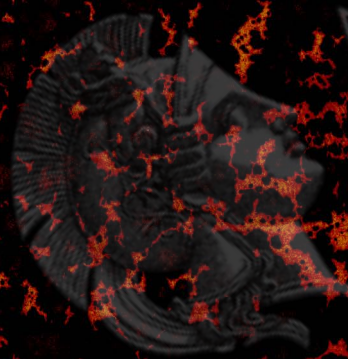

AKADEMIA

ACADEMIA

ΑΓΟΛΙΝΟΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΟΙ ΠΕΡΙ
ΑΤΤΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ
ΓΡΑΨΑΝΤΕΣ.

ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ἧς μέρη τινὰ ἀνεγνώσθησαν

Ἐν ταῖς τῆς 2 Ἀπριλίου καὶ τῆς 22 Ἰουνίου 1860

Συνεδριάσει

ΤΗΣ

ΙΟΝΙΟΥ ΕΤΑΙΡΙΑΣ

ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΕΧΝΩΝ,

ΥΠΟ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΠΟΥΛΥΛΑ.

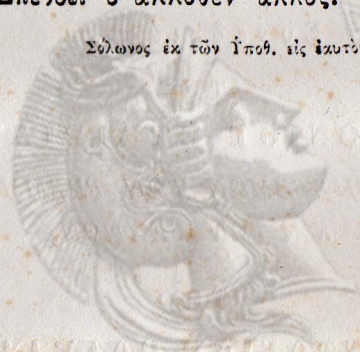
ΚΕΡΚΥΡΑ.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ «ΣΧΕΡΙΑ.»

1861.

Σπεύδει δ' ἄλλοθεν ἄλλος.

Σόλωνος ἐκ τῶν Ἰπῶν, εἰς ἑαυτὸν. δ. 43. ἐκδ. Βακίου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ
ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΗ

1881

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

Α'. Αιτίαι δι' ἧς παρημελήθη ἡ τῆς Ἀττικῆς Νομοθεσίας σπουδὴ	Σελ.	1
Β'. Οἱ περὶ Ἀττικῶν νόμων παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησι γράψαντες	»	11
Γ'. Συγγραφεῖς περὶ τῶν Ἀττικῶν νόμων ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων, καὶ ἐν Γαλλίᾳ μέχρι σημερον, καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς γραφῆς τῶν ξένων ὀνομάτων. »		15
Δ'. Συγγραφεῖς ὡς ἀνωτέρω κατὰ τὸν 17.ον αἰῶνα. »		39
Ε'. Συγγραφεῖς κατὰ τὸν 18.ον αἰῶνα . . . »		44
ς'. Συγγραφεῖς κατὰ τὸν 19.ον αἰῶνα . . . »		56
1. Περὶ ἐλευθερίας, δικαίου, δικαστηρίων, ποινῶν καὶ ἠθικότητος	»	60
2. Περὶ στρατιωτικῶν καὶ προφυλακτικῶν ἢ ἀστυνομικῶν καθιδρυμάτων.	»	70
3. Περὶ φιλικῶν καὶ θρησκευτικῶν σχέσεων. »		73
4. Περὶ ἐξουσίας, τιμῶν, ἰδιοκτησίας καὶ ἐμπορίου »		87
5. Περὶ τροφῆς καὶ ὑγείας. »		102
6. Περὶ ἐργασίας καὶ τεχνῶν. »		105
7. Περὶ προόδου. »		110
8. Περὶ πληροφοριῶν καὶ νόμων. »		113
9. Περὶ συγκοινωνίας καὶ συμβολαίων. . . »		115
10. Περὶ ἀντικειμένων τῶν αἰσθητηρίων. . . »		119
11. Περὶ κοινῶν ἰδιοτήτων. »		121
12. Περὶ μικτῶν πραγμάτων. »		128
Ζ'. Ὠφέλεια τῆς τῶν Ἀττικῶν νόμων σπουδῆς. »		130

101	«	...
102	«	...
103	«	...
104	«	...
105	«	...
106	«	...
107	«	...
108	«	...
109	«	...
110	«	...
111	«	...
112	«	...
113	«	...
114	«	...
115	«	...
116	«	...
117	«	...
118	«	...
119	«	...
120	«	...
121	«	...
122	«	...
123	«	...
124	«	...
125	«	...

КАДІМІА

A'.

Πολλάκις, γενομένου λόγου και ἐν Κερκύρα και ἀλλα-
χοῦ περὶ Ἀττικῆς νομοθεσίας, ἐπέισθημεν ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ
πλεῖστον ἐπεκράτει παρά τε τοῖς νομικοῖς και τοῖς ἄλ-
λοις πεπαιδευμένοις ἢ δοξασία, ὅτι ἡ σπουδὴ τῆς Νο-
μοθεσίας ταύτης εἶναι κυρίως ἀρχαιολογική τις μελέτη,
ἐνδιαφέρουσα τὰς νῦν νομικὰς σπουδὰς τόσον ὅσον ἡ μά-
θησις τῶν Ἀττικῶν ὄπλων ἢ νηῶν χρησιμεύει εἰς τοὺς
νῦν στρατιώτας και ναύτας, ἢ ἡ γνῶσις τῶν Ἀττικῶν ἐν-
δυμάτων ὠφελεῖ τοὺς νῦν ῥάπτας ἢ τὰς ῥάπτριαις. Ἐνὶ λόγῳ
ἢ σπουδῇ τῆς Ἀττικῆς νομοθεσίας θεωρεῖται κοινῶς μᾶλλον
ἀντικείμενον περιεργείας ἱστορικῆς ἢ παραγωγὸς γνώ-
σεων ὠφελίμων εἰς Νομοδιδασκάλους. Ἀπόδειξις δὲ σαφε-
στάτη τῶν λόγων τούτων ἔστω, ὅτι οὐδαμοῦ διδάσκεται
ἀπὸ καθέδρας ἢ Νομοθεσία αὕτη κεχωρισμένη τῶν ἄλλων
ἀρχαιοτήτων, ὅτι πολλάκις περὶ αὐτῆς ἐνασχολοῦνται ἀρ-
χαιολόγοι και φιλόλογοι, οὐδαμοῦ δὲ συνήθως μετὰ Νο-
μικῶν σπουδῶν οὐνενοῦται.

Ὁ συντομώτερος τρόπος τοῦ ἀποδείξει τὸ ἐσφαλιμένον
τοιαύτης δοξασίας, ἢ μᾶλλον τὸ ἐνδιαφέρον τῆς σπουδῆς
ἐκείνης διὰ τοὺς Νομολόγους, θὰ ἦτο ἢ πρὸς τὸν βουλό-
μενον ἐπίδειξις βιβλίου δημοτικοῦ, περιέχοντος ἤδη ἀνε-
πτυγμένας τὰς ἀρχὰς και ἐφαρμογὰς πάσας, ἢ τουλάχισ-

στον τὰς ἀξιολογωτέρας, ἃς ἡ Νομοθεσία αὕτη ἔλαβεν, ἢ καὶ δύναται νὰ λάβῃ παρὰ τοῖς νεωτέροις. Οὐχὶ δὲ βιβλίον παρέχουσαν πλήρη τοιαύτην ἀνάπτυξιν δυνάμεθα νῦν νὰ προσφέρωμεν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν δυνάμεθα νὰ δεῖξωμεν πολλὰ βιβλία, ἐν οἷς ποτὲ μὲν τὸ ἐν ποτὲ δὲ τὸ ἄλλο μέρος τῆς Ἀττικῆς νομοθεσίας συζητοῦνται καὶ διαφωτίζονται. Κατὰ κακὴν τύχην ὅμως τοιαῦτα βιβλία ἐνταῦθα οὔτε κοινὰ οὔτε εὐπόριστα εἶναι. Διὸ καὶ διανοήθημεν νὰ πλέξωμεν τὸν κατάλογον τῶν λογίων τῶν ἐνασχοληθέντων περὶ τοιοῦτου ἀντικειμένου, καὶ τῶν βιβλίων των ὅλων, ὅσων ἠδυνήθημεν νὰ πορισθῶμεν γινῶσιν τινὰ, ὅπως τοῦλάχιστον, ὡσεὶ δι' ἀμυδρὰς σκιαγραφίας, ἕκαστος εὐκόλως ἀναγνώσῃ τὸ ἀξιόλογον τῆς ὕλης καὶ τὴν ἐτοιμότητα ταύτης εἰς τὸ δεχθῆναι τὴν ἀπαιτουμένην ἐπεξεργασίαν, ἵνα διαπρέψῃ καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἀρμονίαν καὶ λάμψιν, τῆς ὁποίας εἰς τὴν παροῦσαν κατάστασίν της εἶναι ἐπιδεκτικὴ. Ἀπεκλείσαμεν δὲ τοῦ καταλόγου τούτου πλείστας ἀρχαιολογικὰς πραγματείας, ἵνα μὴ παραπολὺ ἐκτείνωμεν τὴν ὕλην τῆς διατριβῆς ταύτης, καὶ ἵνα ἐμμείνωμεν ὅσον οἶόν τε εἰς τὰ συνήθη νομικὰ ἀντικείμενα. Ἀπεβάλομεν ἐπίσης καὶ τοὺς ἐνασχοληθέντας ἀποκλειστικῶς περὶ τῆς νομοθεσίας τῶν Σπαρτιατῶν ἢ καὶ ἄλλων Ἑλλήνων, διότι ἐνομίσαμεν ὅτι οὐδεμία ἄλλη Ἑλληνικὴ Νομοθεσία δύναται νὰ ἐνδιαφέρῃ καὶ νὰ ἐφαρμόζηται εἰς τὴν πορείαν ἣν ὁ πολιτισμὸς ἐν Εὐρώπῃ ἠκολούθησεν ὅσον ἢ τῶν Ἀθηναίων· προσέτι δὲ ἐκρίναμεν ὅτι οὕτω περιοριζόμενοι, περισσότερον ἐχωριζόμεθα ἀπὸ τοὺς ἀρχαιολόγους, οἵτινες συνήθως τὰ παντοῖα ἔθιμα τῶν ἀρχαίων σπουδάζουσι, εἰς δὲ τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὴν πολιτείαν, καὶ εἰς τὰς ἐφαρμογὰς πρὸς τὰ νῦν Κράτη, οὐχὶ ἀποκλειστικῶς.

κὴν, ἀλλὰ συχνάκις οὐδεμίαν ἢ ὀλίγην προσοχὴν παρεχουσιν.—Τὸν κατάλογον δὲ οὕτω συντεταγμένον δὲν θέλομεν διαποικίλει διὰ τῆς προσηκούσης περιγραφῆς ἢ ἀναλύσεως τῶν συγγραμμάτων, οὐδὲ θέλομεν κοσμεῖ διὰ ἐκτεταμένων βιογραφικῶν εἰδήσεων περὶ τῶν συγγραφέων των, οὔτε κρίσεις περὶ τούτων θέλομεν ἐκφέρει, ἀλλ' ἐν αὐτῷ, καθ' ὅσον ἐπιτρέπει ἡ σαφήνεια τῆς ἀναπτύξεως τοῦ παρ' ἡμῶν θηρευομένου σκοποῦ, θὰ περιοριζόμεθα εἰς τὴν καταγραφὴν τῶν ἐπιγραφῶν καὶ τῶν ὀνομάτων, ἵνα μὴ ἡ διατριβὴ αὕτη πολύφυλλος συγγραφὴ ἀποβῆ.

Τῆς παραμελήσεως δὲ καὶ μάλιστα τῆς περιφρονήσεως εἰς ἦν τὸ Ἀττικὸν δίκαιον ὑπέπεσε, αἷτιον πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν οὐχὶ τὸ εὐτελὲς αὐτοῦ, ἀλλὰ παρὰ μὲν τοῖς ἀρχαίοις, τὴν Ῥωμαϊκὴν ὑπεροφίαν καὶ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐξισωτικὴν πολιτικὴν, ἥτις παντοῦ ἀντικατέστησε τὰ Αὐτοκρατορικὰ θεοπίσματα εἰς τοὺς ἐπιχωρίου νόμους, οἵτινες γενόμενοι ἄχρηστοι ἐλησμονήθησαν, καὶ ὡς ἐκ τούτου μεγίστην ὑπέστησαν φθορὰν, ἀν καὶ διὰ τὴν φιλανθρωπίαν των προτιμητέοι ἦσαν τῶν διαδεξαμένων αὐτοῦς. Παρὰ δὲ τοῖς νεωτέροις πολλαχοῦ ἡ ὀλιγωρία προῆλθεν μάλιστα, ἐξ ὧν εἰκάζομεν, ἐκ τῆς ἐπιβροχῆς ἦν παρ' ἔθνεσι πολλοῖς ἐξήσκησεν ἡ περιφρονητικὴ ψῆφος, ἦν κατὰ πάσης Ἑλληνικῆς νομοθεσίας ἐπέφερε Ῥωμαῖος ῥήτωρ, οὗ τὰ συγγράμματα κοινὸν ἀντικείμενον σπουδῆς παρέχουσι συνήθως εἰς τὴν εἰς τὰ λυκεία τῆς Εὐρώπης φοιτῶσαν νεολαίαν, λέγομεν τὸν Κικέρωνα· καὶ μετ' αὐτὸν, ἡ ὑποστήριξις ἦν ἔλαβεν ἡ γνώμη του ὑπὸ τῶν μυριάων ἄλλων, οἵτινες ἀνευ ἐξετάσεως μυριάκις τοὺς λόγους του ἐπανέλαβον, χωρὶς καὶ τὸν μόνον εἰπόντα νὰ ὀνομάσῃσι. Ὁ μέγας ἐκείνος ῥήτωρ ἐν τῷ βιβλίῳ ἐπιγραφομένῳ περὶ τοῦ ῥήτορος,

βουλόμενος νὰ ἀποδείξῃ τὴν ὑπεροχὴν τῆς σοφίας τῶν Λατίνων ὡς πρὸς τὴν τῶν Ἑλλήνων, προκολεῖ τὴν παράθεσιν τῶν Ῥωμαϊκῶν νόμων πρὸς τοὺς τοῦ Λυκούργου, τοῦ Δράκοντος καὶ τοῦ Σόλωνος, καὶ οὐδαμῶς διστάζει νὰ κηρύξῃ ἀπίστευτον τὸ πόσον πᾶν πολιτικὸν δίκαιον, ἐκτός τοῦ Ῥωμαϊκοῦ, εἶναι ἀκατέργαστον καὶ σχεδὸν γελοῖον (1). Καὶ ἵνα τινὰ παρέξῃ ἰσχὺν εἰς τὸ παρ' αὐτοῦ προβαλλόμενον καὶ ἴσως ἀναγνωριζόμενον παράδοξον, παραβάλλει τὴν λαμπρὰν κατάστασιν τῶν παρὰ Ῥωμαίοις νομολόγων πρὸς τὴν πενιχρὰν ἐκείνην εἰς ἣν οἱ παρ' Ἑλλησι πραγματικοὶ διετέλουν, καὶ ἀντιπαραθέτει τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς Λατινικῆς προσηγορίας πρὸς τὴν ταπεινότητα τῆς Ἑλληνικῆς. (2).

(1) *Incredibile est enim, quam sit omne jus civile præter hoc nostrum inconditum ac pæne ridiculum. Cic: De Oratore 1. 44.*

(2) *Itaque ut apud Græcos, infimi homines mercedula adducti ministros se præbent in judiciis, oratoribus, ii apud illos πραγματικοὶ vocantur; sic in nostra civitate, contra amplissimus quisque et clarissimus vir, ut ille qui propter hanc juris civilis scientiam sic appellatus a summo poeta est,*

Egregie cordatus homo, catus Aeliu' Sextus.

multique præterea qui cum ingenio sibi auctore dignitatem reperissent, perfecerunt ut in respondendo jure, auctoritate plus etiam quam ipso ingenio valerent. Cic: de Oratore 1. 45.

Πλαγίως μόνον μνημονεύονται οἱ πραγματικοὶ ἐν τινι τῶν σωζομένων λόγων τῶν Ἀττικῶν ῥητόρων, ὡς παρὰ Δημοσθένει ἐν τῷ κατὰ Θεοκρίνου 1327, ὅτε λέγει ἀδιοικησαμένου πρὸς Κτη-

Πατριωτισμός τις υπερήφανος και ζήλος παραπολύ ένθερμος εις ένίσχυσιν τών προτάσεων του, πιθανώς παρέσυρον τόν διάσημον τούτον άνδρα εις ισχυρισμούς περιέχοντας λάθη ουχι αδιάφορα. Δέν διεσώθησαν τών πα-

σικλέα τόν λογογράφον θ; ήρ επί τοις τών αντίδικων πράγμασι» κτλ. πράγματα δέ συχνάκις ονομάζουσιν οί Έλληνες συγγραφείς τας δικαστικάς υποθέσεις (lites). Ουχ ήττον όμως ή μαρτυρία του Κικέρωνος ήρκει και μόνη πρὸς απόδειξιν τής ύπάρξεως του έπιτηδεύματος τών Πραγματικῶν πρ' Έλλησι. Ο περίφημος Βουδαίος εις τό βιβλίον του επιγραφόμενον *Reliquarum annotationum in legum Pandectas* συνήγαγε διάφορα περιπραγματικῶν και άλλων δικανικῶν, και άφ' ού ανέφερε περι αούτων τήν μαρτυρίαν του Κωντιλιανού έν τῷ τρίτῳ και έν τῷ δωδεκάτῳ βιβλίῳ τής συγγραφής του, και τήν τής έσδόμης του Ιουουναλίου και τήν του Ούλπιανού, συμπεραίνει ότι «*Inter pragmaticos fortasse adnumerari hodie possunt quos Solicitatores appellant, institores quidam forenses, causarumque curatores. Pragmaticarius vero a sanctionibus pragmaticis, dictio est recentioris notæ in lege Zenonis de diversis rescriptis* κτλ.» Έκ τής περιγραφής δέ τών καθηκόντων τών Πραγματικῶν ουδεμία μένει άμφιβολία ότι ούτοι άντεστοίχουν εις τούς παρ' ήμιν νυν χειροτονηθέντας Υποδικηγόρους. Έάν δέ τις μάς έρωτήση διατί τό όνομα τούτο του Υποδικηγόρου, τό μή ύπάρχον μήτε εις τὰ λεξικά, μήτε εις τήν συνήθως λαλουμένην γλώσσαν, έπλάσθη άνευ άνάγκης και εις τό πείσμα του λόγου, άπαντῶμεν όμολογοϋντες ειλικρινῶς τήν άμάθειάν μας. Γνωρίζομεν ότι διατηρείται, διότι έπλάσθη, και διότι μέχρι σήμερα πάντες τό μετεχειρίσθησαν, και ή χρῆσις του βέβαια δέν θά παύση μέχρις ού τὰ Δημόσια έγγραφα δέν εισάξωσιν έτερον όνομα ώς συνέβη διά τήν περίφημον έπίμευσιν άντι κοινοποιήσεως.

λαιῶν Ἑλληνικῶν νομοθεσιῶν, ὡς ἐπίσης καὶ τῶν παλαιῶν Ῥωμαϊκῶν νόμων, κατὰ δυστυχίαν, εἰμὴ ἀποσπάσματα τῆ δε κακῆσε διεσπαρμένα. Ἄλλ' ἐκ τῆς περὶ τὰ ἄλλα καὶ τοὺς νόμους γνωστῆς ἐπιμελείας καὶ προόδου τῶν Ἀθηναίων συμπεραίνοντες, εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ πιστεύσωμεν ὅτι οὗτοι ἐχρῶντο νόμοις ἀκατεργάστοις καὶ σχεδὸν γελοίοις, παντάπασι τῆς πολιτείας των ἀναξίοις. Μάλιστα ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν σωζομένων ἀποσπασμάτων τῆς Δωδεκαδέλτου μετὰ τῆς Ἀττικῆς νομοθεσίας προκύπτει τὸναντίον ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ νομοθεσία ἐμφαίνει λαὸν πολὺ ὑστεροῦντα τοῦ τῆ Ἀττικῆ χρωμένου ὥστε καὶ τινες νομοδιδάσκαλοι κρίνοντες παράδοξον, νόμοι βάρβαροι καὶ ἀνσπεξέργαστοι νὰ ἦναι ἀπομίμησις φιλανθρώπου καὶ ἐπεξεργασμένης νομοθεσίας, κατεδίκασαν ὡς μυθώδη τὴν συνήθη ἱστορίαν περὶ τῆς ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἀθηνῶν καταγωγῆς τοῦ Δωδεκαδέλτου νόμου. Τὸ παράδοξον τοῦτο ὅμως, εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, οὐδαμῶς κλονίζει τὴν πρὸς τὴν ἱστορίαν ταύτην πίστιν ἡμῶν, οἵτινες πολλαχοῦ ἴδομεν ὀφθαλμοφανῶς κώδικας ὄντας ἀναμφιλέκτως ὡσεὶ ἀντίγραφα τῶν Γαλλικῶν, νὰ ὑστερῶσι λίαν ὡς πρὸς μέρη τινά. Τοῦτο δὲ συνέβη ἵνα τοπικαὶ συνήθειαι μὴ προσκρούωνται.

Μεταβαίνομεν δὲ νὰ εἰπωμέν τι καὶ περὶ τοῦ ταπεινοῦ τῆς καταστάσεως καὶ προσηγορίας τῶν Ἑλλήνων Πραγματικῶν, παραβαλλομένης πρὸς τὸ ὑψηλὸν τῆς τῶν Ῥωμαίων Νομολόγων, οὐδεμίαν δὲ ἔχω δυσκολίαν νὰ ἀναφέρω εἰς βάρος τινός Ἀθηναίου Πραγματικοῦ καὶ τὴν προσηγορίαν πονηροῦ (3) ἣν ὁ Δημοσθένης ἀποδίδει εἰς τὸν Κτησικλέα

(3) Δημοσθένους κατὰ Θεοκρίνου 1327.

πιθανῶς τοιοῦτον ἐπιτήδευμα μετερχόμενον. Ἄς ἐνθυμηθῶ-
 μεν ὅμως ὅτι ἀνθρώπινα ἐλαττώματα παντοῦ ἀπαντῶνται,
 καὶ πιθανῶς ταῦτα δὲν ἦσαν σπανιώτερα εἰς τὴν Ῥώμην
 ἢ εἰς τὰς Ἀθήνας· ἄς μᾶς ἐπιτραπῇ δὲ καὶ κατὰ τῶν
 Λατίνων νομολόγων νὰ ἐπικαλεσθῶμεν οὐχί τινα ἐσσημαντον
 καὶ ἀνυπόληπτον συγγραφέα, ἀλλὰ τὴν μαρτυρίαν- αὐτοῦ
 τοῦ Κικέρωνος, ὅστις ἐν τῷ ὑπὲρ τοῦ Λ. Μουρένα λόγῳ
 μᾶς βεβαιοῖ ὅτι οὐδεμία ἀξιοπρέπεια ὑπάρχει ἐν τῇ ἐξασ-
 κήσει τοῦ ἐπιτηδεύματος τῶν Ῥωμαίων νομολόγων, καὶ
 ὅτι ἡ ἐπιστήμη αὐτῶν συνίσταται ὅλη ἐκ πραγμάτων προσ-
 ποιητῶν καὶ πλασματικῶν (4) οὕτω, προδήλως κατηγορῶν
 δι' ἀγυρτεῖαν καὶ ὑποκρισίαν οὐχί ἀπλῶς τινα τῶν Ῥωμαίων
 νομολόγων, ἀλλ' αὐτοὺς ἅπαντας ἀνεξαιρέτως. Τὴν ἀντί-
 φασιν ταύτην ἀνδρὸς ὅστις ἐγνώρισεν ἐκ τοῦ πλησίον καὶ
 τὰς Ἑλληνικὰς καὶ τὰς τῶν Ῥωμαίων νομοθεσίας ἐν τῇ
 ἀκεραιότητι αὐτῶν, ὅστις συνανεστράφη οἰκιακῶς βέβαια καὶ
 μὲ τοὺς Ἕλληνας καὶ μὲ τοὺς Ῥωμαίους νομολόγους,
 καὶ ὡς ἐκ τούτου θεωρεῖται καταλληλότατος κριτὴς αὐτῶν,
 ἐσημειώσαμεν ἐνταῦθα, διότι ἀναφέροντες τὴν κατὰ τῶν Ἑλ-
 λήνων ψῆφον αὐτοῦ, θεωροῦμεν χρέος μας νὰ δικαιολογήσωμεν
 τὸν ἰσχυρισμὸν μας, ὅτι οὗτος, κατὰ τὸ ἔθος πολλῶν ῥη-
 τῶρων, λίαν εὐκόλως παρεξέτρεπετο εἰς ὑπερβολὰς, ὅταν
 αὐταὶ συνέτεινον εἰς ὃν προέθετο σκοπόν.

Ἄλλ' ἔστω ἀναμφισβήτητον γεγονός· τὸ εὐτελὲς τῶν Ἑλ-
 λήνων, καὶ τὸ ἐνδοξον τῶν Λατίνων νομολόγων. Ἀναμ-
 φισβήτητον ἐπίσης εἶναι ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι νομολόγοι με-

(4) *Itaque (ut dixi) dignitas in ista scientia (Jurispru-
 dentia) consularis numquam fuit, quæ tota ex rebus fictis
 commentitiisque constaret. Cic: pr. L. Murena XIII.*

γάλα ἐπαγγελλόμενοι, μικρὰ παρῆχον· διηγόρευον περὶ πολιτείας, περὶ θείων καὶ ἀνθρωπίνων νόμων, ἀλλ' ἐνησχολοῦντο περὶ ὑδροβόρης καὶ ὁμοιοῦχου (5), περὶ ὧν ἐπολυπλασίαζον τὰς συγγραφάς. Ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀριστοκρατία, ὡς ἐπιτήδευμα ἰδιαίτερον αὐτῆς τὴν νομικὴν θεωροῦσα, ἐπειρᾶτο νὰ τὴν ἀποκαταστήσῃ δυσέφικτον εἰς τοὺς ἄλλους καὶ ἤθελε νὰ πλάσῃ ἐξ αὐτῆς μυστηριώδη τινα καὶ εὐγενῆ τέχνην. Ἡ εὐτέλεια τῶν Ἑλλήνων Πραγματικῶν λυπηρὰ βεβαίως ἦτο δι' αὐτοὺς, ὡς εὐχάριστος διὰ τοὺς Λατίνοὺς ἦτον ἡ ἰσχὺς των. ἐκ τούτου ὁμως οὔτε φόγον κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν νόμων ἐν γένει δυνάμεθα νὰ ἐξάξωμεν, οὔτε ἔπαινον ὑπὲρ τῆς Λατινικῆς νομοθεσίας τῆς μὴ τὸ συμφέρον τῶν νομικῶν ἐνδιαφερούσης. Ἐκ τούτου μάλιστα πᾶς τις ἔπρεπε νὰ πορισθῇ ἔπαινον ὑπὲρ τῶν Ἀτι-

(5) Sed jam ordine explicare, quæso, de jure civili quid sentias. M. Egone? summos fuisse in civitate nostra viros, qui id interpretari populo, et responsitare soliti sint; sed eos magna professos in parvis esse versatos. Quid enim est tantum quantum jus civitatis? quid autem tam exiguum, quam est munus hoc eorum qui consuluntur? quamquam est populo necessarium. Nec vero eos qui ei muneri præfuerunt, universi juris expertes existimo; sed hoc civile quod vocant, eatenus exercuerunt, quoad populum præstare voluerunt. Id autem incognitum est, minusque in usum necessarium. Quamobrem quo me vocas? aut quid hortaris? ut libellos conficiam de stillicidiorum ac de parietum jure? aut ut stipulationum et judiciorum formulas componam? quæ et conscripta sunt a multis diligenter, et sunt humiliora, quam illa quæ a vobis expectari puto. Cic: de Legibus, XI. 4.

κῶν νόμων, οἵτινες ἦσαν, ὡς φαίνεται τοσοῦτον καθαροὶ καὶ εὐληπτοί, ὥστε ἕκαστος τῶν νουεχῶν πολιτῶν μετὰ πάσης ἡδύνατο εὐκολίας νὰ τοὺς ἐννοῆ καὶ νὰ τοὺς ἐφαρμόζη καὶ δὲν ἀπέμενε ἐπομένως μόχθος εἰμὴ διὰ τὴν συλλογὴν τῶν ἐγγράφων καὶ τῶν μαρτυριῶν,—μόχθος ὕλικός, ὃν φυσικῶς ἄνθρωποι ἐνδεεῖς ἀνεδέχοντο, καὶ ἐπίσης ἔπρεπε πᾶς τις νὰ ἐκφέρῃ ψόγον κατὰ τῶν Λατίνων, οἵτινες ἰδέας δικαιοσύνης, κατὰ καθῆκον δημοτικότητας, τοσοῦτον περιέπλεξαν ἢ ἐλέπτυναν, ὥστε οἱ πολῖται ἠναγκάζοντο νὰ ἀγοράζωσι διὰ χρημάτων ἢ διὰ τοῦ σεβασμοῦ των καὶ τῆς ὑποτελείας των τὰς ἐξηγήσεις τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ βαρβάρων χρησμῶν τῶν Νομομαθῶν των. Τοῦτο βεβαιοῦται ἐκ παλαιῶν μαρτυριῶν ἀξιοπίστων, καὶ ἐξηγεῖ πῶς, ὑπαρχούσης ἔντε ταῖς Ἀθήναις καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ τῆς ἐλευθερίας εἰς τοὺς ἰδιώτας τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὴν βοήθειαν ἐκείνου, ὃν τινα ἐβούλοντο ἵνα διδάξῃ τοὺς δικαστὰς τὰ δίκαια, ἐν μὲν ταῖς Ἀθήναις συνήθως ἐπρωτίμων τὸν δεινότερον εἰς τὸ λέγειν ῥήτορα, ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ τὸν ἰσχυρότερον κατὰ τὰς δικαστικὰς περιαγωγὰς ἄρχοντα.

Ἐλπίζω ὅτι, προκειμένου λόγου τοῦ ἐνδειξαι ὅπως οὖν τινὰ τῶν αἰτίων τῆς περὶ τοὺς Ἀττικοὺς νόμους ἐπικρατησάσης ὀλιγαρίας τῶν πλείστων νομομαθῶν, δὲν θὰ θεωρηθῇ ἄσκοπος ἢ παρέκβασίς μου κατὰ νομικοῦ καὶ ῥήτορος ἀρχαιοτάτου μὲν, ἀλλ' ἔτι καὶ νῦν ἐπενεργούντος εἰς τὴν διάνοιάν μας. Ἄρχεται ἡ μάθησίς μας σχεδὸν πάντοτε ἀπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ εὐχαριστεῖ πολὺ, τὴν ὀκνηρίαν μας ἢ παραδοχὴν κρίσεως ἥδη ὑπὸ διασήμου καὶ καταλλήλου ἀνδρὸς γενομένης, καὶ ὑπὸ ἀπειραρίθμων λογίων ἡδη ἐπαναληφθείσης. Οὐδὲν παράδοξον δὲ εἶναι εἰκάζωμεν ὅτι

γνώμη ἀνδρὸς πρὸ 1900 ἐτῶν ἀκμάσαντος, καὶ μὴ εἰσέτι καταπολεμηθεῖσα ἢ καταβληθεῖσα παρ' ἀνδρὸς ἐξίσου παρὰ πᾶσι θαυμαζομένου, ἐπενεργεῖ μέχρις ἐσχάτων ἐπὶ τῆς ἀδρανεῖας πολλῶν Εὐρωπαϊῶν λογίων. Ἡ εἰκοσία μας αὕτη στηρίζεται εἰς τὴν συχνὴν ἐπανάληψιν ἣν ἴδομεν γινομένην τῆς κατὰ τῶν Ἑλλήνων ψήφου τοῦ Κικέρωνος παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν βουλομένων στηρίζειν τοὺς ἰσχυρισμοὺς των ἐπὶ βάσειων ὅπως οὖν στερεῶν, καὶ τοῦτο οὐχὶ μόνον παρὰ φιλολόγοις, ἀρχαιολόγοις καὶ ἄλλοις πεπαιδευμένοις, ἀλλὰ καὶ παρὰ καθηγηταῖς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου, καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς περὶ Ἀττικοῦ ἐνασχολουμένοις δικαίου, εἴτε προτιθεμένοις νὰ δικαιολογήσωσιν οὕτω τὸ ἀτελὲς τῆς συγγραφῆς των, εἴτε βουλομένοις μείζονα περιποιῆσαι ἔπαινον εἰς ἑαυτοὺς κατατάξαντας ὅλην τοσοῦτον ἄμορφον. Οἱ ὀλίγοι δὲ ἐκεῖνοι οἵτινες ἠθέλησαν νὰ βεβαιώσωσι τὴν περιφρόνησίν των πρὸς τὸ Ἀττικὸν δίκαιον διὰ τῆς παραθέσεως τούτου πρὸς τὸ Ῥωμαϊκόν, ἐποίησαν αὐτὸ ἐπὶ βάσειων ἀτελῶν ἢ λελανθασμένων, προκατελημμένοι ἴσως ὑπὸ τοῦ συήθους θαυμασμοῦ ὑπὲρ τῆς ὠφελείας ἣν ἐπαγγέλλεται πρὸς τοὺς ἀσκοῦντας τὴν Νομοδιδασκαλίαν ἢ Ῥωμαϊκὴ ἢ μᾶλλον ἢ δεσποτικὴ ἔξις.

Ἀγαθὴ τύχη ὅμως καθημερινῶς ἐπὶ μᾶλλον ἐλαττοῦται ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγκυλιωμένων εἰς τὰς πατροπαράδοτους πλάνας, καὶ ἤδη πρὸ πολλοῦ ἐν τοῖς προοδευτικοῖς μεταξὺ τῶν νεωτέρων ἐθνῶν οἱ νοήμονες δὲν εἶναι διαθεμιμένοι νὰ παραδέχωνται κρίσεις ἄλλων, ἔστω καὶ μεγίστων ἀνδρῶν, ἀνεξετάστως καὶ προληπτικῶς, ἀλλὰ θέλουσι νὰ κρίνωσιν ἀφ' ἑαυτῶν, ἀφ' οὗ προσηκόντως καὶ ἀμερολήπτως τὸ προτιθέμενον ἀντικείμενον βρασνίσωσι. Εἰς τοὺς ἐσχόχους τούτους ἀνδρας ὀφείλεται ὅτι νῦν δυνάμεθα νὰ ἐπι-

χειρισθῶμεν καὶ τὸν, ὡς εἴρηται, κατάλογον τῶν περὶ Ἄτ-
τικοῦ δικαίου συγγραψάντων.

Καθὼς δὲ ἕκαστος θεωρῶν ἀριστον ἀρχαῖον ἀγαλμα
ἢ ἀνάγλυφον αἰσθάνεται τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ πρὸς τὰ τῶν
νεωτέρων, καὶ τὴν μίμησιν ἐκείνων εὐχεται ἔτι καὶ νῦν,
οὕτω καὶ τῶν Ἄττικῶν νόμων ἢ παράθεσις πρὸς πολλοὺς
τῶν νεωτέρων πολιτειῶν ἐμποιεῖ τὴν πεποιθῆσιν, ὅτι εὐ-
τυχεῖς θὰ ἐλογίζοντο αὐταί, ἐὰν νῦν κατηξιοῦντο νὰ ἀνα-
δείξωσι παρ' αὐταῖς πολλὰ τῶν παλαιῶν ἐκείνων φιλαν-
θρώπων νομοθετημάτων. Συμπεραίνεται δὲ τοῦτο μετὰ τῆς
αὐτῆς βεβαιότητος, μεθ' ἧς καὶ κρίνεται εὐάλωτον στρα-
τευμά τι ὠπλισμένον διὰ τόξων κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον,
ἀπέναντι στρατιᾶς ἐχοῦσης τὰ νῦν ἀύλακωτὰ πυροβόλα.

B'.

Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἐνησχολήθησαν εἰς τὴν συλ-
λογὴν καὶ ἐξήγησιν τῶν Ἄττικῶν νόμων ἄνδρες ἐξο-
χώτατοι.

Ὁ Ἀριστοτέλης, μεταξὺ τῶν ἄλλων πολλῶν συγγραμ-
μάτων του, ἔγραψε περὶ πολιτειῶν, ἐν αἷς καὶ τὴν τῶν
Ἀθηναίων ἐξιστόρησε πολιτείαν.

Ὁ Θεόφραστος συνέγραψε καὶ περὶ πολιτικῶν, καὶ περὶ
πολιτικῶν πρὸς τοὺς καιροὺς, καὶ περὶ τῆς ἀρίστης πο-
λιτείας, καὶ περὶ νομοθετῶν. Προσέτι δὲ ἐπιτομὴν νόμων
εἰς δέκα βιβλία, καὶ περὶ νόμων κατὰ στοιχεῖον εἰκοσι-
τέσσαρα βιβλία, ἅπερ πιθανῶς ἐσχημάτιζον λεξικόν τι νο-
μικόν, καὶ περὶ νόμων βιβλίον ἓν.

Περὶ τῶν δύο δὲ τούτων φιλοσόφων μαρτυρεῖ ὁ Κι-
κέρων ὅτι πασῶν τῶν Ἑλληνίδων πόλεων καὶ τῶν βαρ-

βάρων ἐδιδάχθημεν τὰ μὲν πολιτεύματα καὶ ἦθη ὑπὸ τοῦ πρώτου, τοὺς δὲ νόμους ὑπὸ τοῦ δευτέρου (1).

Πιθανῶς πρὸ τῶν φιλοσόφων τούτων ὁ Κριτίας, ὁ εἰς τῶν τριάκοντα τυράννων, γράψας βιβλίον ἐπιγραφόμενον πολιτεῖαι, συνέταξε καὶ τὴν Ἀττικὴν πολιτείαν. Ὁ Πολυδεύκης μνημονεύων τὸ βιβλίον, (2) οὐδὲν περὶ τούτου ἀναφέρει. Γνωρίζομεν ὅμως ἄλλοθεν ὅτι ὁ Κριτίας ἐξελέχθη παρὰ τῶν Ἀθηναίων ἵνα τοὺς παλαιούς μεταγράψῃ νόμους των (3).

Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἔγραψε περὶ τῆς Ἀθήνησι νομοθεσίας. Τοῦ βιβλίου τούτου ποιεῖται μνεῖαν Διογένης

(1) Omnium fere civitatum non Græciæ solum sed etiam Barbariæ ab Aristotele mores, instituta, disciplinas, a Theophrasto leges etiam cognovimus. Ciceronis de Finibus V. 4.

(2) Βιβλίον 7. Κεφ. 18. « Τὰς δὲ ἀναξυρίδας καὶ σκελέας καλοῦσι. Τὸ μὲν ὄνομα δὲ παρὰ Κριτίαν ἐστὶν ἐν ταῖς πολιτείας. Αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ Πολυδεύκου.

(3) Ἡ μαρτυρία Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου ἐν τῷ XXI λόγῳ ἔχει ὡς ἐξῆς: « ἢ οὐκ οἶσθα Κριτίαν τὸν τῶν Τριάκοντα ὅτι κάλλιστον ἔφη εἶδος ἐν τοῖς ἄρρεσι τὸ θῆλυ, ἐν δ' αὖ τοῖς θήλεσι τὸναντίον; οὐκοῦν δικαίως Ἀθηναῖοι νομοθέτην αὐτὸν εἵλοντο ἐπὶ γε τῷ μεταγράψαι τοὺς παλαιούς νόμους, θ; οὐδένα αὐτῶν ἔλιπεν.» Ὁ Εσνοφῶν ὅμως ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς II. γ. 2 ἀφέρει ὅτι « ἔδοξε τῷ δήμῳ τριάκοντα ἄνδρας ἐλέσθαι οἱ τοὺς παλαιούς νόμους μεταγράψουσι, καθ' οὓς πολιτεύουσι.» Ὁ Κριτίας ἦταν ἐκ τῶν τριάκοντα τούτων. Συμβιβάζεται δὲ εὐκόλως ἡ διαφορὰ αὕτη μεταξὺ Εσνοφῶντος καὶ Δίωνος, ἐκλαμβάνοντες ὅτι, εἰ καὶ τριάκοντα ἐξελέχθησαν πρὸς κάθαρσιν τῶν νόμων, ὅμως περὶ ταύτης κυρίως μόνος ὁ Κριτίας ἐνησχολήθη.

ὁ Λαέρτιος ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἀνδρὸς αὐτοῦ, καὶ ὁ Ἄρποκρατίων ἐν ταῖς λέξεσιν ἔρκειος Ζεὺς καὶ παράστασις. Ὁ πολυμαθὴς Μεούρσιος ἐπερειδόμενος εἰς χωρίον τι τοῦ Στράβωνος ἀποδίδει εἰς τὸν Φαληρέα καὶ ἕτερον βιβλίον περὶ δημοκρατίας ἐπιγραφόμενον (4).

Ὁ Πλούταρχος μνημονεύει ἐν τῷ βίῳ τοῦ Σόλωνος τὴν περὶ τῶν ἀξόνων τούτου ἀντιγραφὴν Διδύμου τοῦ Γραμματικοῦ (5).

Ὁ Ἄρποκρατίων μᾶς διεφύλαξε τὸ ὄνομα τοῦ Κρατεροῦ, ὅστις ἔγγραφε περὶ ψηφισμάτων (6).

Ὁ Σουίδας ἐν λέξει ὀργεῶνες ὀνομάζει τὸν Σέλευκον ὡς γράψαντα ὑπόμνημα τῶν ἀξόνων τοῦ Σόλωνος. Ὁ αὐτὸς λεξικογράφος μᾶς διετήρησε τὴν μνήμην καὶ τοῦ Τηλέφου (7) γραμματικοῦ, ὅστις ἔγγραφε περὶ τῶν Ἀθήνησι δικαστηρίων καὶ περὶ τῶν Ἀθήνησι νόμων καὶ ἐθῶν, ὁμοίως δὲ σημειοῖ καὶ τὸν Ἡρώνα (8) γράψαντα τὰς ἐν Ἀθήναις δίκας.

Διογένης δὲ ὁ Λαέρτιος μᾶς παρέδωκεν ὅτι καὶ ὁ Ἡρακλείδης Ποντικός, ἢ κατ'εὐτραπελίαν ὁ Πομπικός (9)

(4) Ἴδου οἱ λόγοι τοῦ Στράβωνος Βιβ. IX. Κεφ. α. «ἐπέστησε γὰρ (ὁ Κάτσανδρος) τῶν πολιτῶν Δημήτριον τὸν Φαληρέα, τὸν Θεοφράστου τοῦ φιλοσόφου γινώριμον, ὃς οὐ μόνον οὐ κατέλυσε τὴν δημοκρατίαν ἀλλὰ καὶ ἐπανώρθωτε. Δηλοῖ δὲ τὰ ὑπομνήματα αὐτοῦ συνέγραψε περὶ τῆς πολιτείας ταύτης ἐκεῖνος.»

(5) Ἐν βίῳ Σόλωνος: I.

(6) Ἐν λέξει Ἄνδρων καὶ ἀρκεῦσαι.

(7) Ἐν λέξει Τηλέφορος.

(8) Ἐν λέξει Ἡρώνα.

(9) Ἐν βίῳ Ἡρακλείδου.

συνέγραψε περί νόμων. Τούτου ποιείται μνησίαν και ο Πλούταρχος ἐν βίῳ Σόλωνος. Ὁ αὐτὸς δὲ Διογένης (10) μνημονεύει και Ἀπολλόδωρον τινὰ γράψαντα περί νομοθετῶν, εἰς τὸν βίον ἐκάστου τῶν ὁποίων πιθανῶς κατελείγοντο οἱ παρ' αὐτοῦ τεθέντες νόμοι.

Ταῦτα πάντα ἡ μέρος αὐτῶν, εἰ και γραφέντα παρὰ φιλοσόφων, γραμματικῶν, ἴσως δὲ και παρὰ πραγματικῶν, ἐὰν διεσώζοντο νῦν, θὰ παρεῖχον πιστὴν εἰκόνα τῆς ὀλης Ἀττικῆς νομοθεσίας· ἀλλὰ ταῦτα, και τοὺς ἀξίονας, και τὰς κύρβεις, και τὰς στήλας τῶν νόμων ἐφθειρεν ὁ χρόνος, ἡ κακία τῶν κατακτητῶν και ἡ ἀμάθεια τῶν ἀνθρώπων, ἡ κρύπτουσιν ἡ γῆ, και ἴσως τάφοι τινὲς εἰσέει: ἐν τοῖς κόλποις των. Μέχρις οὗ δὲ ἡ γῆ ἡ οἱ τάφοι ἀποδώσωσι τοὺς κεκρυμμένους τούτους θησαυροὺς, αἱ θολεραὶ και ἐλλειπεῖς πηγαί, ἐξ ὧν πρέπει νὰ ἀρῶμεθα τὴν γνῶσιν τῶν Ἀττικῶν νόμων εἶναι οἱ σωζόμενοι λόγοι τινῶν ἐκ τῶν ῥητόρων, τῶν ὁποίων τρεῖς τοῦ Ὑπερείδου ἐσχάτως τάφος τις παρ' ἐλπίδα παρήγαγε προσέει: δὲ τὰ σχόλια τινῶν γραμματικῶν ἡ λεξικογράφων, οἷς τὰ τοῦ Οὐλπιανοῦ, τοῦ Πολυδεύκου, τοῦ Ἀρποκρατίωνος, τοῦ Ἡσυχίου, τοῦ Σουίδα, τοῦ Φωτίου και ἄλλων, και αἱ περί Ἀττικῆς νομοθεσίας παρατηρήσεις ἡ νύξεις παρὰ Πλάτωνι και Ξενοφῶντι, και ἄλλοις Ἑλληνσι και Λατίνοις διεσκορπισμέναι ὧδε κακίσει: ἐνίοτε δὲ και ἐπιγραφαὶ τινὲς, και ἐνίοτε τινὲς Ῥωμαῖκοὶ νόμοι, ἡ μᾶλλον τινὲς Ῥωμαῖοι νομολόγοι, ὡς ὁ Γάιος, ἡ μᾶλλον οἱ γράψαντες τοὺς Πανδέκτας και τὰ Βασιλικά. Ταῦτα δὲ, ὡς ἐκαστος ἐννοεῖ, παρέχουσιν ὕλην οὐχὶ λίαν εὐκατέργαστον.

(10) Ἐν βίῳ Σόλωνος.

Ἡ ἐπιμέλεια τινῶν Γερμανῶν φιλολόγων συνήγαγε πολλὰ ἄλλα ὀνόματα Ἑλλήνων περὶ πολιτικῶν πραγμάτων συγγραψάτων. Τῶν συγγραφέων τούτων τὰ ἔργα κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος ἀπολεσθέντα καὶ ἀφορῶντα πολλάκις θεωρητικὰς σκέψεις ἢ πολιτεύματα ἄλλα παρὰ τῶν Ἀθηναίων, μᾶς ἀπαλλάττουσι τοῦ μνημονεύειν αὐτὰ ἐνταῦθα.

Γ.

Ὅτε κατὰ τὴν δεκάτην πέμπτην καὶ δεκάτην ἔκτην μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδα εἶχε διεγερθῆ ἐν τῇ ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ ὁ γνωστός ἐνθέρμος ζήλος διὰ τὴν εἰς ταύτην διάδοσιν καὶ πρόοδον τῶν γραμμάτων τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν, δὲν διέφυγεν ἄνδρας ὀξυδερκεῖς καὶ σοφοὺς ἢ ὠφέλεια, ἣν θὰ προσελάμβανεν ὁ πολιτισμὸς, καὶ ἡ βελτίωσις ἣν θὰ ἀπελάμβανεν ἡ τότε γλωσσηματικὴ νομικὴ ἐκ τῆς σπουδῆς καὶ καταρτίσεως τῆς τῶν Ἀθηναίων καὶ ἄλλων Ἑλλήνων νομοθεσίας, ὅθεν καὶ εἰς τὰς μελέτας ταύτας ἐτράπησαν μετὰ μεγάλης ὑπομονῆς καὶ ἐπιμελείας λόγιοι τινές, ὧν ὁ ἀριθμὸς πάντοτε, προϊόντος τὸν χρόνου, ἠϋξήσεν, ἐὰν καὶ οὐχὶ πάντοτε ἡ βαρύτης τῶν ἔργων τῶν ἠϋξήσεν.

Εἰς τὸ καταγράφειν ἐνταῦθα τοσαῦτα ὀνόματα ξένων ἀνδρῶν περίσταται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δυσκολία οὐκ εὐκαταφρόνητος, ὁ τρόπος τῆς γραφῆς. Ἀκολουθήσωμεν ἄραγε τὸ ἐτυμολογικὸν σύστημα, καθ' ὃ τὰ κύρια ὀνόματα γράφονται πάντοτε διὰ τῶν στοιχείων, ἃ περ μεταχειρίζεται ὁ ἴδιος συγγραφεὺς διὰ τὸ ὄνομά του; ἢ θέλομεν ἔχει ὁδηγὸν τὴν προφορὰν; ἢ κατὰ τὴν φαντασίαν μας θέλομεν

ἐξελληνίζει τὰ ξένα ὀνόματα; Καὶ τὰ τρία ταῦτα συστήματα ἰδωμεν παρὰ διαφορῶν ἐφαρμοζόμενα.

Ἡ προφορὰ εἶναι πρᾶγμα παραλλάσσον καὶ κατὰ τοὺς τόπους καὶ κατὰ τοὺς χρόνους καὶ κατὰ τὰ άτομα. Τὴν παραλλαγὴν ταύτην δὲν θὰ ἐδυνάμεθα νὰ καταλάβωμεν, ἔάν δὲν ἔχομεν πρὸς παραβολὴν τί σταθερὸν, οἷα εἶναι ἡ κατὰ ἐτυμολογίαν γραφή. Καὶ περ οἱ Ἄγγλοι προφέρουσι Σίσερο καὶ οἱ Ἴταλοί Τσίτσερο, δὲν γράφουσιν ὁμῶς διὰ διαφορῶν στοιχείων τὸ Λατινικὸν Κίκερω ἵνα μὴ μείνη ἀμφιβολία περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ ἐννοουμένου ὀνόματος. Ἐὰν ἔπρεπε νὰ μείνωμεν προσκολλημένοι εἰς τὴν προφορὰν, δὲν θὰ ἐδικαιοῦτο ἄρα καὶ ὁ τραυλὸς ἢ ὁ βατταριστὴς νὰ γράφῃ Θίθερο; Καὶ πόση δὲν θὰ ἦτον ἡ δυσκολία ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν προφορὰν νὰ ἀναβῇ τις εἰς τὴν ἀλλοτρίαν γραφὴν τοῦ ὀνόματος! Ὁ Ἕλλην βουλόμενος εἰς ξένον νὰ μεταδώσῃ τινὰ περὶ τοῦ περιφίμου Βρωμ ἢ κατ' ἄλλους Βροῦαμ, εἰάν ἔγραφε γαλλιστὶ Brom ἢ Vrom ἢ καὶ Bruam, οὐδεὶς Ἄγγλος ἢ Εὐρωπαῖος θὰ ἐννόει ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ Λόρδ Βρουγ'αμ (Brougham).

Τὰς αὐτὰς δυσκολίας παρέχει καὶ εἰς τὰ εὐκολώτερα ὁ ἐξελληνισμὸς τῶν ξένων ὀνομάτων. Ὁ ἀναγινώσκων τὸ ὄνομα τοῦ Λόρδου Ῥουσέλλου δὲν θὰ ἠξέειρει εἰάν πρέπη Ἄγγλισι ἢ Γαλλισι νὰ γράφῃ Russellos, ἢ Russelly ἢ Russelli καὶ δυσκόλως θὰ φαντασθῇ ὅτι πρέπει νὰ γράφῃ Russell. Καὶ ἀκούων τι περὶ Ρύσσελλ δυσκόλως ἴσως θὰ φαντασθῇ ὅτι οὗτος εἶναι ὁ Ρουσέλλης. Παρῆλθον πρὸ πολλοῦ οἱ καιροὶ καθ' οὓς πολιτισμένοι ἔθνος ἦν μόνον τὸ Ἑλληνικόν. Εἰς τοὺς παρόντας καιροὺς ἡ συγκοινωνία μετὰ τῶν λοιπῶν Εὐρωπαϊῶν πρέπει νὰ ᾔηται διὰ πάντα Ἕλληνα περισπούδαστον ἀντικείμενον, ἵνα μὴ περιληφθῇ εἰς τὴν βάρβαρον Ἀνατολήν.

Τὰ ἀνωτέρω ἄτοπα ἰδόντες τινές, παρεδέχθησαν τὴν κατ' ἔτυμολογίαν γραφὴν ἄλλ' ἐκλαμβάνοντες ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἀλφάβητον δὲν δύναται νὰ παριστάνῃ ἅπαντα τὰ τῶν Εὐρωπαϊῶν στοιχεῖα, ἤλθον εἰς τὴν ἀλλόκοτον ἐπινόησιν τοῦ γράφειν τὰ ξένα ὀνόματα διὰ τῶν χαρακτήρων τοῦ Λατινικοῦ ἀλφαβήτου. Ἀλλὰ τὰ οὕτω γραφέντα ὀνόματα μένουσιν ἀκατανόητα εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀναγνώστας, τοὺς μὴ εἰθισμένους εἰς τοὺς χαρακτήρας ἐκείνους, καὶ αἱ ἰδέαι των ἐπομένως μένουσιν ἀτελεῖς. Πρὸςδε τοιαύτη ἐπινόησις εἶναι καὶ ματαία, διότι τὰ Λατινικὰ στοιχεῖα πηγάζουσι κυρίως ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν καὶ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ κατὰ τὸν ἦχον, καὶ ὁμοιάζουσι κυρίως πρὸς ταῦτα. Εἰς τοὺς χρόνους τῆς Βυζαντινῆς καὶ Μακεδονικῆς Βασιλείας ἢ πρὸς τὰ Ἀνατολικά τάσις καὶ τὸ σφοδρὸν μῖσος πρὸς τὰς ἀρχαίας ἐλευθερίας καὶ μετέπειτα πρὸς τοὺς Λατίνους, πιθανῶς κατέπεισε τοὺς Ἕλληνας νὰ χωρίζωνται ἀπὸ τούτων, καὶ κατὰ τὸ ἀλφάβητον μᾶλλον καὶ μᾶλλον, τὸ δυνατόν. Καὶ ὁ Βυζαντινὸς δεσποτισμὸς δὲ θηρεύων τὴν ἀπομόνωσιν τῶν ὑπηκόων, ἴσως συνέτεινε καὶ εἰς τοῦτο. Νῦν δὲ δὲν εἶναι εἰμὴ πεισμά τι καὶ μικραὶ τινες διαφοραὶ προφορᾶς τὰ κωλύοντα ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ διορᾶν τὴν ὁμοιότητα ταύτην.

Ἀπεφασίσαμεν λοιπὸν νὰ γράφωμεν τὰ ξένα ὀνόματα διὰ τῶν Ἑλληνικῶν στοιχείων τῶν ἀντιστοιχούντων πρὸς τὰ Λατινικὰ ἐκεῖνα, ὧν τινων ποιοῦσι χρῆσιν οἱ φέροντες τὰ ὀνόματα. Δὲν εἶναι ἐνταῦθα ὁ οἰκεῖος τοῦ ἐκταθῆναι τόπος εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς ταυτότητος τῶν γραμμάτων τῆς ἡμετέρας γλώσσης, καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν περιοριζόμεθα μόνον εἰς τινὰς παρατηρήσεις μαρτυρούσας ὅτι τὰ στοιχεῖα τὰ ἀντιστοιχοῦντα εἰς τὰ Λατινικὰ V καὶ H, τὰ ὁποῖα μᾶς

παρέσχον ἄλλως τε περισσοτέρας δυσκολίας εἰς τὴν γραφὴν τῶν ἦσαν παρ' Ἑλλησι τὸ δίγαμμα καὶ ἡ δασεία.

Ὁ Κουιντιλιανὸς εἰς τὸ βιβλίον I. Κεφ. 4. τῆς ῥητορικῆς εἰσηγήσεως λέγει ὅτι εἰς τὰ Λατινικὰ *seruus* καὶ *uulgus* ἐχρειάζετο ἡ εἰσαγωγή τοῦ Αἰολικοῦ διγάμματος ὑπαινιττόμενος ὅτι ἀντὶ τοῦ διπλοῦ Λατινικοῦ *u* ἔπρεπε νὰ γράφηται εἰς τὰς λέξεις ἐκεῖνας *serFus* καὶ *Fulgus*. Προσθέτει δὲ ὅτι τὸ δίγαμμα εἶχεν ἦχόν τινα μέσον μεταξὺ τοῦ *V* καὶ τοῦ *I*.

Ὁ Οὐέλιος Λόγγος εἰς τὸ περὶ ὀρθογραφίας διδάσκει, ὡς ἀκούω, ὅτι τὸ *V* τσάκις ἔχει δύναμιν συμφώνου, ὁσάκις τίθεται ἀντὶ τοῦ παρ' Ἑλλησι διγάμματος.

Ὁ Πρισκιανὸς λέγει, ὁμοίως, ὅτι τὸ *V* ἐλέγετο ἐκ τοῦ ἦχου του, βαῦ, ὡς τὸ παλαιὸν ὠνομάζετο παρ' Αἰολεῦσι καὶ τὸ δίγαμμα, καὶ ὅτι, μὴ ἐχόντων τῶν Λατίνων διάφορον χαρακτῆρα ἵνα διαστέλλωσι τὸ *u* φωνῆεν ἀπὸ τοῦ *u* συμφώνου, ἤθελον νὰ ἀντικαταστήσωσιν, ὅπως ἀποφύγωσι τὴν σύγχυσιν εἰς τὸ *u* σύμφωνον, τὸ δίγαμμα. Τοῦτο δὲ ἵνα μὴ συγχέηται μετὰ τοῦ Λατινικοῦ *F* ἐπρότεινον νὰ γράψωσιν ἀντίστροφα *E* ἢ *J*. Ταῦτα ὅμως δὲν ἐπεκράτησαν ἐπὶ πολὺ.

Τὸ σχῆμα δὲ τοῦ διγάμματος ὁμοιάζον πρὸς ἐκεῖνο τοῦ Λατινικοῦ *F* κατέπεισε τινὰς ὅτι καὶ ἡ προφορὰ τούτου παρὰ Λατίνοις ἔπρεπε νὰ παριστάνῃ τὴν προφορὰν ἐκεῖνου παρ' Ἑλλησι. Ὅμως καὶ ἡ προφορὰ τοῦ *V* βλεπομένη ἐμπράκτως καὶ σήμερον ὅτι παρὰ τισὶ εὐκόλως ἀνταλλάσσεται μετ' ἐκείνης τοῦ *F*. Οὕτω οἱ Γερμανοὶ τὸ νοπ προφέρουσι φόν, καὶ τ' ἄλλα ὁμοίως. Καὶ τῶντι ἡ προφορὰ τῶν δύο στοιχείων ἢ πνευματισμῶν πολὺ πλησιάζει, ὥστε ἡ ἐκ τοῦ σχήματος ἀναφερομένη ἔνστασις εἰς μηδὲν καταντᾷ.

Ἐκτός δὲ τῶν μαρτυριῶν τούτων τῶν Λατίνων περὶ τῆς ὁμοιότητος τῆς προφορᾶς τοῦ V βαῦ καὶ τοῦ διγάμματος, ἔχομεν μαρτυρίας καὶ Ἑλλήνων συγγραφεῶν.

Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς ἐν τῷ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας Α. 20. λαλῶν περὶ τῆς Οὐελίας (Velia), ἧς τὸ ὄνομα παράγει ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔλους, παρατηρεῖ ὅτι «σύνηθες γὰρ ἦν τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησιν ὡς τὰ πολλὰ, προτιθέναι τῶν ὀνομάτων, ὁπόσων αἱ ἀρχαὶ ἀπὸ φωνηέντων ἐγένοντο, τὴν οὐ συλλαβὴν ἐν ἰσοιχείῳ γραφομένην. Τοῦτο δ' ἦν ὡς περὶ γάμμα διτταῖς ἐπὶ μίαν ὀρθὴν ἐπιζευγνύμενον ταῖς πλαγαῖς, ὡς Φελένη καὶ Φάναξ καὶ Φοῖκος καὶ Φανήρ καὶ πολλὰ τοιαῦτα,» ὥστε ὁ ἔξοχος οὗτος κριτικὸς οὐδεμίαν ἀφίνει ἀμφιβολίαν ὅτι τὸ Λατινικὸν λεγόμενον v ἢ ου ἀντιστοίχει εἰς τὸ παρ' Ἑλλήσι διγάμμα κατὰ τὴν προφοράν. Μετεχειρίζοντο δὲ οἱ μετέπειτα Ἕλληνες ἀντὶ τοῦ διγάμματος τὸ ου, καὶ ὡς οἱ Ῥωμαῖοι διὰ τοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος παρίστανον καὶ τὸ βαῦ καὶ τὸ οῦ, οὕτω καὶ οἱ Ἕλληνες ἐπρόφερον πιθανῶς τὸ ου ὡς οἱ Ῥωμαῖοι διττῶς. Οὕτω νῦν καὶ ἡμεῖς τὸ υ ἄλλοτε μὲν προφέρομεν ὡς ἰ ἄλλοτε δὲ ὡς β ἐν ταῖς λέξεσιν ἀῦλος καὶ αὐλός. Περὶ τούτων ὁμοίως ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς ἐν τῷ περὶ τῶν Αὐτοκράτορος Πράξεων λέγει «Ἐνετοὶ δ' οἶμαι πρόσθεν ὠνομάζοντο, νῦν δὲ ἤδη Ῥωμαίων τὰς πόλεις ἐχόντων, τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς ὄνομα σώζουσι, βραχεία προσθήκη γράμματος ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπωνυμίας, ἔστι δ' αὐτοῦ σύμβολον χαρακτῆρ εἷς ὀνομάζουσι δ' αὐτὸν ου καὶ χρῶνται ἀντὶ τοῦ β ἢ τα, πολλάκις προσπνεύσεως οἶμαί τις ἐνεκα, καὶ ιδιότητος γλώττης.»

Ὁμοίως καὶ παρ' Ἰταλοῖς τὸν χαρακτῆρα τοῦ v, ὅπερ παλαιότεν μετεχειρίζοντο ἀδιαφόρως διὰ τὸ u καὶ διὰ τὸ v ἰ-

πρόφερον ἢ u ἢ v κατὰ τὰς περιστάσεις, ὡς ἀπῆται αὐτὸ ἢ ἐπικρατήσασα προφορὰ τῆς λέξεως.

Δύναται τις τὴν ὡς εἴρηται προφορὰν τοῦ διγάμματος νὰ συμπεράνη καὶ ἐκ τῆς προφορᾶς τινῶν λατινικῶν λέξεων παραγομένων προδήλως ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν, οἷον τὸ ονίς ἐκ τοῦ οἷς ὄφις, τὸ ονυμ ἐκ τοῦ ὠόν ὠφον καὶ τὰ λοιπὰ. Ἀληθές ὅτι εἰς λέξεις τινὰς ἢ προφορὰ τοῦ διγάμματος ὁμοιάζει τὴν τοῦ γάμμα ὡς Γλαῦς γλαύξ, καὶ εἰς ἄλλας τὴν τοῦ φ ὡς Φολκός φολκός, Φοξός φοξός· ἀλλὰ τοιαῦται ποικιλίαι προφορᾶς ἐνὸς στοιχείου ἢ μιᾶς λέξεως ἀπαντῶνται εἰς πολλὰς γλώσσας, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ πολλάκις προφέρομεν ἀδιαφόρως φθηνός καὶ εὐθηνός, καὶ ἀφέντης καὶ αὐθέντης· ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα εἶναι παντάπασι δευτερεύοντος λόγου καὶ μάλιστα περισσότερον πείθουσι εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ διγάμματος ἀντὶ τοῦ V βαῦ, ὅπερ εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας ἐνίοτε μικρὰν τινα ἔχει ποικιλίαν προφορᾶς. Καὶ ὁ σοφὸς δὲ Κωνσταντῖνος ὁ ἐξ Οἰκονόμου ἐν τῷ περὶ τῆς γνησίας προφορᾶς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης συγγράμματι συμπεραίνων λέγει ἐν σελίδι 723 «ἡ ἀρχὴ τοῦ F ἄγνωστος· φαίνεται δὲ πιθανώτατα κατὰ τόπους ἐν ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ παλαιοῦ ἀλφαβήτου· τὸ αὐτὸ καὶ τὸ Λατινικὸν ἀρχαῖον F ἢ βαβ—ὁ κύριος φθόγγος τοῦ F, ὁ βαβ (F=v=β) ἦτο κοινῶς εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας γνωστὸς, καὶ κατὰ τοῦτο δύναται νὰ ὀνομασθῇ τὸ στοιχεῖον ὄλων τῶν Ἑλλήνων κοινόν· ἀλλ' ἢ τούτου γραφὴ δὲν φαίνεται ἐξ ἀρχῆς παρ' Ἑλλησι κοινή κτλ.»

Ἡμεῖς λοιπὸν ὁσάκις εἰς τὰ ξένα ὀνόματα ἀπαντῶμεν τὸ Λατινικὸν V, γράψωμεν ἀντ' αὐτοῦ τὸ δίγαμμα, καὶ ἐπομένως ἀντὶ τοῦ Γερμανικοῦ διπλοῦ V ἢ W γράψωμεν διπλοῦν δίγαμμα. Τοῦτο δὲ ποιῶντες, οὐδαμῶς νεωτερί-

ζομεν άσκόπως περί τὰ Ἑλληνικά· μάρτυρας ἔχομεν τὰς παλαιὰς ἐπιγραφὰς τὸ δίγαμμα παρεχούσας, καὶ μάρτυρα ἐπίσης ἔχομεν αὐτὸ τὸ ἀριθμητικὸν ἀλφάβητον παρ' ἡμῖν, ὅπερ τὸ ἔξ παριστάνει διὰ τοῦ ἐπισήμου βάβς, τὸ ὁποῖον ἄλλο τι δὲν εἶναι εἰμὴ τὸ δίγαμμα, ὃν πιθανῶς εἰς τὸ Αἰολικὸν ἀλφάβητον τὸ ἕκτον γράμμα, καθὼς εἰς τὸ Λατινικὸν τὸ F ἐπίσης εἶναι τὸ ἕκτον γράμμα.

Ὡς πρὸς τὸ Λατινικὸν Η, γνωρίζομεν ὅτι διὰ τοῦ στοιχείου τούτου οἱ Λατίνοι διετήρησαν τὸ ἀρχαῖον σχῆμα ὑπὸ τὸ ὁποῖον οἱ Ἕλληνες παρίστανον τὴν δασεῖαν, καὶ ὅτι παρ' αὐτοῖς τὴν προφορὰν τῆς δασείας ἔχει. Μαρτυρεῖ δὲ τοῦτο σαφέστατα ὁ Ἀθήναιος Βιβ. 9. σελ. 398. λέγων. «Οἶμαι δὲ καὶ διὰ τοῦ Η στοιχείου τυπώσασθαι τοὺς παλαιοὺς τὴν δασεῖαν. Διόπερ καὶ Ῥωμαῖοι πρὸ πάντων τῶν δασυνομένων ὀνομάτων τὸ Η προγράφουσι, τὸ ἡγεμονικὸν αὐτῆς διασημαίνοντες.» Ἡμεῖς δὲ πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεως μετὰ τοῦ ἡμετέρου η, ἀντὶ τοῦ Λατινικοῦ Η μεταχειρίζομεθα τὸ νῦν σημεῖον τῆς δασείας δηλαδὴ F ἢ ' τοῦτο δὲ ὡς καὶ τὸ σημεῖον τῆς ψιλῆς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες μετεχειρίζοντο οὐχὶ μόνον εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν λέξεων, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν, οἷον ἐν ταῖς λέξεσιν ἀάπτως, παρέξεται, Φίλιππος.

Τὴν οὐχὶ λίαν σύντομον παρέκβασιν ταύτην ἐκρίνομεν ἀναγκαίαν ἵνα, ὑποχρεούμενοι νὰ μνημονεύωμεν τοσαύτην πληθὺν ξένων ὀνομάτων, δικαιολογήσωμεν τὴν χρῆσιν τοῦ διγάμματος ἀντὶ τοῦ V, καὶ τῆς δασείας ἀντὶ τοῦ Η. Τὸ σύστημα δὲ τῆς γραφῆς τῶν ξένων ὀνομάτων κατὰ τὴν ἐτυμολογίαν των, ἀπαλλάττει ἡμᾶς ἀπὸ τὸ ἄστατον καὶ τὸ ἰδιότροπον τῆς κατὰ προφορὰν γραφῆς, ἥτις πολλακίς ἀκατανόητα ποιεῖ τὰ ὀνόματά των καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς φέροντας

ταῦτα. Ἡ ξένη προφορὰ πάντοτε μανθάνεται διὰ τῶν ξένων· διὸ καὶ ἐκεῖνα τὰ ἔθνη τὰ ὅποια γράφουσιν ὡς προφέρουσι, γράφουσιν ὁμοῦ τὰ ξένα ὀνόματα κατὰ τὴν ἔτυμολογίαν τῶν καὶ τὰ προφέρουσι κατὰ τὴν συνήθειαν· οὕτω λ. χ. οἱ Ἴταλοὶ γράφουσι Καουὺρ ἀλλὰ προφέρουσι κατὰ τὸν Γαλλικὸν τρόπον Καουὺρ ἢ μᾶλλον ΚαΦοὺρ. Ἡ παραδοχὴ συστήματος ἤδη Εὐρωπαϊκοῦ, καὶ ἡ χρῆσις χαρακτήρων καθαρῶς Ἑλληνικῶν πρὸς ἔκφρασιν τοιοῦτων ὀνομάτων, ποιῶσαι καταφανῆ τὴν ταυτότητα τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Εὐρωπαϊκῶν γραμμάτων, διδάσκουσιν ἅπαντας τὴν ταυτότητα τῆς καταγωγῆς ἡμῶν, καὶ θὰ βοηθήσωσιν, ἐλπίζομεν, εἰς τὸ προάγειν μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν ποθητὴν συγγενικὴν συμπάθειαν μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊῶν καὶ ἡμῶν, ἢ ἔκλειψις τῆς ὁποίας τοσοῦτων δεινῶν ὑπῆρξεν εἰς ἡμᾶς παραίτιος. Ἄλλ' ἐπανεέλθωμεν εἰς τὸ προκείμενον.

Ἐν Γαλλίᾳ ὁ Ἱερμος Βουδαῖος ὁ ἐκ πλουσίων γονέων ἐν Παρισίοις κατὰ τὸ 1467 γεννηθεὶς, ἀνὴρ ἐνδοξος διὰ τε τὴν εὖνοιαν τῶν βασιλέων του, οἵτινες μεγάλας καὶ ἐμπιστευτικὰς ἐντολάς εἰς αὐτὸν ἐναπέθεσαν, καὶ διὰ μεγάλην πολυμάθειαν, νομικὴν πείραν καὶ βαθεῖαν γνῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, μαθητῆς Γεωργίου Ἑρμονόμου ἐκ Σπάρτης, καὶ φίλος τοῦ Ἰωάννου Λασκάρως, ἐδημοσίευσεν κατὰ τὸ 1508 τὰς αὐτοῦ Σημειώσεις εἰς 24 Βιβλία τῶν Πανδεκτῶν (Annotationes in 24 libros Pandectarum) καὶ μετέπειτα τὰς λοιπὰς σημειώσεις (Annotationes reliquas) ἐν αἷς συχνάκις προσθέτει παραλλήλους σημειώσεις περὶ τῶν Ἀττικῶν, καὶ ἄλλων Ἑλληνικῶν νόμων, καὶ περὶ Ἑλληνικῆς γλώσσης, οὐχὶ ἀναξίας τῆς μεγάλης αὐτοῦ φήμης.

Ἐν Γερμανίᾳ ὁμοῦς ἤρχισε κυρίως ἡ περὶ Ἀττικοῦ δικαίου πραγματεία διὰ τοῦ περικλεοῦς Φιλίππου Μελαγχθόνος, οὐχὶ πλαγίως καὶ ἐν παρόδῳ. ὡς ἐν Γαλλίᾳ διὰ

τοῦ Βουδαίου, ἀλλὰ κατ' εὐθείαν καὶ οὐσιωδῶς. Ὁ μέγας οὗτος ἀναμορφωτῆς ἐξέδωκε κατὰ τὸ 1546 ἐν Οὐίττεβέργη βιβλίον ἐπιγραφόμενον Παράθεσις τῶν κυριωτέρων δικῶν Ἀττικῶν καὶ Ῥωμαϊκῶν (*Collatio actionum forensium Atticarum et Romanarum praeceptorum*), ἃς κατέταξε κατὰ τὰς ἐντολάς τοῦ δεκαλόγου. Τὸ ἔργον του δὲν ἔχει ἴσως τὸ ἀπαιτούμενον βάθος, ὠφέληται ὅμως πολὺ διὰ τὴν ὠθησιν ἣν ἔδωκεν εἰς τοιαύτην σπουδὴν παρὰ τοῖς διαμικτρούμενοις. Τοσοῦτον δὲ ἠσθάνετο ἐνθουσιασμόν διὰ τὴν Ἀττικὴν νομοθεσίαν ὁ περινούστατος οὗτος ἀνὴρ, ὥστε λίαν εὐφυῶς ἔλεγε τοὺς μὲν Ἀττικοὺς νόμους χρησιμωτάτους πρὸς καταρτισμὸν τῶν ἡθῶν, τὰς δὲ Ἀττικὰς δίκας οὐ μόνον τύπους διὰ τοὺς δικαζομένους, ἀλλὰ μαθήματα ἀρετῆς παρὰ Θεοῦ δοθέντα, καὶ φιλοσοφίαν.

Ἐν Ἰταλίᾳ πρῶτον καὶ μόνον ἀξιομνημόνευτον περὶ Ἑλληνικῶν νόμων ἢ μᾶλλον περὶ Ἀττικῆς πολιτείας συγγραφεὶα γνωρίζω τὸν Κάρολον Σιγόνιον μαθητὴν τοῦ Κρητὸς Φραγκίσκου Πόρτου. Ὁ Σιγόνιος κατὰ τὸ ἔτος 1564 ἐδημοσίευσεν διὰ τοῦ τύπου περὶ Πολιτείας Ἀθηναίων βιβλία τέσσαρα (*De Republica Atheniensium libri 4*) καὶ περὶ χρόνων Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων βιβλίον ἓν (*De Atheniensium et Lacædemoniorum temporibus liber*) βιβλία, ἅπερ ἔτι καὶ νῦν οἱ λόγιοι μεθ' ὑπολήψεως μνημονεύουσιν.

Πρὸ αὐτοῦ ἤχησεν καὶ ὁ Λουδοβίκος Καίλιος Ῥικκέρσι ἐπιλεγόμενος Ῥοδιγίνος ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ Ῥοδίγον ἤτοι Ῥοδίγο, καὶ ὁ ἐκ Νεαπόλεως Ἀλέξανδρος ἐξ Ἀλεξάνδρου. Ὁ πρῶτος διατελέσας καθηγητῆς εἰς διαφόρους μεγαλοπόλεις τῆς Ἰταλίας ἐδημοσίευσεν διὰ τοῦ τύπου κατὰ τὸ ἔτος 1516 ἐν Ἐνετίᾳ τὸ σύγγραμμά του ἐπιγραφόμενον Ἀναγνώσεων παλαιῶν βιβλία ἐκκαίδεκα (*Lectionum anti-*

quarum libri sexdecim), ἅπερ ἐπαυξηθέντα μετέπειτα μέχρι τῶν τριάκοντα, διαφόρους ἔλαβον ἐκδόσεις. Ὁ δεύτερος δὲ, ἀφ' οὗ παρήτησε τὸ νομικὸν ἐπιτήδευμα, ἀγανακτήσας διότι οἱ Νεαπολίται δικασταὶ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν ἀπέβλεπον μᾶλλον πρὸς τὴν εὖνοιαν τῶν φίλων τῶν καὶ τῶν ἰσχυρῶν τῆς ἡμέρας, παρὰ εἰς τὴν δικαιοσύνην, ἀφιερῶθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν μελέτην τῶν γραμμάτων, καὶ ἐδημοσίευσεν κατὰ τὸ 1522 ἐν Ῥώμῃ βιβλίον ἐπιγραφόμενον Ἡμέραι ἡδεῖαι (Dies geniales) οὗτινος ἐπίσης πολλὰ ἐγένοντο ἐκδόσεις. Ἀμφότερα τὰ συγγράμματα ταῦτα εἶναι κυρίως ἀρχαιολογικά· ἐποίησάμεθα ὁμῶς μνεῖαν αὐτῶν ἐνταῦθα, διότι πολλὰ ζητήματα νομικά, ἐν οἷς καὶ τινα ἀφορῶντα τὴν Ἀπτικὴν νομοθεσίαν, συζητοῦνται καὶ διαφωτίζονται ἐν αὐτοῖς.

Μετὰ τούτους καὶ τὸν Σιγόνιον ἡ Ἰταλία ἔλαβεν ἀρχαιολόγους, τινὲς τῶν ὁποίων ἤψαντο τῶν Ἑλληνικῶν νόμων καὶ πολιτειῶν. Ἰδομεν τοῦ Ἰωσήφ Λαυρεντίου ἐκ Λούκας πονημάτιον ἐπιγραφόμενον Περὶ πολιτειῶν, ψήφων, συνόδων, κατηγοριῶν, βασάνων κτλ. τῶν Ἀρχαίων (De Rebus publicis, suffragiis, conciliis, accusationibus, tormentis etc. veterum) καταχωρηθὲν εἰς τὸν VI. τόμον τοῦ θησαυροῦ τοῦ Γρονοβίου. Παραβάλλων ὁ Λαυρέντιος τὰ παλαιὰ πρὸς τὰ νέα, παραλόγως πως μᾶς διδάσκει ὅτι οἱ νῦν Μαρκεῖζοι ἐλέγοντο παρ' Ἑλλήσι Λιμενάρχαι (1) καὶ παράγει τὸ ὄνομα τῶν Βαρόνων ἀπὸ τὸ βαρὺ αὐτῶν. Ἐν γένει ὁμῶς ἕκαστος, ἐξ ὧν προεῖπομεν, ἐννοεῖ ὅτι οὔτε στε-

(1) Marchia enim, terminus, finis, limes Galice et Germanice dicitur: a Græcis Marchio limenarcha dictus, qui limiti certo praeerat etc.

νός τις πατριωτισμός, οὔτε τὰ συντηρητικὰ φρονήματα ἐπέτρεπον εἰς τοὺς Ἴταλοὺς νὰ παρέχωσιν εὐνοϊκὴν ὑποστήριξιν εἰς ἐπιστήμην, ἣν ὁ Μελαγχθῶν ἐσύστασεν, καὶ ἦτις τὴν λεγομένην παλαιὰν δόξαν των ὑπέσκαπτεν.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐπιστήμης ταύτης ἐν Γαλλίᾳ ὑπῆρξεν ἀσυγκρίτως μεγαλητέρα. Μεταξὺ τῶν κατὰ μίμησιν τοῦ Βουδαίου περὶ Ῥωμαϊκῆς ἀσχοληθέντων νομοθεσίας, μετ' ἐπεξηγήσεων ληφθεισῶν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, διέπρεπε κατ' ἀρχὰς καὶ ὁ περίφημος Λάζαρος Βάϊφιος (Lazare Baïf) σύμβουλος τοῦ Βασιλέως τῆς Γαλλίας Φραγκίσκου τοῦ Α'. καὶ πρέσβυς αὐτοῦ εἰς διάφορα κράτη διαδοχικῶς. Οὗτος ἐρμηνεύων τὸν 2 νόμον τοῦ 15 Τίτλου τοῦ 49 Βιβλίου τῶν Πανδεκτῶν «περὶ αἰχμαλώτων καὶ τῶν ὑποστρεψάντων,» πραγματεύεται περὶ τῶν Ναυτικῶν πραγμάτων τῶν ἀρχαίων (De re navali) ἐν βιβλίῳ ἐκδοθέντι ἐν Παρισίοις κατὰ τὸ 1536 καὶ ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ Τόμῳ τοῦ Ἑλληνικοῦ θησαυροῦ τοῦ Γρονοβίου μετατυπωθέντι· ὁμοίως σχολιάζων τὸν νόμον «περὶ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καταλιμπανομένου,» ἐξήγησε τὰ μὲν ἀφορῶντα τὰς ἐσθῆτας τῶν ἀρχαίων (de re vestiaria) ἐν Πραγματεία τυπωθείσῃ κατὰ τὸ 1541 καὶ μετατυπωθείσῃ εἰς τὸν VI. Τόμον τῶν Ῥωμαϊκῶν Ἀρχαιοτήτων τοῦ Γραιβίου· τὰ δὲ ἀφορῶντα τὰ σκευάρια (de vasculis) ἐν ἑτέρᾳ πραγματεία μετατυπωθείσῃ ἐν τῷ 9 Τόμῳ τῶν Ἑλληνικῶν Ἀρχαιοτήτων τοῦ Γρονοβίου. Ἐπαινοῦνται αἱ πραγματεῖαι αὗται διὰ τὴν πολυμάθειαν οὐχὶ ὁμῶς καὶ διὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἐν αὐταῖς κριτικὴν.

Πρῶτος δὲ, ὡς νομίζω, ἐν Γαλλίᾳ ἐνησχολήθη ἐκ προθέσεως περὶ Ἀττικῶν νόμων ὁ νομοδιδάσκαλος Παρδοῦλφος Πρατέιος ἐξ Αὐγουστοβουκονίας (Pardoux du Prat ἐξ Aubusson) ὅστις ἐξέδωκε κατὰ τὸ 1559 «Δράκοντος Ἀθηναίου αἱματωποῦς

νόμους, και Σόλωνος Ἀθηναίου ἀρχοντος ἀξωνικούς νόμους,» οἵτινες μετὰ τῶν λεγομένων τοῦ Ῥωμόλου νόμων και τῶν τῆς Δωδεκαδέλτου ἀποτελοῦσι τὴν αὐτοῦ παλαιὰν Νομολογίαν (*Jurisprudentiam veterem*) περιεχομένην εἰς τὸν τέταρτον τόμον τοῦ θησαυροῦ Ἐβεράρδου Ὁθωνος τοῦ τυπωθέντος ἐν Βασιλείᾳ ἐν ἔτει 1741. Ὁ αὐτὸς Πρατέϊος εἰς βιβλίον ἐκδοθὲν κατὰ τὸ 1561 ἐπιγραφόμενον «Δικαιολογίας,» και ἀφιερωθὲν πρὸς τὸν περίφημον Μιχαὴλ Βοσπιτάλιον, προσέθηκεν και ἑτέρους νόμους τοῦ Σόλωνος. Μετετυπώθη δὲ τὸ βιβλίον τοῦτο εἰς τὸν τρίτον Τόμον τοῦ ἀνωσειρημένου θησαυροῦ.

Συγχρόνως, ἦτοι περὶ τὸ 1559, Φραγκῆσκος ὁ Περιόνης ἐξέδωκεν ἐν Παρισίοις σύγγραμμα τοῦ ἀποθανόντος Θείου του Ἰωακείμ Περιονίου ἐπιγραφόμενον «Περὶ ἀρχῶν Ἑλλήνων και Ῥωμαίων βιβλία τρία» (*De Magistratibus Græcorum et Romanorum libri tres*). περιέχεται δὲ και εἰς τὸν VI. Τόμον τοῦ θησαυροῦ τοῦ Γρονοβίου.

Ὁ διαβόητος Ἰερμος Ποστέλλος, μεταξὺ τῶν παντοειδῶν πονημάτων του, ἔχει και βιβλίον ἐπιγραφόμενον «Περὶ τῆς Πολιτείας τῶν Ἀθηναίων» (*De Republica seu Magistratibus Atheniensium*). (2) Οὗτος λέγεται γεννηθεὶς εἰς Δολερίε χωρίον τῆς Νορμανδίας κατὰ τὸ 1510· ἀπέβισε δὲ κατὰ τὸ 1581.

Ὁ Νομοδιδάσκαλος Πέτρος Φάβερ (*P. Faur de Saint Jorry*) Πρόεδρος τοῦ ἐν Τουλώζῃ ἀνωτάτου Δικαστηρίου, σχολιάζων τὸν τοῦ Διοκλητιανοῦ και Μαξιμιανοῦ νόμον καταχωρηθέντα εἰς τὸ δέκατον βιβλίον τοῦ Ἰουστινιανείου Κώδικος, και ἐπιγραφόμενον «περὶ ἀθλητῶν,» ἐξήγησε μετὰ με-

(2) Gronovii Thes. Vol. V.

γάλης πολυμαθείας τούς τε νόμους και άλλα ἀφορῶντα τούς ἀγῶνας γυμνικούς, μουσικούς και ἄλλους τῶν ἀρχαίων, και ταῦτα ἐξέδωκε κατά τὸ 1590 ἐπιγράφων αὐτὰ «Ἀγωνιστικόν.» Τοῦτο δὲ κατεχωρήθη εἰς τὸν VIII. Τόμον τοῦ θησαυροῦ τοῦ Γρονοβίου.

Ενταῦθα δυνάμεθα νὰ καταγράψωμεν και τὸν Ἰερμον Φορνέριον, και μάλιστα τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ῥαδούλφον Φορνέριον (Raoul Fournier) διασήμους Γάλλους Νομοδιδασκάλους, ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἐτύπωσε τὰ «ἐκλογῶν» βιβλία τρία (Selectionum) κατά τὸ 1565, ὁ δὲ δεύτερος ἐδημοσίευσε τὰ Καθημερινῶν πραγμάτων (Rerum quotidianarum) βιβλία ἕξ, ἐν μέρει κατά τὸ 1600, και ἐν μέρει κατά τὸ 1605 (3). Οὗτοι πραγματευόμενοι περὶ ζητημάτων τῆς Ῥωμαϊκῆς Νομοθεσίας, ἄπτονται ἐνίοτε και τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων και ῥητόρων, και διαφωτίζουνε τινὰς τῶν Ἀττικῶν νόμων παραλλήλως πρὸς τούς τῶν Ῥωμαίων.

Περὶ τὸ 1614 ὁ Φίλιππος Ἰάκωβος Μαυσσάκιος (Maussac) μέλος τοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου τῆς Τουλόζης, ἐτύπωσεν ἐν Παρισίοις σημειώσεις εἰς τὸν Ἀρποκρατίωνα πολλοῦ λόγου ἀξίας. Εἰς ταύτας δὲ ἐπισημειώσεις και διορθώσεις τοῦ Ἑρβρίκου Φαλεσίου (Valois) ἐτυπώθησαν κατά τὸ 1682 ἐν Λουγδούνῳ τῶν Βαταῶν ὑπὸ τοῦ Γρονοβίου ἕξ ἔτη μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ τοῦ Φαλεσίου.

Περισσότερον πάντων τῶν τότε ἀκμασάντων λογίων ἐνησχολήθη περὶ Ἀττικῆς νομοθεσίας Σαμουήλ ὁ Πετίτος, θεολόγος και ἱεροκῆρυξ τῶν διαμαρτυρούμένων, γεννηθεὶς τὸ ἔτος 1594 και ἀποβιώσας τὸ 1645. Ἡ πραγματεία του ἐπιγραφομένη «Νόμοι Ἀττικοί» (Leges Atticæ) ἐξεδόθη ἐν Πα-

(3) Thes. Jur; Romani E. Ottonis T. II.

ρισίοις τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 1615, καὶ δεύτερον κατὰ τὸ 1635. Αὕτη παρέχει μέχρι σήμερον τὴν πληρεστέραν συλλογὴν τῶν Ἀττικῶν νόμων. Πολλοὶ καὶ πρὸ τοῦ Πετίτου καὶ μετ' αὐτὸν ἐπεχειρήσθησαν ἐν Γαλλίᾳ τὴν συλλογὴν τῶν νόμων τῶν Ἀθηναίων, ἰδίως δὲ ὁ περικλεῆς Ἑρρίκος Στέφανος καὶ Ἰωσήφ ὁ Σκαλίγερος, οὗ τὸ χειρόγραφον χρῆζον τελειοποιήσεως καὶ διορθώσεως παρακατετέθη, ὡς λέγεται, εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Λουγδούνου τῶν Βαταύων (Leyden) καὶ ὁ Μουσσάκιος καὶ ὁ Γαλέσιος καὶ ὁ Σαλμασιος καὶ ὁ Φεράλδος, ἅπαντες οὗτοι κατὰ τὴν ἐξομολόγησίν των ἐπελάβοντο τοιοῦτου ἔργου, ἀλλ' οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ τὸ ἀποπερατώσῃ. Ἄν δὲ καὶ ἔμεινε μονῆρες ἡ ἀνέταιρον τὸ σύγγραμμα τοῦ Πετίτου, ὅμως τοῦτο δὲν ἀνταποκρίνεται πλέον εἰς τὰς προόδους τοῦ καιροῦ μας. Κατηγοροῦσι προσέτι τὸν εὐσεβῆ συγγραφέα τοῦτον, διότι καὶ ἔλλειψιν κρίσεως δεικνύει τὸ ἔργον του, καὶ στέρησιν ἐμφαίνει νομικῆς τάξεως καὶ ἐμπειρίας, καὶ ἀμοιρίαν δηλοῖ τῆς προσηκούσης γνώσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

Συγχρόνως τῷ Πετίτῳ ἐνησχολήθησαν περὶ Ἀττικῶν νόμων δύο πρόφην φίλοι καὶ μετὰ ταῦτα, ἕνεκα ἀπερισκέπτου τινὸς φράσεως, ἀδιάλλακτῶι γενόμενοι ἐχθροὶ, ὁ Κλαύδιος Σαλμάσιος (Claude Saumaise) καὶ ὁ Δεσιδέριος Φεράλδος (Didier Heralud).

Ὁ πρῶτος γεννηθεὶς ἐν Σεμῦρ περὶ τὰ 1596 ἀπέθανε κατὰ τὸ 1655. Ἐκ νεότητός του τόσον ἐνθέρμως ἠσπάσθη τὰ δόγματα τῶν διαμαρτυρουμένων ἂν ἡ μητὴρ αὐτῷ ἐπένευσεν, ὥστε καὶ τὸν πατέρα του ἤδη γέροντα ἔπεισε νὰ γίνῃ ὀπαδὸς τοῦ νέου θρησκείματος.—Ἡ πολυμαθεία του κατέστησεν αὐτὸν ἐνδοξον καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἐνθυμηθεὶς δὲ ὅτι διετέλεσε μαθητὴς τοῦ περιφήμου Διονυσίου

Γοτφόφρεδου, ἠθέλησε νὰ διαπραγματευθῆ νομικά τινα ζητήματα, καὶ ἐδημοσίευσε βιβλία περὶ τόκων (De usuris) κατὰ τὸ 1638, περὶ μέτρου τόκων (de modo usurarum) κατὰ τὸ 1639, περὶ τραπεζικοῦ τόκου (de fœnore trapezitico) κατὰ τὸ 1640, ἐν οἷς πολλὰ παρένειρεν Ἑλληνικὰ ἀφορῶντα καὶ τοὺς νόμους καὶ τοὺς νομικοὺς ὄρους οὐχὶ μόνον τῶν Βυζαντινῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων. Μετὰ δὲ τὰς δημοσιεύσεις τοῦ Γεράλδου ἐ-ύπωσε κυρίως κατὰ τοῦτου βιβλίον ἐπιγραφόμενον «Μικταὶ ὑπερασπίσεις ὑπὲρ Κλαυδίου Σαλμασίου περὶ διαφόρων παρατηρήσεων καὶ διορθώσεων ἀφορωσῶν τὸ Ἄττικον καὶ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον» (4) ἐν Λουγδούνῳ τῶν Βαταύων τὸ 1645· μετὰ δὲ ταῦτα ἕτερον περὶ ὑπογραφῆς καὶ σημειώσεως τῶν διαθηκῶν κατὰ Δεσιδερίου Γεράλδου κατὰ τὸ 1553, ἐνθα καὶ παραπολὺ ἐνέδωκεν εἰς τὴν ὀργάνῃ ὑφ' ἧς ἐφλέγετο.

Ἡ ὀνομασία Γεράλδος γεννηθεὶς ἐν Γαλλίᾳ περὶ τὰ 1579, φιλολόγος ἀριστος καὶ δόκιμος ἐν Παρισίοις Δικηγόρος, ἐξέδωκε διὰ τοῦ τύπου κατὰ τὸ 1640 «Περὶ κύρους τῶν δεδικασμένων βιβλία δύο». Τοῦ αὐτοῦ «Παρατηρήσεων καὶ διορθώσεων βιβλίον ἓν» (5) ἐν οἷς πλαγίως ἐπετίμησε τινὰ τοῦ Σαλμασίου. Αἱ πραγματεῖαι δὲ αὗται ἦσαν ὡσεὶ ἀποσπάσματα ἐκτεταμένης συγγραφῆς περὶ παραθέσεως Ἄττικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς νομοθεσίας, ἀφ' ἧς αὐτὸν, ὡς φαίνεται, μηδαμῶς ἀπέτρεπε τὸ τότε προσ-

(4) *Miscellae Defensiones pro Cl. Salmasio de variis observationibus et emendationibus ad jus Atticum et Romanum pertinentibus.*

(5) *Ottonis Thes. Vol. II. De rerum judicatarum auctoritate Libri duo—Observationum et emendationum Liber unus.*

φατον ἔργον τοῦ Πετίτου, (6) καὶ τὴν ὁποίαν ὁμοίως ἔκρινεν ἄνθρωπος ἀνεπίσημος ἀνεπίσημος δὲ τοῦ Γεράλδου κατὰ τὸ 1649, ὁ υἱὸς τοῦ Ἰσαάκιος Γεράλδου ἐξέδωκε τὸ 1650 ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ γραψαντος πατρὸς βιβλίον ἐπιγραφόμενον «Ζητημάτων καθημερινῶν πραγματεία». Ὁμοίως παρατηρήσεις εἰς τὸ Ἀττικὸν καὶ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον, ἐν αἷς καὶ τοῦ Σαλμασίου αἰμικταὶ ὑπερασπίσεις καὶ δεῖγμά τι αὐτοῦ σταθμίζονται (7). Σειρὰν δὲ, ὡς ἀκούω, ἀδιάλειπτον ὕβρεων κατὰ τοῦ Σαλμασίου περιέχει τὸ ἑβδομον βιβλίον τῆς συγγραφῆς ταύ-

(6) Ἴδου ἀναφέρομεν τινὰ τῶν παρ' αὐτοῦ γραφέντων περὶ τῆς ἐπιχειρήσεως ἣν ἐμελέτα—*Dilati erant rumusculi inter homines harum rerum curiosos juris Attici collectionem et cum jure Romano collationem susceptam esse a me et pene confectam ab incoepto igitur ita destiteram ut illud plane pro derelicto haberem cum mihi insuper laboris istiusmodi non modo taedium sed pæne odium subisset Titulum igitur περὶ νόμων καὶ ψηφισμάτων cum retractare cœpisssem, sensi opus in majorem multo molem quam opinatus fueram, excrescere, cum ea non solum quæ ad Græcæ et Atticæ legislationis initia progressus, incrementa pertinebant, ab aliis, aut intacta, aut aliter tradita, sed totam Romanæ jurisprudentiæ, rationem, varias ejus mutationes et alia, quæ doctissimorum hominum industriam et perspicaciam fugisse videbantur, quæque in adversariis non attigeram, tractanda mihi viderem κτλ. Ἐκ τοῦ προοιμίου de rerum judicatarum auctoritate.*

(7) Quæstionum quotidianarum tractatus. Item observationes ad jus Atticum et Romanum in quibus et Salmasii miscellæ defensiones ejusque specimen expenduntur.

της. Ἐν ταύτῃ δὲ πιθανῶς περιέχονται ἅπανθ' ὅσα, διαρκούσης τῆς ὄλης ζωῆς του, ἐσημείωσεν ὁ διακεκριμμένος ἐκείνος Νομομαθὴς περὶ Ἀττικῆς νομοθεσίας. Τὸ βιβλίον τοῦτο θεωρεῖται ὡς λίαν ἀξιόλογον, ἀλλὰ κατὰ κακὴν τύχην εἶναι καὶ λίαν δυσεύρετον. Οὐδὲ ἐν αὐτῇ τῇ πλουσίᾳ βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἁγίου Μάρκου τῆς Ἑνετίας ἐδυνήθη νὰ εὔρω ἀντίτυπον αὐτοῦ, οὔτε ἐν ἐκείνῃ τοῦ Οὐατικανοῦ εὐρέθη παρὰ φίλου ὑπ' ἐμοῦ ἐπὶ τούτῳ παρακληθέντος. Ἴσως ἐξωστράκισεν αὐτὸ ἐκ τῶν βιβλιοθηκῶν τούτων τὸ εἶδος τῶν σπουδῶν του.

Μετὰ τὴν, ὡς εἶπεῖν, Πλειάδα ταύτην Ἀττικίζοντων νομολόγων, ἵνα εὔρωμεν ἐν Γαλλίᾳ ἀξιομνημόνευτον τινὰ συγγραφεῖα ἐνασχοληθέντα οὐχὶ ἀπλῶς ἀρχαιολογικῶς ἢ ἱστορικῶς, ἀλλὰ πολιτικῶς ἢ νομικῶς περὶ τοιούτων ἀντικειμένων, πρέπει νὰ καταβῶμεν εἰς τὰ μέσα τῆς 18.ης καὶ εἰς τὴν 19.ην ἑκατονταετηρίδα. Ἴδου αἱ σημειώσεις ἅς περὶ αὐτῶν ἠδυνήθη νὰ συνάξω.

Κανάιιε. Ἐρευναὶ περὶ τῆς ἐξ Ἀρείου Πάγου Βουλῆς ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν VII. (8).

Βλανκ'άρδ. Περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῶν καθηκόντων τῶν Πρυτάνων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν VII. (9).

Τοῦ αὐτοῦ. Γενικαὶ παρατηρήσεις περὶ τῶν δικαστηρίων ἐν Ἀθήναις ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῶν νόμων καὶ τῆς τομῆς τῶν διενέξεων μεταξὺ ἰδιωτῶν. αὐτόθι (10).

(8) De Canaye. Areopage M. de l' A. d. S. VII.

(9) Blanchard. Sur l'origine et les fonctions des Prêtres Histoire de l' A. du S. VII.

(10) Blanchard. Obs. gen. sur les Tribunaux établis à

Βοναμουί. Περί ἀρχῆς τοῦ δωδεκαδέλτου νόμου. Εἰς τρεῖς διατριβὰς καταχωρηθεῖσας εἰς τὸν XII Τόμον τῶν ὑπομνημάτων τῆς, ὡς εἴρηται, Ἀκαδημίας. Ὁ λόγιος οὗτος καὶ διὰ τῆς παραθέσεως τῶν Ἀττικῶν πρὸς τοὺς Ῥωμαϊκοὺς νόμους ἰσχυρίζεται ὅτι οὗτοι δὲν πηγάζουσιν ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' εἶναι γνήσια γεννήματα τῆς Ῥώμης. Ἐθέσαμεν δὲ τὸ ὄνομά του ἐνταῦθα, διότι ἀκολουθῶν τὸν Πετῖτον πραγματεύεται καὶ περὶ Ἀττικῶν νόμων (11).

ΒουγαινΦίλλε. Περί τῶν δικαιωμάτων τῶν Ἑλληνικῶν μητροπόλεων ἐπὶ τῶν ἀποικιῶν, καὶ τῶν καθηκόντων τῶν ἀποικιῶν πρὸς τὰς μητροπόλεις, καὶ τῶν ἀμοιβαίων ὑποχρεώσεων. 1745 (12).

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐξετάσεις πολλῶν ζητημάτων ἀφορώντων τοὺς λειτουργοὺς τῶν Θεῶν ἐν Ἀθήναις εἰς τὰ ἀπομνημονεύματα τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιγραφῶν VIII. (13).

Τερασσόν. Ἱστορία τῆς Ῥωμαϊκῆς νομολογίας. Παρισίοις 1758. Ἡ παράθεσις τῶν Ἀττικῶν νόμων πρὸς τοὺς τῆς δωδεκαδέλτου, ἣν ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἐν τῇ πραγματεία του εἰσάγει, μᾶς κατέπεισε νὰ τὴν καταγράψωμεν ἐν ταῦθα. Ἡ ἰδέα ἦν αὐτὸς ἠσπάσθη εἶναι ὅτι οἱ νόμοι αὐτοὶ τῶν Ῥωμαίων ἐπήγασαν ἐκ τῶν Ἀττικῶν, ἀλλ' ἔλα-

Athènes pour le maintien des Lois, et pour régler les différends qui s'éleverent entre les particuliers. Histoire de l' A. d. I. T. VII.

(11) Bonamy. Sur l'origine des Lois des Douze Tables M. deb' A. J. I. Tom. XII.

(12) Bougainville. Droits des métropoles Grecques sur les colonies Paris 1745.

(13) Bougainville. Examen de plusieurs questions concernant les ministres des Dieux à Athènes.

βον τροποποιήσεις καὶ διορθώσεις ἵνα ἐφαρμοσθῶσιν εἰς τὴν νέαν πατρίδα των (14).

‘Ροκ’εφόρτ. Περὶ τῆς ὠφελείας τῶν ῥητόρων παρὰ τῇ πολιτείᾳ τῶν Ἀθηναίων. Εἰς τὰ ἀπομνημονεύματα τῆς ἀνωγειρημένης Ἀκαδημίας XLIII. (15).

Γαρνιέρ. Περὶ στρατιωτικῶν νόμων τῶν Ἑλλήνων ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τῆς, ὡς εἴρηται, Ἀκαδημίας XLV. (16).

Λαρκ’έρ. Περὶ τῆς τάξεως τῶν ἰππέων παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι τῆς αὐτῆς Ἀκαδημίας, XLVIII. (17).

Μαθλύ. Περὶ τῶν αἰτιῶν τῆς εὐημερίας καὶ τῶν συμφορῶν τῶν Ἑλλήνων 1766, καὶ πάλιν 1798 (18).

Τυρπίν. Ἱστορία τῆς Κυβερνήσεως τῶν παλαιῶν πολιτειῶν 1769 (19).

Ἀββᾶ Βαρθελεμῦ. Περιήγησις τοῦ νέου Ἀναγάρσιος 1788 Παρισίσις. Σκοπὸς τοῦ βιβλίου τούτου εἶναι δημοτικὴ ἐκ-

(14) Terrasson. Histoire de la Jurisprudence Romaine. Paris 1750.

(15) Rochefort. Sur l'utilité des Orateurs dans la Republique d'Athènes. M. A. I. XLIII.

(16) Garnier. Sur les lois militaires des Grecs. M. de l'A. d. I. XLV.

(17) Larcher. De l'Ordre Équestre chez les Athéniens M. de l'A. d. I. XLVIII.

(18) Mably. Observations sur l'Histoire de la Grèce, ou des causes de la prospérité et des malheurs des Grecs. Genève 1766 et 1798.

(19) Turpin. Histoire du Gouvernement des anciennes Republiques. Paris 1769.

θεσις τῆς καταστάσεως τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος· ἐν αὐτῇ ὅμως περιέχεται καὶ κομψὴ περίληψις τῶν νόμων καὶ τοῦ πολιτεύματος τῶν Ἀθηνῶν, διὸ καὶ μνημονεύομεν αὐτῆς ἐνταῦθα ⁽²⁰⁾.

Σαίντε Κροΐξ. Περὶ τῆς καταστάσεως καὶ τῆς τύχης τῶν ἀποικιῶν τῶν ἀρχαίων λαῶν 1779 ⁽²¹⁾.

Τοῦ αὐτοῦ. Περὶ τῶν παλαιῶν ὁμοσπονδικῶν Κυβερνήσεων 1804 ⁽²²⁾.

Δε Παύφφ, Φιλοσοφικαὶ ἔρευναι περὶ τῶν Ἑλλήνων· Βερολίον 1787 ⁽²³⁾.

Λεβέσκυε. ⁽²⁴⁾ Μελέται περὶ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας καὶ τῆς τῆς Ἑλλάδος, περὶ πολιτεύματος Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης 1811. ⁽²⁵⁾ Παρισίους 5 τόμοι.

(20) J. J. Barthelemy. Voyage du jeune Anacharsis en Grèce. Paris 1788.

(21) Sainte-Croix. De l'État et du sort des Colonies des anciens peuples. Philadelphie 1779.

(22) Sainte Croix. Des anciens Gouvernements Fédératifs Paris 1804.

(23) De Pauw. Recherches Philosophiques sur les Grecs. Berlin. 1787.

(24) Κατὰ μίμησιν τῶν Εὐρωπαϊῶν, οἵτινες ἐνόησε δύο διάφορα σχήματα τοῦ αὐτοῦ στοιχείου μεταχειρίζονται πρὸς ἔκφρασιν τῆς διαφόρου αὐτοῦ προφορᾶς, ὡς συνέβη διὰ τὸ u καὶ v, ἰδυνάμεθα καὶ ἡμεῖς τοὺς χαρακτῆρας δι' ὧν οἱ Ἕλληνες ἔγραφον τὸ κ νὰ χωρίσωμεν διὰ τὸ Q, K καὶ C, ἀλλὰ ταῦτα ἐνομίσαμεν περιττά, διότι κατὰ τοὺς Λατίνους λεξικογράφους ἡ Q litera «supervacanea dicitur, sicut et K, quoniam C potest implere earum vicem etc.»

(25) P. Ch. Levesque. Études de l' Histoire Ancienne et de celle de la Grèce; de la Constitution de la Republique d' Athènes et de celles de Lacedèmone Paris 1811.

Τοῦ αὐτοῦ. Πραγματεία περὶ τοῦ Πολιτεύματος τῶν Ἀθηνῶν, καταχωρηθεῖσα εἰς τὸν τέταρτον τόμον τῶν Ἀπομνημονευμάτων τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἠθικῶν καὶ Πολιτικῶν ἐπιστημῶν (26).

Ῥαοὺλ-Ροκέττε. Κριτικὴ ἱστορία τῆς κτίσεως τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. Παρισίους 1815 (27).

Παστορέτ. Ἱστορία τῆς Νομοθεσίας, ἐν Παρισίους 1824—1827, ἐν οἷς πολλὰ λέγει καὶ περὶ Ἑλληνικῶν Νομοθεσιῶν (28).

Π. Φὰν Λιμβουργ-Βρούττφερ. Ἱστορία τοῦ ἠθικοῦ καὶ ὀρησκευτικοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων (29).

Φφαλλόν. Περὶ δικαιώματος ἀσυλίας, Παρισίους 1837 (30).

Τοῦ αὐτοῦ. Ἱστορία τῆς δουλείας ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Παρισίους 1847 (31).

Μαρτίν. Περὶ τῆς καταστάσεως τῶν γυναικῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις λαοῖς. Παρισίους 1838 (32).

(26) Levesque. De la Constitution de la Republique d' Athènes.

(27) Raoul-Rochette. Histoire critique de l' établissement des Colonies Grecques. Paris 1815.

(28) Marq. de Pastoret. Histoire de la Législation. Paris 1824 1827.

(29) P. van Limburg-Brouwer. Histoire de la civilisation morale et religieuse des Grecs. Groningue 1833—42 VIII Vol.

(30) H. Wallon. Du droit d' asyle. Paris 1837.

(31) H. Wallon. Histoire de l' esclavage dans l' antiquité. Paris 1847.

(32) Martin. Histoire de la condition des femmes chez les peuples de l' antiquité. Paris 1838.

Γαυτιέρ, 'Ιστορικαί ἔρευναι περὶ τῆς ἀσκήσεως τῆς Ἰατρικῆς ἐν τοῖς Ναοῖς τῶν ἀρχαίων λαῶν (33).

Καυφέτ. Περὶ τοῦ δικαστικοῦ διοργανισμοῦ παρ' Ἀθηναίοις, ἐν τῇ ἐπιθεωρήσει τῆς Νομοθεσίας τοῦ ἔτους 1844 (34).

Τοῦ αὐτοῦ. Περὶ τοῦ διοργανισμοῦ τῆς οἰκογενείας ἐν Ἀθήναις, ἐν τῇ, ὡς εἴρηται, ἐπιθεωρήσει τοῦ ἔτους 1845 (35).

Γαυδίν. Ἐρευναὶ περὶ τῆς Νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος καὶ περὶ τῆς διοικήσεως τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸν τέταρτον τόμον τῶν Ἀπομνημονευμάτων τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἡθικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν, δημοσιευθέντων ἀπὸ τοῦ ς'. μέχρι τοῦ ιβ'. ἔτους τῆς ἐπαναστατικῆς ἐποχῆς (36).

Τοῦ αὐτοῦ. Φιλοσοφικαὶ Σκέψεις περὶ τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος καὶ τῆς διοικήσεως τῶν Ἀθηνῶν, καταχωρηθεῖσαι εἰς τὸν πέμπτον τόμον τῶν αὐτῶν Ἀπομνημονευμάτων (37).

Τροπλόγγ. Περὶ τῶν πολιτειῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, διατριβὴ καταχωρηθεῖσα εἰς τὸν ὄγδοον τόμον τῶν Ἀπομνημονευμάτων τῆς αὐτῆς Ἀκαδημίας, τῶν δημοσιευθέντων ἀπὸ τοῦ 1837 μέχρι τοῦ 1855 (38).

(33) A. Gauthier. Recherches Historiques sur l'exercice de la médecine dans les temples chez les peuples de l'antiquité. Lyon 1844.

(34) J. Cauvet. Organisation Judiciaire chez les Athéniens. Revue de Législation 1844.

(35) J. Cauvet. Organisation de la famille chez les Athéniens. Revue du Legislation 1845.

(36) Gaudin. Recherches sur la Législation de Solon et sur le Gouvernement d'Athènes M. t. 4.

(37) Gaudin. Réflexions Philosophiques sur la Législation de Solon, et sur le Gouvernement d'Athènes M. T. 5.

(38) Troplong. Des Républiques d'Athènes et de Sparte. M. T. 8.

Γιραύδ. Περὶ τῆς ἐπιβροῆς τῶν γεωγραφικῶν αἰτιῶν ἐπὶ τῶν νόμων τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος· κατεχωρήθη εἰς τὸν ἕβδομον τόμον τῶν φυλλαδίων τῆς αὐτῆς Ἀκαδημίας ἐπιγραφομένων Συνεδριάσεις καὶ ἔργα (39).

Φιλόν. Αἱ ἀρχαί, ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ παρακμὴ τῆς Ἀττικῆς Δημοκρατίας εἰς τὸν 22 καὶ 23 τόμον τῶν προηρημένων Συνεδριάσεων καὶ ἔργων (40).

Ῥεύναλδ. Ἐρευναι περὶ τοῦ τί ἔλλειπεν εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῶν πολιτειῶν τῆς Ἑλλάδος, καταχωρηθεῖσαι εἰς τὰ φυλλάδια τῶν ἀνωμνησθεισῶν Συνεδριάσεων καὶ ἔργων τοῦ ἔτους 1860 (41).

Ὁ Ῥῶσσος Κουτόργας. Περὶ Τραπεζιτῶν παρ' Ἀθηναίους· διατριβὴ καταχωρηθεῖσα εἰς τὸ τελευταῖον φυλλάδιον τοῦ ἔτους 1859 τῶν ἀνωειρημένων Συνεδριάσεων καὶ ἔργων (42).

Ἐγгер. Αἱ δημόσιαι τιμαὶ παρ' Ἀθηναίους, ἐκδιδομένου νῦν τὸ πρῶτον ψηφίσματος τινος τοῦ Ῥήτορος Λυκούργου, Παρισίους 1860 (43).

Ἐκ τοῦ συνοπτικοῦ τούτου καταλόγου, καὶ τοι μὴ ὄντος λίαν ἐντελοῦς, καὶ περιέχοντος καὶ συγγραφεῖς μὴ Γάλλους

(39) Giraud. (Ch.) De l'influence des causes geographiques sur les Lois de la Grèce ancienne S. et Tr. t. 7.

(40) Filon. Les origines, le developpement et la decadence de la Démocratie Athénienne T. 22 et 23 S. T. de l' A.

(41) Reynald. Recherches sur ce qui manquait à la liberté dans les Republiques de la Grèce 1860.

(42) De Kutorga. Essai Historique sur les Trapezites ou banquiers d' Athènes. S. et T. de l' A. Tom. 30.

(43) Egger. Les honneurs publics chez les Athéniens à propos d' un décret inedit de l' orateur Lycurgue. Paris 1860.

ἕκαστος πείθεται ὅτι οἱ πλείστοι τῶν νεωτέρων Γάλλων τῶν περὶ Ἀττικῶν νόμων ἀσχοληθέντων, ἠναγκάσθησαν νὰ προστρέχωσιν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν ἢ εἰς τινα ἐπιθεωρησιν, ἵνα λάβωσιν ἀκροατὰς ἢ ἀναγνώστας, τόσον ἢ συγγραφῆ των ἐφαίνετο καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἰδίους συγγραφεῖς ἀπαράδεκτος καὶ ξένη διὰ τὸ κοινὸν τῶν Γάλλων ἀναγνωστῶν, εἰ καὶ ἀπέβλεπεν ὡς ἐπιτοπλεῖστον πολιτικὰ ἀντικείμενα.

Ἀξιοπαρατῆρητον δὲ ἐπίσης εἶναι ὅτι οἱ παλαιοὶ ἐκεῖνοι Γάλλοι οἵτινες ἤψαντο λίαν ἐπιτυχῶς τῆς Ἀττικῆς νομοθεσίας πρὸ τῆς Βασιλείας τοῦ μεγάλου λεγομένου Λουδοβίκου, καὶ ὧν τινων αἱ πραγματεῖαι, καὶ τοὶ ἀπλῶς νομικαὶ, οὐδεμιᾶς κυβερνητικῆς βοθηθείας ἔλαβον χρεῖαν, ἦσαν ὡς ἐπιτοπλεῖστον διαμαρτυρούμενοι, ἢ ἐπλησίαζον εἰς τὴν αἴρεσιν αὐτῶν. Ὁ περίφημος Βουδαῖος, εἰ καὶ καθολικὸς, εἶχε πίστιν ὑποπιον εἰς τοὺς καθολικοὺς, καὶ ἡ χῆρα του καὶ οἱ υἱοὶ του ἐπρέσβευον, μετὰ τὸν θάνατόν του, φανερῶς τὸ νέον δόγμα. Εἰς τὸν πολὺπλαγκτον Ποστέλλον, εἰ καὶ Ἰησοῦίτην, ἀπέδιδον τὸ βλάσφημον βιβλίον περὶ τῶν τριῶν πλάνων (de tribus impostoribus) ἴσως ἀδίκως, ὅμως ἡ ὑπόληψις ἧς ἀπέλαυε δὲν καθίστανεν ἀνάρμοστον τοιαύτην φήμην. Ὁ Ῥαδοῦλφος Φορνέριος κατηγορήθη παρὰ τινων ὡς ὕλιστής. Ὁ Φεράλδος ἦτο διαμαρτυρούμενος· ὁμοίως εἰρήσθη καὶ περὶ ἄλλου τινὸς ὃν ἐσημειώσαμεν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ. Ἄμα δὲ ὁ φανατισμὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' κατέστρεψεν ἢ σφοδρότατα κατεπίεσε πᾶσαν αἴρεσιν καὶ πᾶσαν πρὸς γεωτερισμὸν ῥοπήν, αἱ σπουδαὶ ἐκεῖναι σχεδὸν ἔπαυσαν ἐν Γαλλίᾳ, ἵνα ὑποκώφως πως ἀναζήσωσι πέριξ τῆς Γαλλικῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως, ἢ μετ' αὐτήν.

Ἄλλο ἕτερον ἀξιοσημείωτον γεγονός πρέπει νὰ προσθέσωμεν

ἐνταῦθα, ὅτι ἐν Ἰσπανίᾳ, ἐν Πορτογαλίᾳ, ἐν Αὐστρίᾳ καὶ ἐν γένει ἐν ταῖς χώραις ἔνθα ἐπικρατέστερος εἶναι ὁ Ῥωμαϊσμός, οὐδεὶς ἀνὴρ ἔξοχος περὶ Ἀττικῶν νόμων ἐνησχολήθη, οὐδεμία σοβαρὰ πρόοδος ἐπὶ τοιαύτης μελέτης, καθ' ὅσον ἐγὼ γνωρίζω, ἔγινεν.

Ταῦτα δὲ βεβαίως οὐδὲν ἄλλο δηλοῦσιν εἰμὴ ὅτι εἰς ἐποχὰς καὶ τόπους ἀποκλειστικῶς ὑπὸ συντηρητικοῦ πνεύματος κατεχομένους, ἔνθα οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀφοσιωμένοι εἰς τὰς παλαιὰς ἔξεις καὶ παραδόσεις, ἔνθα εἰσέτι ὁ μέγας τῶν ἐμβόλων ῥήτωρ ἀκούεται ὡς μοναδικὸς ῥήτωρ τοῦ συμμοῦ, ἢ σπουδὴ τοῦ Ἀττικοῦ δικαίου δὲν δύναται νὰ ᾔηται εἰμὴ ἀκουσμα ξένον καὶ ἀπότροπον. Ἡ σπουδὴ αὕτη ἐκεῖ μόνον ἀνθεῖ, ὅπου οἱ ἄνθρωποι ἀμφιβάλλουσιν ἐὰν τὰ καθ' εστῶτα ἔχωσι λίαν καλῶς, καὶ σκέπτονται πάντοτε ὅπως εὐρωσι τί ἄμεινον ἔκει ὅπου ἡ περιέργεια ὠθεῖ τοὺς ἀνθρώπους εἰς νέας πάντοτε σπουδάς, εἰς νέα ἐπινοήματα, εἰς νέας ἐπιχειρήσεις, ἔνθα ἐνὶ λόγῳ ἢ πρόοδος, ἢ ἔρευνα καὶ ἢ εὐρεσις τῆς ἀληθείας εἶναι τὸ τέρμα εἰς ὃ οἱ πολῖται δύνανται ἐλευθέρως νὰ ἀτενίζωσιν, χωρὶς νὰ ἐπισύρωσιν ἐπ' αὐτῶν τὴν τῶν κυβερνώντων δουσμῆναιαν.

Δ'.

Ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν ἣν προειθέμεθα καταγραφὴν, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἀκολουθήσωμεν πρὸς περισσοτέραν εὐκολίαν εἰς τὴν ἐξιστόρησίν μας οὐχὶ πλέον ἐθνογραφικὴν τινὰ μέθοδον ἀλλὰ μικτὴν τινὰ χρονολογικὴν, καὶ θέλομεν ἐν ταύτῳ ἀποβλέπει ποτὲ μὲν εἰς τὴν ταυτότητα τῆς ὕλης, ποτὲ δὲ εἰς τὴν ταυτότητα τοῦ συγγραφέως, ποτὲ δὲ εἰς τὴν βα-

ρότητα αὐτῶν, καθ' ἃ ἡ ἀνάγκη τῆς διηγήσεως ὑπαγορεύσει. Ἡ κατ' ἔθνη μέθοδος δὲν παρέχει εἰς ἡμᾶς ὠφέλειαν, ἀφ' οὗ ἐγνωρίσθησαν οἱ ὅροι ὑφ' οὓς δύναται παρ' ἔθνεσι τινὶ νὰ ἐγερθῇ ἡ προθυμία πρὸς τὴν σπουδὴν τοῦ Ἀττικοῦ δικαίου.

Ἡ πραγματεία τοῦ Μελαγχθόνος μετετυπώθη μετὰ τῶν τοῦ Ριττερ'ούζιου νέων σχολίων εἰς τὰ τέσσαρα βιβλία τῶν Εἰσηγήσεων τοῦ Ιουστινιανοῦ κατὰ τὸ 1649 (1) καὶ κατὰ τὸ 1668 μετὰ τῶν τοῦ Φφολδενβεργίου ἀρχῶν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου (2). Ἐὰν δὲ εἰς τὰς νέας ταύτας ἐκδόσεις ἐγένοντο προσθήκαι ἢ καὶ διορθώσεις ἢ ἄλλαι μεταβολαί, ἀδυνατῶ νὰ εἶπω κατὰ τὸ παρὸν, καθὼ μὴ ἐξετάσας τὰ βιβλία ταῦτα.

Κατὰ τὸ 1599 ὁ ἐξ Αὐγούστης Μαρκῦαρδος Φρέερος ἐδημοσίευσε τὸ αὐτοῦ Ἀποφάσεων Ἀρειοπαγιτικῶν ὕλημα (3). Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη εἶναι ὅπως οὖν παρακρουστικὴ, διότι ὁ Νομοδιδάσκαλος αὐτὸς δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ συλλέγῃ τὰς ὄντως Ἀρειοπαγιτικὰς ἀποφάσεις, ἀλλὰ προτίθεται κυρίως νὰ ἀποφασίσῃ τινὰς σοφιστικὰς διενέξεις, οἷα ἡ τοῦ Εὐάθλου καὶ τοῦ Πρωταγόρου. Τοιοῦτου εἶδους εἶναι τὰ ζητήματα ἅπερ τέμνει ὁ Φρέερος ἵνα ἔλθῃ εἰς τὸν συμπερασμὸν ὅτι «τρέποντες πρὸς ἡμετέραν χρῆσιν τὰ ἀρμόζοντα εἰς τὴν αἴρεσιν τοῦ καιροῦ μας καὶ εἰς τὴν θρησκευομένην ἢν προσβέουμεν, πολλὰ αὐτῶν τὰ μὲν Ἑλληνισμοῦ καὶ ἐθνικῆς φιλοσοφίας ὄζοντα, τὰ δὲ σφαλερῶν Γραικικῶν καὶ Ἀνατολικῶν δοξασιῶν ἔμπλευα, σαθμίσαντες καὶ κριναντες

(1) C. Ritterhusii. Comment. nov. in IV. libros Inst. Just. Argentor 1649.

(2) C. H. M. Woldenbergii. Principia Jur. Rom. Rotock 1668.

(3) Marq. Freheri. Decisionum Areopagiticarum sylvula.

«προσηκόντως, ὡς μηδαμῶς πρὸς ἡμᾶς ἀνήκοντα ἐλευθέρως
καὶ μεγαλοψύχως ἀποβάλλωμεν» (4). Τὸ συμπέρασμα
τοῦτο ἠθελήσαμεν νὰ καταχωρήσωμεν ἐνταῦθα, διότι μαρ-
τυρεῖ, ἐὰν δὲν ἀπατώμεθα, ὅτι τόσοσιν μεγάλη ἦτον ἡ προθυμία
ἦν τότε ἔθετον περὶ τὰς Ἑλληνικὰς νομικὰς σπουδὰς
ᾧστε αὕτη ἐτάραττε τὴν χολὴν τοῦ παρὰ πολὺ Ῥωμαίζον-
τος τούτου Νομολόγου. Τὸ συγγραμμάτιον τοῦτο εὐρί-
σκεται καὶ εἰς τὸν 5.ον Τόμον τῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ
Γρονοβίου.

Κατὰ τὸ 1626 ὁ FFέσσελος Ἐμμίος ἐξέδωκε τοῦ πατρὸς
αὐτοῦ Οὐββονος Ἐμμίου τὸ περὶ Παλαιᾶς Ἑλλάδος (de Grae-
cia Veteri) σύγγραμμα ἐν τρισὶ βιβλίοις, τοῦ ὁποίου οὗτος
δὲν ἐπρόφρασε τὴν τύπωσιν. Ὁ Οὐββων ἦν καθηγητὴς τῆς
ἱστορίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν Γρονιγγᾶ· ἐγεν-
νήθη δὲ εἰς ΓριετςFFιλλ χωρίον τῆς ἀνατολικῆς Πρωσίας
κατὰ τὸ 1547. Τὸ σύγγραμμά του δὲ μαρτυρεῖ τὴν μεγά-
λην αὐτοῦ ἐπιμέλειαν καὶ πολυμάθειαν κατὰ τὰ Ἑλληνικὰ ἐν
γένει· πραγματεύεται δὲ ἐν αὐτῷ ἱκανῶς καὶ περὶ τῆς
περιγραφῆς καὶ τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηνῶν (5).

(4) *Nostrorum sectæ temporum, professæque religioni
convenientia ad usum nostrum assumentes, multa illorum
partim Hellenismum et gentilem philosophiam redolentia,
partim erroneis Græcanicæ gentis Orientaliumque opinio-
nibus imbuta, spiritu illo discretionis et iudicio adhibito,
ut nihil ad nos pertinentia libero et magno animo repu-
diemus.*

(5) Εὐρίσκονται δεισοκορπισμένοι ἐν τῷ θησαυρῷ τοῦ Γρονοβίου
αἱ διάφοροι πραγματεῖαι, αἱ τὴν παλαιὰν Ἑλλάδα τοῦ Ἐμμίου
ἀποτελοῦσαι.

Ὁ περίφημος Μεούρσιος ἐκ Λοσδούνου, χωρίον τῆς Ὀλλανδίας γεννηθεὶς (κατὰ τὸ 1579 ἐνησχολήθη μεγάλως περὶ τῶν Ἑλληνικῶν καὶ μάλιστα τῶν Ἀττικῶν πραγμάτων καὶ νόμων. Τὰ πάντα περιέχονται εἰς τὴν συλλογὴν τῶν συγγραμμάτων του ἐκδοθεῖσαν ἐν Φλωρεντία κατὰ τὸ 1741—1743 εἰς δώδεκα τόμους εἰς φύλλον. Παντοῦ ὁ Μεούρσιος κατέβαλε τὴν μεγαλητέραν ἐπιμέλειαν εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν χωρίων τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ἅτινα ἐδύναντο νὰ ἀναφέρωνται εἰς τὸ ὑποκείμενον ὅπερ εἶχεν ἀνά χεῖρας· δυστυχῶς ὅμως δὲν μετεχειρίσθη τὴν προσήκουσαν κρίσιν πρὸς ἐκλογὴν αὐτῶν, οὔτε εἶχε τὴν κατάλληλον νομικὴν ἐμβρίθειαν ἵνα κατατάξῃ καὶ διαφωτίσῃ αὐτὰ δεόντως. Τὰ συγγράμματά του εἶναι πάντοτε φιλολογικὰ μᾶλλον ἢ πολιτικά καὶ νομικά.

Ἐτερος Ὀλλανδὸς ὁ Ἀντώνιος Θύσιος γεννηθεὶς κατὰ τὸ 1603 ἐν Φαρδεβίχ, συνέγραψε «Περὶ πολιτείας Ἀθηναίων διαδρομὴν πολιτικὴν (De Republica Atheniensium Discursus politicus) καὶ Παράθεσιν νόμων Ἀττικῶν καὶ Ῥωμαϊκῶν» ἅτινα κατεχωρήθησαν εἰς τὸν πέμπτον Τόμον τοῦ θησαυροῦ τοῦ Γρονοβίου. Εἶναι μὲν εἰς ἄκρον σύντομα, ὅμως ἐχρησίμευσαν κατὰ τι πρὸς τοὺς θέλοντας νὰ κρίνωσιν ἐκ τῶν πραγμάτων περὶ τῆς πηγῆς τῆς Δωδεκαδέλτου. Ἡ παράθεσις λέγει ὁ Ἀββᾶ Ἄνδρες⁽⁶⁾ ἦν «ὁ Ἀντώνιος Θύσιος μετὰ μεγάλης σοφίας καὶ πολυμαθείας ἐποίησε τῶν Ἀττικῶν καὶ Ῥωμαϊκῶν νόμων, δεῖκνύει τρανῶς πόσον ἡ Ῥωμαϊκὴ δεκανδρία ἐσπούδαζε νὰ μὴ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὰ ἔχνη τῶν Ἑλλήνων κτλ.»

(6) Andres. Dell' origine, de' progressi e dello stato attuale d' ogni letteratura. Tom. I. pag. 136.

Οὐχὶ ἀνώτερος τοῦ Θουσίου ὑπῆρξεν ὁ Ἰωακείμ Στέφανος ἐκ Πομερανίας, Νομοδιδάσκαλος ὅστις περὶ τὰ 1660 ἐδημοσίευσεν σύγγραμμα περὶ τῆς δικαιοδοσίας κατὰ τοὺς παλαιούς, ἐξ οὗ διὰ τὸν θησαυρὸν τοῦ Γρονοβίου ἀπέσπασαν τὸ μέρος τὸ περὶ δικαιοδοσίας τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων (de Jurisdictione veterum Graecorum liber) ἐπιγραφόμενον, ὅπερ κατεχώρησαν εἰς τὸν ἕκτον τόμον τοῦ ὡς εἶρηται θησαυροῦ.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἤκμασε καὶ ὁ Ἄγγλος Θωμᾶς Στανλέιος. Οὗτος εἰς τὰς σημειώσεις αἷς ἐξέδωκεν εἰς τοὺς βίους τῶν φιλοσόφων τοῦ Λαερτίου, προσέθηκεν, ἐν τῷ σχολιάζειν τὸν βίον τοῦ Σόλωνος, οὐκ εὐκαταφρόνητα περὶ Ἀττικῶν Νόμων. Ταῦτα ἐγὼ δὲν ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ ἰδῶ μόνον ἀπλῶς ἀναφέρω τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰωάννου Λαμίου ἐν ταῖς σημειώσεσιν εἰς τὴν Ἀττικὴν Θέμιδα τοῦ Μεουροίου.

Οὐχὶ ἀνάξιος μελέτης εἶναι καὶ ἡ διατριβὴ τοῦ Ἐzekiήλ Σπανεμίου ἢ Περί Ἑστίας καὶ Πρυτάνων τῶν Ἑλλήνων» καταχωρηθεῖσα εἰς τὸν πέμπτον τόμον τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Γραιβίου. Εἰ δὲ καὶ νομισματικὴν ὕλην κυρίως περιέχει τὸ πονημάτιον, δὲν εἶναι ὁμως τοῦτο ὅλως ἀδιάφορον πρὸς ἀναγνώρισιν τῆς ἀρχῆς τῶν Πρυτάνων.

Ὅμοίως ἀξίον σημειώσεως νομίζω καὶ τὸ σύγγραμμα τοῦ Ἰωάννου Ποττέρου δημοσιευθὲν Ἄγγλιστί καὶ μεταφρασθὲν εἰς Λατινικὴν γλῶσσαν διὰ τὸν δωδέκατον τόμον τῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Γρονοβίου καὶ ἐπιγραφόμενον Ἑλληνικὴ Ἀρχαιολογία. Ἐν ταύτῃ περιέχονται καὶ αἱ πολιτικαὶ ἀρχαιότητες, ἐν αἷς συμπεριελήφθησαν καὶ οἱ Ἀττικοὶ νόμοι τοῦ Πετίτου, εἰς οὓς προσέθηκε τινὰς καὶ ὁ Πό-
τερος, διὸ καὶ κατεγράψαμεν αὐτὴν ἐνταῦθα.

Καὶ ταῦτα μὲν, ἐὰν δὲν ἀπατῶμαι, ἱκανὰ εἰσὶ ἵνα παρασχῶσι σκιαγραφίαν τινὰ τῆς πρὸς τὴν Ἀττικὴν νομοθεσίαν ἐπικρατησάσης σπουδῆς, παρὰ Γάλλοις μὲν μέχρι σήμερον, παρὰ δὲ τοῖς λοιποῖς Εὐρωπαίοις μέχρις ὅλης τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος. Παρελείψαμεν τινὰς ἀρχαιολογίας καθὸ ἤτιον ἐνδιαφερούσας εἰς τὸν σκοπὸν μας, οὔτε ἐμνημονεύσαμεν συγγράμματά τινὰ οἷα τὰ τοῦ Βοέκλερ περὶ ἀμνηστίας 1642 (7) τοῦ Σκίλτερ περὶ δικαίου ξενίας παρ' ἀρχαίοις 1656 (8) τοῦ Τομασίου περὶ οστρακισμοῦ 1659 (9) τοῦ Γλόκνερ περὶ τῆς ψήφου τῆς Ἀθηναῶν 1670 (10) τοῦ Κροφίου περὶ γραμματικῶν γυμνασίων τῶν Ἀθηναίων 1688 (11). διότι οὔτε ἴδομεν ταῦτα οὔτε ἠκούσαμεν αὐτὰ ἐπαινούμενα.

Ε.

Μεταβαίνομεν νῦν εἰς ἐξιστόρησιν τινὰ τῶν ἐνασχοληθέντων περὶ τῶν τοιούτων, κατὰ τὴν δεκάτην ὀγδόην ἑκατονταετηρίδα, καὶ ἀπονέμοντες τὰ πρεσβεῖα οὐχὶ εἰς τὸν χρόνον

(7) Boecler. *Thrasymbulus pacificator seu de amnestia*. Argent 1642.

(8) Shilter. *De jure hospitii apud veteres*. Lips. 1656 ἢ ἀκολουθῶς ἐν τῇ αὐτοῦ *Manu-ductio philos: moralis ad jurisprudentiam*. Ienae 1676.

(9) Chr. Thomasius. *De ostracismo aliisque cognatis remediis* Lipsiae 1659.

(10) G. G. Glöckner. *De calculo Minervæ*. Heidelberg 1676.

(11) Ph. J. Crophius. *De gymnasiis literariis Atheniensium* Jenae 1688.

τῆς ἐκδόσεως τῆς συλλογῆς, ἀλλὰ εἰς τὴν μεγάλην φήμην τοῦ αὐτὴν διευθύνοντος νομοδιδασκάλου, μνημονεύομεν ἐν πρώτοις τὴν Νομολογίαν, Ῥωμαϊκὴν καὶ Ἀττικὴν (Jurisprudencia Romana et Attica,) ἣν ἐδημοσίευσεν ὁ βιβλιοπώλης Φάν δερ Λινδεν ἐν Λουγδούνῳ τῶν Βαταύων κατὰ τὸ ἔτος 1730 μέχρι 1741 ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ περιβοήτου Φεϊνεκκίου. Εἰς τὸν τρίτον τόμον τῆς συλλογῆς ταύτης ἐτέθησαν οἱ Ἀττικοὶ νόμοι τοῦ Πετίτου μετὰ τῶν διορθώσεων καὶ παρατηρήσεων τοῦ Ἰακ. Παλμερίου ἀπὸ Γρετεμεσνηλ, τοῦ Α. Μ. Σαλβίνη, τοῦ Κ. Α. Δουκέρου καὶ τοῦ Π. Φεσσελιγγίου. Τὰ προλεγόμενα εἰς τοὺς δύο πρώτους τόμους ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ Φεϊνεκκίου· πρὶν δὲ οὗτος συνθέσῃ τὰ τοῦ τρίτου, δυστυχῶς κατέλαβεν αὐτὸν ὁ θάνατος. Ἡ ἐκδοσις αὕτη τῆς συλλογῆς τοῦ Πετίτου εἶναι ἡ μόνη ἣς τινος ποιοῦσι χρῆσιν τινὰ οἱ λόγιοι.

Ἰωφελιμωτέρα ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὸ 1769 ἐν Λονδίῳ ὑπὸ Ἰωάννου Πεττινγαλ δημοσιευθεῖσα πραγματεία ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἐξέτασις περὶ τῆς χρήσεως καὶ πράξεως αὐτῶν ὀρκοδικείων παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις, ὅθεν ἀῖ ἀρχὴ τοῦ Ἀγγλικοῦ ὀρκοδικείου δύναται πιθανῶς νὰ παράγῃται (1).» Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐξηγεῖ πληρέστατα τὸν σκοπὸν τοῦ βιβλίου, καὶ πρὸς τιμὴν του, πρέπει νὰ εἴπωμεν ὅτι ἔκτοτε τοιαύτη ἰδέα ἐπεκράτησε. Τινὲς μάλιστα ἐκ τούτου ὠφελήθησαν ἵνα καταπολεμήσωσι τὴν εἰσαγωγὴν παραπλησίου συστήματος παρὰ τοῖς νεωτέροις, φέροντες

(1) An enquiry into the use and practice of Juries among the Greeks and Romans from whence the origin of the English Jury may probably be deduced. by John Pettingal. D. D. London 1769.

οικτρά τινα παραδείγματα ἀδίκων ἀποφάσεων ἐκ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος, οἷον τὰ ἀδόμητα περὶ Σωκράτους καὶ Φρύνης, καθ' ἃ σχεδὸν συγχρόνως καὶ ἡ Φρύνη καὶ ὁ Σωκράτης κατηγορήθησαν χωριστὰ δι' ἀσέβειαν· ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη, εἰ καὶ πιθανῶς ἔνοχος, ἀθώωθη ἕνεκα τῆς ἐρωτικῆς ἐντυπώσεως ἣν τὸ κάλλος τῆς ἐπενέργησεν ἐπὶ τῶν δικαστῶν, ὁ δὲ δεύτερος εἰ καὶ βέβαια ἀθῶος, κατεδικάσθη καθὸ τὴν ἀλαζονίαν τινῶν δικαστῶν του προσκρούσας. Ἀλλὰ τοιαῦτα παραδείγματα τῶν ἀρχαίων, καὶ ἄλλα παραπλήσια τῶν νεωτέρων ἐκείνων, παρ' οἷς τὸ ὀρκωτικὸν σύστημα ἐγένετο δεκτὸν, βέβαια κατ' οὐδὲν ἐλαττοῦσι τὴν εἰς τὰ ὀρκωδικαῖα ὑπόληψιν ὀφειλομένην, διότι ἐὰν ἔπρεπεν ἡ κατάχρησις ἧτις γίνεται νόμου, ἢ καθιδρύματος τινὸς νὰ ἀποτρέπη ἀπὸ τὴν παραδοχὴν του, ἀπὸ πολλοῦ ἤδη πᾶν Κυβερνητικὸν καθίδρυμα ἔπρεπε νὰ ἦτο παντοῦ πρὸ πολλοῦ κατηρηγμένον. Ταῦτα πάντοτε κρίνονται κυρίως ἀπὸ τῶν ὀφειλῶν ἅς παρέχουσιν. Ἐὰν δὲ καὶ τὸ ὀρκωτικὸν σύστημα ἔχη μὲν τὸ ἐλάττωμα τοῦ νὰ ἐπηρεάζεται πολὺ ἀπὸ τὴν κοινὴν γνώμην ἢ ἀπὸ δημοτικὰς ἐμπνεύσεις, ἔχει ὅμως ἐκ τοῦ ἄλλου τὸ προτέρημα ὅτι τὸ συνέδριον τῶν ὀρκωτῶν εἶναι ὀλως ἐφήμερον, καὶ δὲν δύναται, καθάπερ τινὰ συνέδρια τῶν δικαστῶν, νὰ ἀσπασθῆ διαρκῶς σύστημά τι καταπίεσεως ἢ διαφθορᾶς, ἢ νὰ γένη ὄργανον κόμματος τινὸς, ἢ νὰ συνέλθῃ εἰς ἀθεμίτους συμφωνίας μεταξὺ τῶν μελῶν του ἢ νὰ ἐνδίδῃ εἰς συμπαιθείας καὶ ἀντιπαθείας· προσέτι δὲ οἱ ὀρκωταὶ ἀφ' οὗ δὲν ἐξηρέθησαν ὑπὸ τῶν διαφορομένων, δύναται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς παρὰ τούτων πλαγίως πως ἐκλεχθέντες, ὥστε οὐδὲν παράπονον, οὐδεμίαν δυσμένειαν δύναται νὰ διεγερθῆ κατὰ τῆς Κυβερνήσεως ἕνεκα ἀδίκων ἀποφάσεων. Εἰς τὰς Ἀθήνας λοιπὸν εὐρίσκομεν, κατὰ τὸν Πεττιγαλ,

τὸ πρῶτον παράδειγμα τοῦ οἰκονομικωτέρου καὶ βεβαιωτέρου τρόπου τοῦ ἀσφαλιζέειν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν δικαστῶν.

Προηγουμένως δὲ, δηλαδή κατὰ τὸ ἔτος 1739, ὁ σοφὸς Ἑλληνιστῆς Ἰω. Τάυλωρ εἶχεν ἀναγγεῖλαι εἰς τὰς ἐπι τοῦ Λυσίου πολυμαθεῖς παρατηρήσεις του, ὅτι ἐνησχολεῖτο εἰς σύνταξιν ὑπομνημάτων περὶ τε τῆς Ἀττικῆς πολιτείας καὶ περὶ τῶν Ἀττικῶν νόμων ὅμως αἱ τοσοῦτον εὐχάριστοι ἐπαγγελίαι αὗται δυστυχῶς ἔμειναν ἀπραγματοποίητοι.

Ἄλλ' ἵνα μὴ ματαίως πολυλογώμεν, ἐπισυνάπτομεν πάλιν σύντομον κατάλογον τῶν περὶ τῆς Ἀττικῆς νομοθεσίας ἐνασχοληθέντων κατὰ τὴν δεκάτην ὀγδόην ἑκατονταετηρίδα ἔξω τῆς Γαλλίας, καθ' ὅσον ἐδυνήθημεν νὰ περὶσθῶμεν γινώσιν τινα αὐτῶν.

1707. Φριδερίκου Ἰάνι. Διατριβὴ περὶ Δράκοντος Ἀθηναίου Νομοθέτου (2).

1714. Γ. Νούδτ. Περὶ ἐκθέσεως καὶ φόνου τῶν βρεφῶν παρ' ἀρχαίοις (3).

1719. Σέλλ. Περὶ Παρέδρων τῶν ἀρχόντων παρ' Ἀθηναίοις (4).

1722. Γρίβνερ. Περὶ χρήσεως βασάνων παρ' Ἀθηναίοις (5).

(2) Frid. Jani. Dissert. de Dracone Athen: Legislatore Lipsiae 1707.

(3) G. Noodt. Julius Paulus, seu de partus expositione et necē apud veteres in S. op. L. B. 1714.

(4) Th. Sell. De assessoribus archontum apud Athenienses. (Ac. spec. obs. misc.) L. B. 1719.

(5) M. H. Gribner. De usu tormentorum apud Athenienses in opusc. Select. juris publici et privati. Halis 1722.

1733. Στέγερ και Δρεσσιγ. Περὶ τοῦ κωνείου, ὡς δημοσίας ποινῆς παρ' Ἀθηναίους (6).

1734. Βορν. Περὶ κληρώσεως τῶν ἀρχῶν ἐν Ἀθήναις (7).

1835. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολιμαία διατριβὴ περὶ τοῦ ἐπὶ Δελφινίῳ δικαστηρίῳ τῶν Ἀθηναίων (8).

1735. Γάμβς. Περὶ Κηρύκων, καὶ τοῦ κυριωτέρου καθήκοντος αὐτῶν παρ' Ἑλλησι (9).

1739. Ηυνδερτμαρκ. Περὶ τῆς προόδου τῆς Ἰατρικῆς διὰ τῆς ἐκθέσεως τῶν νοσοῦντων εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ τοὺς ναοὺς(10).

1740. Κρέβσιος. Περὶ ἐφετῶν δικαστῶν Ἀθηναίων κτλ.(11).

1744. Τοῦ αὐτοῦ. Περὶ στηλιτῶν Ἀθηναίων (12).

1741. Σκ'λαεγερ. Περὶ χρεώστου ἀπόρου κατὰ τὸ Ἑβραϊκὸν καὶ Ἀττικὸν δίκαιον ἐν Γελμσταδίῳ, καὶ πάλιν ἐν Βέρνῃ κατὰ τὸ 1794 ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Φελλένβεργ (13).

(6) A. D. Steger and S. F. Dressig. De cicuta, Athen. poena publica. Lipsiae 1733.

(7) I. H. Born. De sortitione magg. Atheniensium. Lipsiae 1734.

(8) I. H. Born. Diss. epistolaris de Delphinio Atheniensium Tribunali. Lipsiae 1735.

(9) I. M. Gams. De praeconibus, eorumque apud Graecos praecipue officio. Argentorati 1735.

(10) C. F. Hundertmark. De artis medicae per aegrotorum in vias publicas et templa expositionem incrementis. Lipsiae 1739.

(11) I. I. Krebsins. De Ephetis Atheniensium iudicibus. Lipsiae 1740.

(12) I. I. Krebsius. De Stelitis Athen. Lipsiae 1744.

(13) I. C. Schlägeri. De debitore obaerato, secundum Jus Hebraicum et Atticum. Helmestadii 1741.

1742. Κύν. Περὶ τοῦ ἐν Κυνοσάργει γυμνασίου (14).
1745. Ιούνιος. Ὑπόμνημα περὶ γυναικωνιτῶν τῶν Ἑλ-
λήνων (15).
1751. Γεδαῦερ. Περὶ Ἑλλήνων στρατηγῶν πολιτικά κα-
θήκοντα τελούντων (16).
1753. Φφικίμανν. Περὶ τοῦ παρ' Ἑλλήσιν ἔθους τοῦ ἐκ-
θέτειν τὰ βρέφη (17).
1753. Βρεῦνινγ. Περὶ ἀποκηρύξεως (18).
1754. Μυεκκε. Περὶ νομοφυλάκων Ἀθηναίων (19).
1759. Γαῦπτμανν. Περὶ παλαιῶν νομοθετῶν τῶν Ἑλ-
λήνων, καὶ κυρίως τῶν Ἀθηναίων (20).
1760. Τοῦ αὐτοῦ. Περὶ θέσεως καὶ φυλακῆς νόμων παρὰ
τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησι (21).
1760. Γάρλεσ. Περὶ καθηκόντων τῶν Κηρύκων παρ'
Ἑλλησι (22).

(14) T. Ch. Kühn. De Cynosarge Gymnasio Lips. 1742.

(15) L. G. Junius. De Gynaecis Graecorum commen-
tatio. Lipsiae 1745.

(16) T. Gebauer. De strategis Graecorum civili munere
perfungentibus. Dresdae 1751.

(17) Wichmann. De more Graecorum infantes exponendi.
Wittemberg 1753.

(18) Ch. H. Breuning. De abdicatione Lipsiae 1753.

(19) H. Mücke. De nomophylacibus Atheniensium Wit-
temberg. 1754.

(20) I. God. Hauptmann. De priscis Graecorum, nomi-
natim Atticorum Legumlatorum. Gerae 1759.

(21) I. God. Hauptmann. De latone et conservatione le-
gum apud veteres Graecos. Gerae. 1760.

(22) T. Ch. Harles. De praeconum apud Graecos officii.
Ienae 1760.

1765. ΦανγερόFF. Περὶ νομοθετῶν τῆς Ἑλλάδος (23).
 1767. Μοσεβάχ'. Περὶ κηρύκων παρ' ἀρχαίοις (24).
 1767. FFάλκ'. Περὶ ἐπιτροπῆς ἀνήθων Ἀττικῆς (25).
 1768. Σευιβερτ. Ὑπόμνημα περὶ τοῦ διαφόρου καθήκοντος τῶν Συνδίκων ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Λατίῳ (26).
 1774. Βρυγκύελλ. Περὶ τῶν διαφορῶν τρόπων καθ' οὓς οἱ ἀρχαῖοι ἐνεποίουν ὁσιότητα καὶ κῦρος εἰς τοὺς ἑαυτῶν νόμους (27).
 1774. Γρῦνερ. Ἀνάλεκτα ἱατρικῶν ἀρχαιολογιῶν (28).
 1777. Ἱστορία τοῦ ἀποικισμοῦ τῶν ἐλευθέρων κρατῶν τῆς ἀρχαιότητος ἐφαρμοσθεῖσα εἰς τὴν διένεξιν μεταξὺ Μεγάλης Βρετανίας καὶ τῶν αὐτῆς Ἀμερικανικῶν ἀποικιῶν (29).
 1777. Συμμόνδ. Παρατηρήσεις ἐφ' ἐνὸς δοκιμίου κτλ. ἤτοι ἐπὶ τῆς ἀνωμνηθεΐσης ἱστορίας (30).

(23) Wilh. Gottl. Vangerow. De Græciae Legislatoribus. Halle 1765.

(24) Wilh. Mosebach. De praeconibus veterum. Fran. 1767.

(25) E. Chr. Walch De tutela impuberum Attica. Götting 1767.

(26) Seybert. Comm. de diverso syndicorum in Graecia et Latio munere. Gott. 1768.

(27) Brunquell. De variis veterum legibus suis sanctitatem auctoritatemque conciliandi modis (in opusculis). Halle 1774.

(28) Gruner. Analecta ad antiquitates medicas Bres. 1774.

(29) History of the colonization of the free states of antiquity, applied to the contest between Great Britain and her American colonies. 1777.

(30) John Symmond. Remarks upon an essay etc 1777,

1778. Φόλκμαρ. Περὶ ἀδιαθέτων κληρονομιῶν τῶν Ἀθηναίων (31).

1779. Φαρτμανν. Περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἀποικιῶν παρ' ἀρχαίοις (32).

1779. Ἰσαίου λόγοι εἰς δίκας ἀφορώσας τὸν νόμον τῆς διαδοχῆς τῶν κλήρων ἐν Ἀθήναις, μετὰ προλεγομένων, σημειώσεων καὶ σχολίων ὑπὸ Φίλλ. Ἰόνες. Λονδίνον 1779. Κατεγράψαμεν ἐνταῦθα τὴν ἔκδοσιν ταύτην καθὸ περιέχουσαν καὶ ἀξιολογωτάτην πραγματείαν περὶ τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου παρ' Ἀθηναίους (33).

1782. Τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας τοῦ Γέσσην Κάσσελ θεσάσης τὸ ζήτημα «ποία ἢ πολυτέλεια τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Πεισιστράτου μέχρι τῶν τοῦ Φιλίππου υἱοῦ Ἀμύντου Βασιλέως τῆς Μακεδονίας, καὶ πῶς αὐτὴ βαθμηδὸν προήγαγε τὴν πτώσιν τῆς πολιτείας,» διάφοροι συνηγωνίσθησαν ἵνα ἀπολαύσωσι τὸ προταθὲν βραβεῖον. Τρεῖς ἐκ τῶν τότε παρουσιασθεισῶν πραγματειῶν ἴδον τυπωθείσας κατὰ τὸ 1782. Ἡ τοῦ Μέινερ «Ἱστορία περὶ πολυτελείας τῶν Ἀθηναίων(34)» ἤπερ καὶ ἐβραβεύθη. Ἡ τοῦ Φεΐτεμειερ «ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα ποία ἢ πο-

(31) Volemar. De intestatorum Atheniensium haereditatibus. Frankfort a. O. 1778.

(32) E. G. Hartmann. De statu coloniarum apud veteres. Lipsiae 1779.

(33) Jsaeus speeches in causes concerning the law of succession to property at Athens, with prepatory discourses notes and a commentary by Willi Jones London. 1779.

(34) Chis. Meiners. Geschichte des Luxus der Athenienser. Lemgo 1782.

λυτέλεια τῶν Ἀθηναίων⁽³⁵⁾» καὶ ἡ τοῦ Τύχ'σεν «περὶ τῆς πολυτελείας τῶν Ἀθηναίων⁽³⁶⁾.» Αἱ δύο τελευταῖαι πραγματεῖαι ἐπηνέθησαν παρὰ τῆς εἰρημένης Ἀκαδημίας. Κατεγράψαμεν δὲ αὐτάς ἐνταῦθα διότι, ὡς ἕκαστος ἐννοεῖ, τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα ἅπερ αὗται διαφωτίζουνσι δὲν εἶναι ἀδιάφορα οὔτε πρὸς τὸν οἰκονομολόγον, οὔτε πρὸς τὸν πολιτικόν, οὔτε πρὸς νομομαθῆ ἔχοντα μάθησιν ὅπως οὖν ἀξίαν τῆς ἦν φέρει προσηγορίας.

1784. Ὁστερταγ. Περὶ ὑπολογισμοῦ τόκων παρ' Ἑλλήσι καὶ Ῥωμαίοις ⁽³⁷⁾.

1785. ΡΕέσφαλ. Τὰ βασανιστήρια παρ' Ἑλλήσι, Ῥωμαίοις καὶ Γερμανοῖς ⁽³⁸⁾.

1785. Ὁ πατὴρ Κλήμης Βιάγιος ἔγραψε περὶ ψηφισμάτων Ἀττικῶν. Ἦτον ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ὁ Θρίαμβος τῆς Ἀρκτώας Ἀμερικῆς εἶχεν ἐκπλήξει ἅπαντας τοὺς νόας ἐν Εὐρώπῃ, ἡ πολλύλογος πραγματεία του δὲ, εἰ καὶ ἀπλῶς ἀρχαιολογικῆ, τοσοῦτον τολμηρὰ ἐφάνη εἰς τὸν Φράρην συγγραφέα, ὥστε περιώρισε τὸν ἀριθμὸν τῶν τυπωθέντων ἀντιτύπων εἰς μόνον διακόσια πεντήκοντα ⁽³⁹⁾.

1787. Βάν Γωγστράτεν. Περὶ ἀποκηρύξεως ⁽⁴⁰⁾.

(35) S. F. Peitemeir. Beantwortung des Preisfrage welches war der Luxus der Athenienser etc. Göttingen 1782.

(36) Th. Ch. Tychsen. Ueber den Luxus der Athenienser. Göttingen 1782.

(37) Ostertag. Über des Berechnung der Zinsen bei Griechen und Römern. Regensbug 1784.

(38) E. C. Wesphal. Die Tortur der Griechen, Römer und Deutschen Halle 1785.

(39) Cl. Biagijs. De Decretis Atheniensium. Romae 1785.

(40) Fr. Van Hoogstraten. De abdicatione. L. B. 1787:

Περὶ τὸν χρόνον τοῦτον, ἐὰν δὲν ἀπατώμαι, ἐτύπωσε χωρὶς σημειώσεως τοῦ ἔτους ὁ Ρεΐτεμειερ τὸ ὑπόμνημά του «Περὶ ἀρχῆς καὶ λόγου τῆς ζητήσεως διὰ βασιάνων παρ' Ἑλλήσι καὶ Ῥωμαίοις » (41).

1789. Ὁ αὐτὸς Νομοδιδάσκαλος Ρεΐτεμειερ ἐτύπωσε τὴν αὐτοῦ παρὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας τοῦ Γεσσην Κάσσελ ἤδη βραβευθεῖσαν «Ἱστορίαν καὶ κατάστασιν τῶν ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων δούλων ἐν Ἑλλάδι » (42).

1789. Φισκ'ερ. Τί περὶ τῶν καθηκόντων καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἐδόξαζον Ἕλληνας τε καὶ Ῥωμαίους (43).

1789. Φφδλφιος (Φρεδερίκος Αὐγούστος) ἐξέδωκε «Τοῦ Δημοσθένους τὸν λόγον πρὸς Λεπτίνην μετὰ σχολίων παλαιῶν καὶ διηνεκῶν σημειώσεων, πρὸς δε καὶ τὸ Μελέτημα τοῦ Ἀριστείδους περὶ τῆς αὐτῆς δίκης.» Τὸ πόνημα τοῦτο θεωρεῖται ὡς ἀριστοῦργημα πολυμαθείας, καὶ ὑπογραμμὸς τοῦ τρόπου καθ' ὃν δεῖ σχολιάζειν τοὺς Ἀττικοὺς ῥήτορας ὑπὸ πάσαις τὰς ἐπόψεις (44).

1793. Παραδὺς. Περὶ Ὀστρακισμοῦ. (45).

(41) Joh. Frid. Reitemeier. De origine et ratione quaestionis per tormenta apud Graecos et Romanos Göttingae . . .

(42) J. F. Reitemeier. Geschichte und Zustand der sklaverei und leibeigenschaft in Griechenland. Berlin 1779.

(43) T. C. Ch. Fischer. quid de officiis et amore erga inimicos Graeci et Romani senserint Hall. 1789.

(44) Demosthenis Oratio adversus Leptinem cum scholiis veteribus et commentario perpetuo, accedit Aristidis declamatio ejusdem causae, cura Frid. Aug. Wolfii. Hales Saxonnm 1789 in 8.

(45) I. A. Paradys. De Ostracismo. L. B. 1792.

1794. Μάνσο. Περὶ Ἀττικῶν δημαγωγῶν (46).

1795. Ἐρ'άρδ. Περὶ τῆς παρ' Ἀθηναίους ποινῆς τοῦ συκοφαντήσαντος πολίτην ὡς προδότην (47).

1796. Λουζακ. Περὶ Σωκράτους ὡς πολίτου (48).

1797. Νικόλαος Ἰγνάβρα. «Περὶ φρατριῶν πρώτων πολιτικῶν κοινωνιῶν τῶν Ἑλλήνων, (49)» Νεάπολις. Ἡ διατριβὴ αὐτῆ ἀξιοσημείωτος ὡς καὶ ἡ προμνησθεῖσα τοῦ Βιαγίου, καθὼς γραφεῖσαι παρ' Ἰταλοῖς μάλιστα, παρ' Ἰταλῶν Ἰερέων, οὐδαμῶς ἀφαιρεῖ τὴν ἰσχὺν εἰς τὰς γενομένας παρατηρήσεις περὶ ἀδιαφορίας τῶν λογίων τοῦ ἔθνους τούτου διὰ τὴν νομοθεσίαν καὶ τὰς πολιτείας τῶν Ἑλλήνων. Ἡ Ἰταλία ἦτον τότε εἰς κατάστασιν πάντη ἐξαιρετικὴν, ἔχουσα ἢ προσδοκῶσα εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἐπαναστάσεως, αἰτίνες τόσας ἐλπίδας καὶ τόσας κινήσεις διὰ πολιτικὰς ἀναμορφώσεις διήγειρον. Τοῦ πολιτικοῦ ἐκείνου ἀναβρασμοῦ ἀπλῶς σημεῖον νομίζομεν τὴν πολιτικὴν ἐπίνευσιν, ἣν παρέχει ἡ ἐπιγραφή τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος διατριβῆς.

Ἀπὸ τὴν μέσσην τῆς δεκάτης ὀγδόης ταύτης ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης ἤχημασεν ὁ περιβόητος Γερμανὸς κριτικὸς Γεϋνε, ὅστις πολλὰ ἀρχαῖα διεφώτισε, διαρκούντος τοῦ μακροῦ διδασκαλικοῦ του βίου, ἐν προοιμίοις ἢ προγράμμασι ἢ ἐπετείοις λόγοις κατὰ τὸ παρὰ Γερμανοῖς ἔθος, ἢ ἐν ἐκδόσεσι τῶν παλαιῶν. Τούτου

(46) Manso. *Über die Att. Demagogen.* Bresl. 1794.

(47) C. D. Erhard. *Prog. de ejus qui delicti majestatis falso civem accusaverat apud Athenienses pœna* Lips. 1795.

(48) Luzac. *De Socrat. cive.* L. B. 1796.

(49) Nic. Jgnarra. *De phratiis primis Graecorum politicis societatibus.* Neap. 1797.

μνημονεύσω μόνον ἐνταῦθα τὸ «περὶ Δικαίου τῶν ἀποικιῶν παρ' ἀρχαίοις, καὶ τῶν αἰτιῶν αὐτοῦ⁽⁵⁰⁾». ὁμοίως δὲ καὶ τὸ «Ἵμὸ μνημα περὶ λόγου καὶ τάξεως τῶν δημοσίων δικῶν παρ' Ἑλλησι καὶ Ῥωμαίοις⁽⁵¹⁾», διότι ταῦτα μεταξὺ τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ὕλην ἦν πραγματευόμεθα ἤκουσα ἐπαινούμενα.

Δὲν ἔλλειψαν εἰς τὴν ἑκατονταετηρίδα ταύτην καὶ εἰ ἐνασχοληθέντες περὶ τῆς ἐξεικονίσεως τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων ἐν γένει ὑπὸ πολιτικὴν τινα ἢ ἱστορικὴν ἔποψιν.

Ὁ Λινδιγγερ ἐδημοσίευσεν κατὰ τὸ 1766 βιβλίον ἐπιγραφόμενον «ἡ πολιτεία καὶ ὁ χαρακτήρ τῶν Ἀθηναίων»⁽⁵²⁾.

Ὁ Ἀγγλος Φίλλιππος Γιουνγκ ἐξέδωκεν ἀγγλιστὶ τὸ αὐτοῦ «Πνεῦμα τῶν Ἀθηναίων» ὅπερ ἴδομεν ἐν τῇ Γερμανικῇ μεταφράσει τυπωθεῖση κατὰ τὸ 1777⁽⁵³⁾.

Ὁ Κόελερ ἐξέδωκε κατὰ τὸ 1794 τὴν πραγματείαν του ἐπιγραφομένην «Ἡ πολιτεία τῶν Ἀθηναίων πρὸς παραλληλισμὸν τῆς παλαιᾶς καὶ νέας πολιτικῆς»⁽⁵⁴⁾.

Ὁ Φφενδτ κατὰ τὸ 1798 ἐδημοσίευσεν τὴν συγγραφὴν του «Περὶ Πολιτείας Ἀθηναίων»⁽⁵⁵⁾.

(50) Ch. G. Heyne. De veterum coloniarum jure ejusque causis. Gott. 1766 et 67.

(51) Ch. G. Heyne. Commentarium de judiciorum publicorum ratione et ordine apud Græcos et Romanos. Fpimetrum in opus. IV.

(52) L. S. Lindinger. Staat und character der Athenienser Halle 1766.

(53) William Young. Der Geist Athens aus dem Englischen. Leipzig 1777.

(54) D. Ch. Köler. Die Republik Athen etwas zur parallele der alten und neun staatskunst. Berlin.

(55) C. E. Wendt. De politia Atheniensium. Erlangen 1798

Νῦν δὲ συγκεφαλαιοῦντες τὰς οὐχὶ πλουσίας ταύτας συμβολὰς ἃς παρέχει ἡ δεκάτη ὀγδόη ἑκατονταετηρίς, δὲν δυνάμεθα νέον τι μάθημα νὰ ἐξαγάγωμεν· δυνάμεθα ὁμως μετὰ εὐχαριστήσεως νὰ σημειώσωμεν ὅτι ἐφ' ὄλων τῶν μεγάλων ζητημάτων ἅπερ ἀνεκίνησαν τὴν ἑκατονταετηρίδα ταύτην, τινὲς τῶν σοφῶν ἀνδρῶν τῆς ἡρώτησαν τὴν παλαιὰν φρόνησιν τῶν Ἑλλήνων τὴν τοσοῦτον δυστυχῶς παρ' ἡμῶν παραμεληθεῖσαν ἐν πάσῃ περιπτώσει. Αἱ προσπάθειαι τοῦ Hoffard καὶ τοῦ Beckaria, καὶ ἄλλων φιλανθρώπων πρὸς βελτίωσιν τοῦ ποινικοῦ συστήματος ἔφερον τὰς πραγματείας «Περὶ τῶν ποινικῶν δικαστηρίων καὶ βασάνων παρ' Ἀθηναίους». Τοῦ Filberforce οἱ λόγοι παρήγαγον τὴν περὶ δουλείας συζήτησιν. Ἡ μεγάλη πάλη μεταξὺ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν Ἀμερικανικῶν ἀποικιῶν ἐγέννησε τὰς διαφόρους συγγραφὰς περὶ ἀρχαίων μητροπόλεων καὶ ἀποικιῶν. Ἐν συντόμῳ, καὶ κατὰ ταῦτα ὁ συρμὸς ὡς ἐπιτοπλεῖστον ἐχειραγώγησε τοὺς φιλολόγους καὶ τοὺς περὶ τὰ Ἑλληνικὰ ἐνασχολουμένους Νομομαθεῖς εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀντικειμένου ὅπερ ἀπεσάφησαν.

Γ'.

Ἡ μεγάλη δόνησις ἦν περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις διέδωκε καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην, καὶ ἡ ἕκτοτε εἰς τὸν παρόντα αἰῶνα μεταδοθεῖσα ἀκάθεκτος ὁρμὴ πρὸς τοὺς ἐλευθέρους θεσμοὺς καὶ πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν, παρήγαγον πανταχοῦ καὶ μάλιστα ἐν τῇ φιλομαθεῖ καὶ σκεπτικῇ Γερμανίᾳ μελέτας ἀξιολόγους περὶ τῶν Ἀττικῶν καὶ ἄλλων Ἑλληνικῶν νόμων κατὰ πολὺ ὑπερτερούσας τὰς τῶν προηγουμέ-

νων αίωνων. Ἡ ἐπικρατοῦσα παρὰ Γερμανοῖς ἰδέα περὶ Ἑλλήνων, εἶναι ἐκείνη ἣν διάστημός τις Γερμανὸς συγγραφεὺς ἐκφράζει, δηλαδή, «ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος κατὰ θεϊαν οἰκονομίαν καὶ ἱστορικὴν ἀνάγκην προωρίσθη εἰς μόρφω- εσιν πάντων τῶν ἀνθρωπίνων ἐν πάσῃ διευθύνσει. Οἱ Ἕλ- εληνες, λέγει αὐτὸς, ἔπρεπε νὰ παριστάνωσιν εἰς τὰς πε- ριοδοὺς ταύτας τοῦ κόσμου τὸ ἀνθρώπινον γένος μετὰ «πασῶν τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ καὶ μετὰ πασῶν τῶν κακιῶν «του, καὶ ἔπρεπε τὸν εἰς αὐτοὺς παρὰ τοῦ τὰ πάντα δι- «οικοῦντος ἀνατεθέντα προορισμὸν νὰ πληρώσωσιν, ἵνα χρη- «σιμεύωσιν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ὡς προδιατύπώσεις «καὶ ὡς νοουθεσία.» Ταῦτα εἶπεν ὁ Κλέντζε. Ταῦτα ἴδον ἐπαναληφθέντα καὶ μετατυπωθέντα παρὰ τοῦ περιφήμου Γερμανν. Ταῦτα πρὸ αὐτῶν καὶ μετ' αὐτοὺς εἶπον δι' ἄλ- λων λέξεων πλείστοι λόγιοι. Τοιαύτη δοξασία γενομένη κοινὴ ἐν Γερμανίᾳ ἐξηγεῖ ἀρκούντως τὴν ἐκεῖ κοινῶς κα- ταβαλλομένην σπουδὴν καὶ ἐπιμέλειαν περὶ τὰ Ἑλληνικά.

Ἡμεῖς δὲ ἐκκλινόμεν δι' ἑαυτοὺς καὶ διὰ τοὺς προγό- νους μας τὴν τιμὴν τοῦ θεωρεῖσθαι ὡς τύπος πάσης κακίας. Στοχαζόμεθα ὅτι τὴν θηριωδίαν, τὴν βαρβαρότητα, τὴν ἀ- μάθειαν δυνάμεθα νὰ μελετήσωμεν ὠφελίμως καὶ παρ' ἄλ- λοις ἔθνεσιν· ὅτι καὶ παρ' ἄλλοις ἔθνεσι δυνάμεθα νὰ δι- δαχθῶμεν ἐπιτυχῶς τὰ ἀποτελέσματα τῆς δεισιδαιμονίας, τοῦ ἐγωῖσμοῦ, τῆς ἀλαζονείας, τῆς πλεονεξίας. Ὅμως ὁμο- λογοῦμεν ὅτι ἡμεῖς αὐτοὶ εἴμεθα αἴτιοι τῶν συμφορῶν μας, ἡμεῖς αὐτοὶ ἐξεργαζόμεθα τὴν εὐδαιμονίαν μας.

Εἰ δὲ πεπόνθατε λυγρὰ δι' ὑμετέρην κακότητα
μή τι Θεοῖς τούτων μοῖραν ἐπαμφέρατε.

Μεγάλας, λέγομεν, καὶ ἡμεῖς ὑπεφέραμεν συμφορὰς, διότι εἰς μεγάλα περιεπέσαμεν παραπτώματα· μεγάλην ἀπήλαυσε

τὸ ἔθνος μας δόξαν, διότι μεγάλας εἶχεν ἀρετάς. Καὶ ἄλλα πολλὰ ἔθνη ἐδοξάσθησαν διὰ τὰς ἀρετάς των καὶ ἐξηυτελίσθησαν διὰ τὴν κακίαν των. Ἡ εἰμαρμένη καὶ τὸ προαιρετικὸν δὲν ἀποκλείουσιν ἄλληλα ἀπολύτως, ἀλλὰ συνυπάρχουσιν ἐντὸς ἀνυπερβλήτων ὁρίων. Δὲν εἶναι ἐφ' ἡμῖν νὰ ποιήσωμεν ἀγεννήτους τὰς προγονικὰς συμφορὰς, ἀλλ' ἐφ' ἡμῶν ἐξαρτᾶται νὰ μελετῶμεν εὐσυνειδότως τὰς πλάνας αἰτινες ἐγέννησαν αὐτάς, καὶ νὰ τὰς κηρύττωμεν ἀπαρακαλύπτως ἵνα ἀπαλλαττώμεθα ἐξ αὐτῶν, ἢ τὰς πλάνας ταύτας νὰ καλύπτωμεν καὶ ἐπαινώμεν, ἵνα ἀκολουθῶμεν ἐμμένοντες εἰς αὐτάς. Δὲν εἶναι ἐφ' ἡμῖν νὰ ἐξαλειφώμεν καὶ ἀφανίζωμεν τὰς ἐβδομήκοντα ἢ ὄγδοήκοντα γενεάς, αἰτινες μᾶς χωρίζουσιν ἀπὸ τῶν παλαιῶν Ἀττικῶν ἀρετῶν, ἀλλ' ἐφ' ἡμῶν ἐξαρτᾶται νὰ μελετῶμεν τὰ καθιδρύματα καὶ τοὺς νόμους οἵτινες τὰς προήγαγον, καὶ νὰ τοὺς διαδίδωμεν καὶ προτείνωμεν ὡς ὑπογραμμὸν, καὶ νὰ τοὺς μιμηθῶμεν ἢ νὰ τοὺς λησμονήσωμεν καὶ τοὺς καταφρονήσωμεν. Δὲν εἶναι ἐφ' ἡμῖν νὰ χωρίζωμεν τὴν δυσφημίαν ἀπὸ τῶν χρεωκόπων, ἢ τὸν ἐξευτελισμὸν ἀπὸ τῶν ἀνάνδρων, ἢ τὸ μῖσος ἀπὸ τῶν ἀδικητῶν, ἢ μὲ ἓνα λόγον τὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ τῶν αἰτίων, τὰ ἐπόμενα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν, τὰ παρακολουθήματά των ἀπὸ τῶν πράξεων, διότι δὲν ἐκφράζουσι κυρίως ἐκεῖνα ἄλλο τι παρὰ ταύτας, ἀλλ' ἐφ' ἡμῶν ἐξαρτᾶται νὰ κατορθώσωμεν ὥστε νὰ μὴ εἴμεθα χρεωκόποι, ἢ ἀνανδροὶ, ἢ ἀδικηταί, καὶ ὥστε αἱ πράξεις μας νὰ περιποιῶσιν εἰς ἡμᾶς τιμὴν.

Ἡ γνώμη μας ἢ ἡ γνώμη τινὸς ὡς πρὸς ταῦτα δὲν δύναται νὰ ᾔηται ἀμφίβολος. Μάθησις ἢ διδασκαλία πραγμάτων μὴ ἀληθῶν εἶναι ἀγυρτεία, εἶναι πλάνη, εἶναι δημοσκοπία, ἐὰν δὲν εἶναι μωρία. Τὰς αἰτίας τῶν ἡμετέρων συμ-

φορῶν πρό πάντων πρέπει νά ἐξιχνιάσωμεν ἀπαθῶς, ἵνα μὴ θέλοντες νά παρασύρωμεν εἰς ἀπάτην τοὺς ἄλλους, πρῶτοι αὐτοὶ ἑαυτοὺς φενακίζωμεν, μετέπειτα δὲ μᾶς ἐπιτρέπεται νά μελετῶμεν τὰς κακίας τῶν ἄλλων ἔθνων καὶ τὰς συμφοράς των. Τὰς αἰτίας τῆς παλαιᾶς δόξης, τὰς προγονικὰς ἀρετὰς, καθιδρύματα καὶ νόμους πρέπει πρῶτον νά ἐρευνῶμεν ἐν τῷ ἔθνει μας, καὶ μετέπειτα εἰς τὰ ἄλλα ἐλεύθερα καὶ προοδευτικὰ ἔθνη, ἵνα δυνηθῶμεν νά βαδίζωμεν εἰς τὴν εὐημερίαν δι' ἀσφαλοῦς καὶ ἀμεταμελήτου ὁδοῦ. Μὴ ἔχοντες δὲ πρὸς τὸ παρὸν ἀνά χειρας Ἑλληνικὸν πόνημα νέον δυνάμενον νά μᾶς διδάσκη τὴν περὶ τοὺς νόμους καὶ τὴν πολιτείαν ἐπιτηδειότητα τῆς ἐνδοξοτέρας πόλεως τῆς Ἑλλάδος, ἐπεχειρίσθημεν, ὡς εἶπομεν, τὸν παρόντα κατάλογον, ἐν ᾧ τὸ Γερμανικὸν ἔθνος διαπρέπει ὑπὲρ πᾶν ἄλλο γένος· ἐὰν δὲ ἡ ἐποψὶς ὑπὸ τὴν ὁποίαν μᾶς θεωρεῖ τὸ μέγα ἐκεῖνο ἔθνος δὲν εἶναι κολακευτικὴ ἀλλ' ἐνίοτε εἶναι καὶ ἐπιπληκτικὴ, ἔχει ὁμως τὸ μεγαλύτερον προτέρημα τοῦ νά ἦναι νοθευτικὴ. Τὴν πολυπληθῆ δὲ ὕλην, ἣν παρέχει ὁ παρῶν αἰὼν πρὸς περισσοτέραν σαφήνειαν, διηρέσαμεν εἰς διάφορα μερίσματα, ἐπὶ κεφαλῆς δὲ ἐκάστου αὐτῶν ἐθέσαμεν ὅπου ἔδει τινὰς τῶν καθ' ἡμᾶς ὀρθοτέρων ἀρχῶν, ἐφ' ὧν οἱ ἀρχαῖοι ἐκεῖνοι νομοθέται ἐστηρίχθησαν. Δὲν ἠθελήσαμεν νά ἀνιχνεύσωμεν τὰς διαδοχικὰς ἀναπτύξεις τοιούτων ἀρχῶν, διότι τοῦτο οὐχὶ μόνον πολλάκις ἦτον ἀνέφικτον ἐν τῇ παρουσίᾳ καταστάσει τῶν σπουδῶν μας, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν μας ἦτον περιττὸν, διότι μόνον θηρεῦομεν τὴν ὅσον ἔνεστι συντομώτερον ἀναγνώρισιν τινῶν ἀρχῶν, εἰς ἃς οἱ παλαιοὶ προπάτορες ἡμῶν ἐφθασαν. Τὰς λεπτομερείας δὲ ἐκρίνομεν οὐσας ἔξω τοῦ σκοποῦ μας.

Πάσης σκέψεως περί ἀνθρωπίνων πράξεων πρέπει νὰ προ-
 ηγηται ἡ περί τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου ἔρευνα, ἐφ'
 ἧς ἡ ἠθικότης αὐτοῦ στηρίζεται. Ἐκ ταύτης δὲ ὀρμώμε-
 νοι, τελικὸν σκοπὸν πάσης ἀγαθῆς Κυβερνήσεως θέτομεν
 οὐχὶ τὸ ἔχειν πειθηνίους ὑπηκόους, ἀλλὰ τὸ ἀγειν τούτους
 εἰς τὴν ἡρεμον τοῦ πολιτεύματος ἐλευθερίαν, ἀνευ τῆς ὀ-
 ποίας οὐκ ἔξεστιν εὐπραγεῖν. Ταῦτα ἀνεγνώριζον καὶ ἐ-
 κήρυττον οἱ παλαιοὶ. «Ἡμεῖς δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι, λέγει ὁ
 Πλάτων, (Μενέξ. 239) μιᾶς μητρὸς πάντες ἀδελφοὶ φύν-
 τεσ, οὐκ ἀλλήλων ἀξιοῦμεν δουλοὶ οὐδὲ δεσ-
 πόται εἶναι, ἀλλ' ἡ ἰσογονία ἡμᾶς ἡ κατὰ φύσιν,
 ἰσονομίαν ἀναγκάζει ζητεῖν κατὰ νόμον, καὶ μηδενὶ ἄλ-
 λω ὑπείχειν ἀλλήλοις ἢ ἀρετῆς δόξῃ καὶ φρονήσεως.»
 «Ὁ ἀνθρωπος, λέγει ὁ Ζεῖλλερ, φιλόσοφος οὐχὶ τῶν φι-
 λελευθέρων ὡς προσήκει εἰς Αὐστριακόν, ὁ ἀνθρωπος ὑ-
 πάρχων μεταξύ ἄλλων ὄντων ὁμοίων αὐτῷ, πρὸς τῆς ἰ-
 δίας αὐτοῦ συνειδήσεως νοθεύεται ὅτι, χωρὶς ἀντιφάσεως
 πρὸς ἑαυτὸν, ἀδυνατεῖ νὰ μεταχειρισθῇ τὰ ὄντα ταῦτα ὡς
 μέσα πρὸς ἀπόλαυσιν τῶν ἰδίων αὐτοῦ τελῶν, ἀλλὰ πρέ-
 πει νὰ φέρηται πρὸς αὐτὰ ὡς πρὸς πρόσωπα, δηλαδή, ὡς
 πρὸς ὄντα ἐνεργοῦντα ἀφ' ἑαυτῶν . . . Ὁ περιορισμὸς
 τῆς ἐλευθερίας ἐκάστου ὥστε ἅπαντες ἐξίσου δυνηθῶσι νὰ
 ὑπάρχωσιν ὡς πρόσωπα, ἀποτελεῖ τὸ δίκαιον κατὰ τὴν
 ἀπόλυτον αὐτοῦ ἔννοιαν.» Ἡ διαφορὰ ὡς πρὸς τὴν ἀκρί-
 βειαν τῆς φράσεως σημαντικὴ, ἀλλ' ἡ ἔννοια τῆς ἰσότητος
 ἡ αὐτὴ παρὰ τῷ φιλοσόφῳ τοῦ 19.ου αἰῶνος μετὰ Χρι-
 στον, ὡς παρὰ τῷ μεγάλῳ φιλοσόφῳ τῆς 5.ης πρὸ Χρι-

στοῦ ἑκατονταετηρίδος. Καὶ τῶντι πᾶσα ὁμάς ἀνθρώπων πολιτεύεται ἀναγκαίως κατὰ τὰς παρ' αὐτῆς κεκτημένας γνώσεις· ὅθεν ὡσπερ εὐκόλως ἐκ τούτων κρίνομεν περὶ τῆς εἰς αὐτὴν προσηκούσης κυβερνητικῆς ἐλευθερίας, ὁμοίως ἐκ τῆς κυβερνήσεώς των εὐκόλως πάλιν συμπεραίνομεν ποῖαι αἱ ἐπικρατοῦσαι ἐν αὐτῇ ιδέαι. Αὗται δέ, ἐφ' ὅσον ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου διαμένει ἡ αὐτὴ, φέρουσι εἰς τὰς αὐτὰς συνέπειας. Ὅθεν οὐδὲν παράδοξον ἐὰν εἰς τόσον χρόνου διάστημα τὰς αὐτὰς ἀπαντῶμεν ἀρχὰς ἐπικρατούσας παρά λαοῖς παραπλήσιον πολιτισμὸν ἔχουσι.

Τὴν ιδέαν δὲ τοῦ δικαίου οἱ παλαιοὶ συνεζεύγνυον αἰ μετὰ τῆς ιδέας τῆς ἰσότητος. Ὁ Σόλων ἔλεγε «τὸ ἴσον πόλεμον οὐ ποιεῖ.» Ὁ Ἴσοκράτης ἐδίδασκεν ὅτι «δυοῖν ἰσοτήτοιν νομιζομένοιιν εἶναι, τῆς μὲν ταυτὸν ἅπασιν ἀπονεμούσης, τῆς δὲ τὸ προσηκόν ἐκάστοις, οὐκ ἠγνόουν τὴν χρησιμωτέραν, ἀλλὰ τὴν μὲν τῶν αὐτῶν ἀξιούσαν τοὺς χρηστούς καὶ τοὺς πονηροὺς ἀπεδοκίμαζον ὡς οὐ δικαίαν οὔσαν, τὴν δὲ κατὰ τὴν ἀξίαν ἕκαστον τιμῶσαν καὶ κολλάζουσαν προηροῦντο κτλ.» (Ἴσο. Αρ. 144). Ὁ Ἀριστοτέλης δὲ τὸ δίκαιον ἐτυμολογεῖ ἐκ τοῦ ὅτι δίχα ἐστὶν ὡσπερ ἂν εἴ τις εἴποι δίχαιον, καὶ ὁ δικαστὴς δίχαστῆς (Ηθ. Νικ. Ε. 4.) Ὁ δὲ δικαστὴς ἐπανισοῖ. Ἄλλοι δὲ νομοθέται ἢ φιλόσοφοι διεποίχιλαν ἄλλως τὴν αὐτὴν τῆς ἰσότητος ιδέαν.

Ἐπίσης ὀρθῶς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι ὅτι «ὑβρις φυτεύει τύραννον,» καὶ ἐξίσου ὀρθῶς ἐδυνάμεθα νὰ λέγωμεν ἀντιστρόφως ὅτι ὁ τύραννος φυτεύει ὑβριν, ὅθεν ἀναγκαίως ἡ δικαιοσύνη καταστρέφουσα τὴν ὑβριν ἢ τὴν βιαιοπραγίαν φθείρει καὶ τὴν τυραννίαν.

Ἄλλ' οὐχ ἥττον ἢ δικαιοσύνη δὲν ἀρκεῖ εἰς προαγωγὴν

μεγάλης ἐλευθερίας εἰς τὴν πολιτείαν. Κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Πλάτωνος (Νομ. IX. 875) ἀπὸ μὲν κοινὸν συνδεῖ, τὸ δὲ ἴδιον διασπᾷ τὰς πόλεις. » Ἡ ἀρχὴ ὀρθή, οὐχὶ δὲ ὀρθὰ καὶ τὰ κοινοκτημοσύνης παρεπόμενα, ἅπερ ἐξ αὐτῆς ὁ θεὸς ἐκεῖνος νοῦς ἐξήγαγεν. Τὸ ἀληθὲς περὶ τούτων εἶναι ὅτι τὸ μὴ ἀδικεῖν, καὶ τὸ μὴ ἀδικεῖσθαι ἀποκαθιστάνουσι οἰανδήποτε κοινωνίαν ἡδεῖαν, οὐχὶ ὅμως πατριωτικὴν. Ἰνα ὑπάρξῃ τοιαύτη ἡ κοινωνία, χρειάζεται νὰ ἔχωσιν οἱ πολῖται αὐταπάρνησιν, καὶ οὐχὶ νὰ ἔχωσι τὰ πάντα κοινὰ· ἀπαιτεῖται νὰ ἐπιμελῶνται ὑπὲρ τῶν κοινῶν κατὰ προτίμησιν τῶν ἰδιαιτέρων, καὶ νὰ μὴ μετατρέπωσι τὰ κοινὰ εἰς ἰδιαίτερα· Ἀρετῆς, ἧς φαεινὸν παράδειγμα ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ Σόλων, ὅστις δικαίως ἐκαυχᾶτο λέγων

. Εἰ δὲ γῆς ἐφεισάμην
πατρίδος, τυραννίδος δὲ καὶ βίης ἀμειλίχου
οὐ καθηψάμην, μίανας καὶ καταυγύνας κλέος
οὐδὲν αἰδοῦμαι, πλέον γὰρ ὧδε νικῆσειν δοκῶ
πάντας ἀνθρώπους.

Τὰς ἰδέας ταύτας τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ δικαίου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλληνικαὶ ἐπομένως παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις, οἵτινες ἦσαν τὸ μᾶλλον πολιτισμένον ἔθνος τῆς Ἑλλάδος διεσάφησαν οἱ

Δε Γεερ. Περὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας παρ' ἀρχαίοις (1).

Φέδερ. Ἱστορία φιλοσοφίας τοῦ δικαίου παρ' ἀρχαίοις 1832 (2).

Ἄλλι·ν. Περὶ τῆς ἰδέας τοῦ δικαίου οἷα φαίνεται παρ' Ὀμήρῳ καὶ Ἡσιόδῳ 1847 (3).

(1) De Geer. De libertate civili apud veteres. Traj. Rhen 1817.

(2) A. Veder. Hist. Philos. juris. apud veteres. L. B. 1832.

(3) F. H. I. Alihn. De idea justii qualis fuerit apud Homerum et Hesiodum etc. Halis 1847.

Προσέτι ὁ Πλάτνερ εἰς τὰς συμβολάς του πρὸς γινῶ-
σιν τοῦ Ἀττικοῦ δικαίου εἶχε προηγουμένως κατὰ τὸ 1820
προσθέσει πραγματείαν περὶ τῶν ἰδεῶν τοῦ δικαίου καὶ τῆς
δικαιοσύνης ἐκ τῶν ἐπῶν τοῦ Ὅμηρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου (4).

Ἄλλ' ἡ ἰδέα τῆς δικαιοσύνης δὲν εἶναι ἐξ ἐκείνων αἰ-
τινες δύνανται νὰ μένωσιν ἐν καταστάσει ἀπλῶς θεωρίας
ἐν τινι κοινωνίᾳ, ἀλλ' ἀναγκαίως πρέπει ἢ καθὸ ἰσότητος ἢ
καθὸ συμφέρον τοῦ κρατοῦντος, ἢ καθὸ συνθήκη νὰ λάβῃ
καθημερινῶς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς διὰ τῶν δικαστηρίων. Τὰς
διενέξεις τῶν ἰδιωτῶν πρὸς ἀλλήλους καὶ τὴν πολιτείαν,
τὸν διοργανισμόν τῶν δικαστηρίων καὶ τὰς δικονομίας συν-
ῆρτησαν οἱ Ἀθηναῖοι κατ' ἀρχὰς ἐξαισίους, συνδυάσαντες
τὰς μεγαλητέρας ἐγγυήσεις ὑπὲρ τῶν δικαζομένων, καὶ ἄ-
κραν ἡσυχίαν συνειδήσεως ὑπὲρ τῶν δικαστῶν, διότι ὑπὲρ
τῶν δικαζομένων ἦτον τὸ τῶν δημοσίων ἢ κληρωτῶν διαιτητῶν,
καὶ τὸ τῶν αἰρετῶν διαιτητῶν καθίδρυμα, δι' οὗ ἐπειρῶντο
νὰ συμβιβάζωσι κατ' ἐπιείκειαν τὰς διενέξεις πρὶν ἢ εἰσαχ-
θῶσιν εἰς δικαστήριον· ὑπὲρ τῶν δικαζομένων ἦτον καὶ ἡ
μεγάλη πολυποικιλία τῶν δικαστηρίων, δι' ἧς, μὴ ἐπισωρευο-
μένων τῶν πραγμάτων, ἐκάστη δικαστικὴ ἀρχὴ ἐδύνατο
ἐκάστην δίκην νὰ τέμνῃ συντόμως, καὶ εἰς αὐτὴν νὰ ἀ-
φιερώνῃ τὴν προσήκουσαν προσοχὴν· ὑπὲρ τῶν δικαζομένων
ἦσαν καὶ αἱ ἔμμηνοι δίκαι δι' ὧν τὰ ἐμπορικὰ, ἐρασιμακικά,
τὰ προικῶα, καὶ τὰ μεταλλικὰ πράγματα ἀπεφασίζοντο ἐν-
τός τῆς ἀνυπερθέτου προθεσμίας ἐνὸς μηνός· ὑπὲρ τῶν
δικαζομένων ἦσαν καὶ τὸ κληρωτὸν ἢ τὸ ἀνεξάρτητον καὶ
τὸ πολυπληθές τοῦ ὄρκωτοῦ δικαστηρίου· ὑπὲρ τῶν δικα-

(4) E. Platner. *Notiones juris et justitiae ex Homeri et Hesiodi carminibus explicavit.* 1820.

ζομένων και τῆς πολιτείας ἦτον ἡ ποικιλία τὸν τρόπων καθ' οὗς ὁ ἀδικούμενος ἐπετρέπετο νὰ καταδιώκῃ τὸν ἀδικούντα. (Δημ. κατ' Ἀνδρωτ. 601) Ὑπὲρ τῆς ἡσυχίας δὲ τῆς συνειδήσεως τῶν δικαστῶν ἦτον ἡ ἐξουσία ἣν οὗτοι εἶχον ἐν τοῖς λεγομένοις τιμητοῖς ἀγῶσι, νὰ προσδιορίζωσι τί ἔπρεπεν ὁ ἀδικῶν νὰ πάθῃ ἢ νὰ πληρῶνῃ, και οὕτω ὁ δικαστὴς ἀπηλλάττετο τῆς πάλης ἣν εἰς αὐτὸν διεγείρει ἐνίοτε ἡμικρότης ἢ τὸ συγγνωστὸν τοῦ ἀδικήματος, και τὸ μέγεθος ἢ ἡ αὐστηρότης τῆς ἐπιβαλλομένης ποινῆς.

Τὴν ἐξοχον ταύτην ὕλην διεσάφησαν ἄνδρες ἐξοχώτατοι. Ἐγραψαν

Περὶ τῶν δημοσίων ἢ ἰδιωτικῶν διαιτητῶν ὁ HudtFFάλκερ τὸ 1812 (5).

Τοὺς ἰδιωτικοὺς Διαιτητὰς και τοὺς δημοσίους, ἐπίσης δὲ και τὰ διεθνῆ δικαστήρια, ὁ Μέιερ 1846 (6).

Περὶ κρίσεων Ἀθηναίων ὁ Ματτῆαι 1803 (7).

Περὶ κρίσεως ὀρκωτῶν παρ' Ἑλλῆσι και Ῥωμαίοις ὁ Κόμης ἐκ Βλανκένσεε 1812 (8). Εἶναι ὡσεὶ ἐπιτομὴ τοῦ συγγράμματος τοῦ Πέττινγαλ.

Περὶ Ἀττικῶν δικῶν, ὁ Ὅττο καθηγητὴς τῆς νομικῆς σχολῆς ἐν Δορπάτ τῆς Ῥωσσίας 1820 (9).

(5) M. H. Hudtwalcker. *Über die öffentlichen und privatschiedsrichter*. Iena 1812.

(6) M. H. E. Meier. *Die privatschiedsrichter und die öffentlichen diäteten Athens etc.* Halle 1846.

(7) A. Matthiae. *De judiciis Atheniensium in miscel. philos.* Altenb. 1803.

(8) G. F. A. Blankensee. *De judicio juratorum apud Graecos et Romanos.* Gott. 1812.

(9) E. Otto. *De Atheniensium actionibus forensibus.* L. 1820.

Περὶ Ἀττικῶν δημοσίων γραφῶν, ὁ αὐτὸς 1852 (10).

Τὴν παρ' Ἀθηναίοις κατάστασιν τῶν δικαστηρίων πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ιδέας τῶν ὀρκωτῶν παρ' ἀρχαίοις, ὁ Φερφτερ πάρεδρος ἐφετείου ἐν Πρωσσίᾳ (11).

Περὶ τῆς Ἑλκιάας ὁ Φφέμελ 1822 (12).

Τὴν Ἀττικὴν δικονομίαν ὁ Μέιερ καὶ ὁ Σκ'οεμανν, σύγγραμμα βραβευθὲν ὑπὸ τῆς Βασιλικῆς Ἀκαδημίας ἐν Πρωσσίᾳ 1824 (13).

Τὰς δίκας καὶ γραφὰς παρ' Ἀττικοῖς ὁ Πλάτνερ, ἐξοχος καθηγητῆς καὶ Νομοδιδάσκαλος, ὅστις καὶ πλεῖστα θέματα ἐκ τῶν ῥητόρων παρεισήγαγε, καὶ πολλὰ νομικὰ ἀντικείμενα ἐξήγησε 1824 (14).

Περὶ τῆς Ἑλκιάας, μεγίστου παρ' Ἀθηναίοις δικαστηρίου ὁ ΚοζλόΦφοσκη 1835 (15).

Περὶ κληρώσεως δικαστῶν παρ' Ἀθηναίοις, ὁ Σκ'οεμανν 1820 (16).

(10) E. Otto. De Atheniensium actionibus forensibus publicis Dorpati 1852.

(11) A. W. Heffter. Die Athenaische Gerichtsverfassung. Cöln 1822.

(12) I. T. Woemel. De Heliaeae. Francofurti 1822.

(13) M. H. E. Meier und G. F. Schömann. Der Attische process. Halle 1824.

(14) E. Platner. Der process und die Klagen bei den Attikern. Darmst. 1824.

(15) Kozlowski. De Heliaeae, maximo Athens: judicio. Varsoviae 1835.

(16) G. F. Schömann. De sortitione judicum apud Athen: Gryphis: 1820.

Περὶ κληρώσεως δικαστῶν παρ' Ἀθηναίοις διέλαβε καὶ ὁ Φριτζσκέ 1835 (17).

Ὡς πρὸς τιμωρίαν δὲ τῶν φονικῶν κατεστάθησαν διάφορα δικαστήρια οἷα τὰ ἐπὶ Δελφινίῳ, ἐπὶ Παλλαδίῳ, ἐπὶ Πρυτανείῳ ἐν Φρεαττοῖ. Ἐν αὐτοῖς δὲ ἐξεῖχεν ἡ ἐξ Ἄρειου Πάγου βουλή, ἣτις προσέτι ἐπεμελεῖτο καὶ περὶ διαφόρων ἀντικειμένων ἀφορώντων τὴν εὐταξίαν τῆς πόλεως, καὶ ἣτις ἐλέγετο ὅτι φυλάττει τὰς ἀπορρήτους διαθήκας, ἐν αἷς τὰ τῆς πόλεως σωτήρια κείνται. Ἡ διεξαγωγή τῶν φονικῶν ὑποθέσεων ἐν Ἀθήναις ἐγένετο μετὰ τῆς μεγίστης φιλανθρωπίας· ἔστω δὲ ὡς παράδειγμα ὅτι ὁ ἀνακρίνων ἀρχων ἔδει ποιῆσαι τρίς διαδικασίας ἐν τρισὶ μησὶ, πρὶν ἢ εἰσάγειν τὴν δίκην ἐν τῷ τετάρτῳ μηνί· ἐν αὐταῖς δὲ ἐκρίνοντο αἱ παραγραφαὶ ὡς πρὸς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἐξ Ἄρειου πάγου βουλῆς. Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν ὁ κατηγορούμενος, καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν τὸν πρότερον λόγον, ἐδύνατο νὰ ἀπαλλαχθῆ τῶν συνεπειῶν τῆς δίκης, φεύγων ἀπὸ τὴν πατρίδα καὶ παραιτῶν εἰς τὸ δημόσιον τὰ κτήματά του. Οὕτω οὐχὶ μόνον εὐρεῖα ἐπετρέπετο ὑπεράσπισις, ἀλλὰ πανδήμως ἐκηρύττετο ὅτι οὐχὶ αἷμα καὶ ἐκδίκησιν ἀπῆτει ἡ πολιτεία, ἀλλ' ἡσυχίαν καὶ φιλίαν μεταξὺ τῶν κοινωνῶν.

Περὶ τῶν φονικῶν καὶ ἀστυνομικῶν ὑποθέσεων ἐσημειώσαμεν τὰ ἐξῆς συγγράμματα·

Περὶ τοῦ ἐὰν ἡ ἐξ Ἄρειου Πάγου βουλή ἐξῆσκει νόμιμόν τι δίκαιον τοῦ κυροῦν ἢ ἀποβάλλειν τὰ ψηφίσματα, ὁ Σκ'FFάβ 1818 (18).

(17) F. V. Fritzsche. De sortitione judicum apud Athen. Lips. 1835.

(18) G. Schwab. Diss. num quid Areopagus in plebiscita

Σχόλια εἰς τὸν τοῦ Ἴσοκράτους Ἀρεοπαγιτικὸν ἐξέδω-
κεν ὁ Βέργμαν 1819 (19).

Περὶ τῆς ἐξουσίας τῆς ἐξ Ἀρειοπάγου Βουλῆς διελέχθη
ὁ Φφίξ'ερς Φάν ΣΦφινδερεν ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς Ἀκαδη-
μίας τῆς Γοττίνγας 1818—1819 (20).

Περὶ τῆς διαφόρου ἐξουσίας τοῦ Ἀρειοπάγου εἰς διαφό-
ρους χρόνους, ὁ Φὸν Λέννεπ εἰς τὰ ὑπομνήματα τῆς Βελ-
γικῆς Ἀκαδημίας (21).

Περὶ τοῦ Ἀρειοπάγου ἐξ ἀπωτάτης ἀρχαιότητος ἀνα-
σκαφέντος, ὁ Στελλφφάγ 1827 (22).

Περὶ τοῦ Ἀρειοπάγου μὴ στερηθέντος δι' Εφιάλου τῶν
δικῶν φόνου, ὁ Φορκ'αμερ 1828 (23).

Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Ἐφετῶν καὶ τῶν αὐτῶν κρίσεων,
ὁ Καύιεμαν 1823 (24).

Περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις ἑνδεκα, ὁ Υλλριχ' 1821 (25).

aut confirmanda aut rejicienda jus exercuerit legitimum.
Stuttg. 1818.

(19) I. I. Bergman. Commentar zu Isocratis Areopagi-
ticus. L. B. 1819.

(20) Wichers van Swinderen. Comm. de Senatus Areopa-
gitici auctoritate in ann. Acad. Golling 1818—1819.

(21) D. S. von Lennep. De varia varijs temporibus Areo-
pagi potestate in Com. Inst. Belg. A. III. T. VI.

(22) T. C. Stellwag. De Areopago ex ultima antiquitate
eruto. Ienæ 1827.

(23) P. G. Forchamer. De Areopago non privato per Ephi-
altem homicidii judiciis. Kiliae 1828.

(24) H. F. Kayeman. De origine ephetarum et eorum
judiciis. Lovan; 1823.

(25) F. W. Ullrich. Uher die Eilmänner zu Athen, ἀκο-

Περὶ τῆς ἀτιμίας κατὰ τὸ Ἀττικὸν δίκαιον, ὁ Λευιφελδ 1835 (26).

Περὶ τῆς δόξης τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ὡς πρὸς τὴν ποινὴν ἐξορίας ἐν προγράμματι Γόττινγης 1838 (27).

Περὶ τῶν αἰτιῶν καὶ τοῦ κύρους τῆς κεφαλικῆς ποινῆς παρ' Ἑλλήσι, ὁ Φφακ'σμουτ' 1839 (28).

Κλείομεν τὸν κατάλογον τοῦτον τῶν περὶ δικανικῶν πραγμάτων σύγγραφέων διὰ τῆς εὐχαρίστου ἀγγελίας ὅτι ὁ Καθηγητὴς τῆς πολιτικῆς δικονομίας ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίῳ, ἀναλαμβάνων τὰ καθήκοντα τοῦ Πρυτάνεως κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, ἐξεφώνησε λόγον περὶ Εἰσαγγελίας κατὰ τὸ Ἀττικὸν δίκαιον. Ἀξιέπαινος ἡ προαίρεσις τοῦ Καθηγητοῦ, ἀξιέπαινος δὲ καὶ ἡ ἐπιμέλεια μεθ' ἧς ἀναφέρει τινὰς Γερμανοὺς συγγραφεῖς. Ἡ μόνη παράλειψις του εἶναι ὅτι δὲν ἐσυμβουλευθὴ τὸν ἀπὸ τοῦ 1853 τυπωθέντα ἐν Γερμανίᾳ καὶ πρότερον ἐν Λονδίῳ λόγον τοῦ Ὑπερείδου ὑπὲρ Εὐξενίππου Εἰσαγγελίας Ἀπολογίαν ἐπιγραφόμενον, καὶ τὸν ὑπὲρ Λυκόφρονος, ἐν οἷς καὶ τὸν Εἰσαγγελτικὸν νόμον θὰ ἠύρισκεν, καὶ ἀξιολόγους τινὰς παρατηρήσεις θὰ ἐπορίζετο.

Περὶ δὲ τῆς καλῆς διαγωγῆς τῶν πολιτῶν ἐφρόντιζεν ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλή. Αὕτη οὐ τοῦτο πρῶτον ἐσκόπει δι'

λούθως τῆς αὐτοῦ μεταφράσεως τεσσάρων Πλατωνικῶν δικλόγων. Berlin 1821.

(26) P. van Lelyveld. De infamia jure Attico. Amstelodami 1835.

(27) Brevis disputatio in qua Graecorum et Romanorum de exilii poena sententia disputatur. 1838 Göttinger Program.

(28) Wachsmuth De capitis poenae causis et sanctione apud Graecos. Lipsiae 1839.

ὧν κολάσει τοὺς ἀκοσμοῦντας, ἀλλ' ἐξ ὧν παρασκευάσει
 μηδὲν αὐτοὺς ἀξιὸν ζημίας ἐξαμαρτάνειν. Διὸ οἱ Ἄρειο-
 παγῖται διελόμενοι τὴν μὲν πόλιν κατὰ κώμας, τὴν δὲ χώ-
 ραν κατὰ δήμους, ἐθεώρουν τὸν βίον τὸν ἐκάστου, καὶ τοὺς
 ἀκοσμοῦντας ἀνήγον εἰς τὴν βουλήν. Ἡ δὲ τοὺς μὲν ἐνου-
 θέτει, τοῖς δ' ἠπειλεῖ, τοὺς δ' ὡς προσῆκον ἐκόλαζεν (Ισοκ.
 Ἀρεοπ. 148. 149.) Τινὲς ἐνόμιζον ὅτι εἰς τοῦτο προῆλθε
 τῶν Ἀθηναίων ὁ ζῆλος πρὸς τὴν ἠθικότητα, ὥστε παρ' αὐ-
 τοῖς εἶχον χώραν καὶ δίκαι ἀχαριστίας, διότι ἐπεσθαι δο-
 κεῖ μάλιστα τῇ ἀχαριστίᾳ ἢ ἀναισχυντίᾳ, καὶ γὰρ αὕτη
 μεγίστη δοκεῖ εἶναι ἐπὶ πάντα τὰ αἰσχρὰ ἡγεμῶν. Ἄλλ' οἱ
 ταῦτα δοξάζοντες ἠπατήθησαν, καὶ ἐκτὸς τῶν γραφῶν κακώ-
 σεως καὶ ἀποστασίου αἵτινες ἐδίδοντο κατὰ τῶν τέκνων καὶ
 κατὰ τῶν ἀπελευθέρων, περὶ οὐδεμιᾶς ἄλλης ἀχαριστίας οὔτε
 ἐπεμελοῦντο, οὔτε ἐδίκαζον. Ταῦτα πάντα σαφῶς διηρέυνησεν,

Ὁ Ἴανος Πᾶν, ἐν πραγματεῖᾳ ἐπιγραφομένῃ, Περὶ τῶν
 καθηρόντων τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ τῆς ποινῆς τῶν ἀχα-
 ρίστων κατὰ τὸ Ἀττικὸν καὶ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον 1809 (29).

Ἐγραψεν δὲ περὶ τοιούτων ἠθικότητος ὑποθέσεων οἱ
 Εἰδ. Μυελλερ. Εἰσαγωγὴν εἰς τὴν ἐθνικὴν ἠθικὴν τῶν
 Ἑλλήνων 1849 (30).

Ἰάκωβος. Περὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν Ἑλλήνων εἰς ἠθικό-
 τητα 1808. (31).

(29) Jani Pan. De grati animi officiis atque ingratorum
 pœna jure Att. et Rom. L. B. 1809.

(30) Ed. Müller. Einleitung zu einer nationalen Ethik der
 Hellenen in den Leignitzer Herbstprogramm 1849.

(31) Jacobs. Über die Erziehung de Hellenen zur sittlichkeit.
 München 1808 in S. verm. Schrif: B. III.

χοφφμιστερ. Περὶ τῆς Πλατωνικῆς ἰδέας τῆς σωφροσύνης (32).

Ζελλ. Περὶ τοῦ ἠθικοῦ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ δημῳδῇ θρησκείᾳ (33).

Σχ'οέμανν. Ἠθικά θρησκευτικά ἦθη τῶν Ἑλλήνων ἐν καιρῷ τῆς ἀκμῆς των. 1848 (34).

Ὅθεν οὔτε παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἡ κατανάγκαις ἐστέρει τὴν ἠθικὴν καλλονὴν τῆς πράξεως ἀπὸ τοῦ ὠραιότερου καλλωπίσματός της, ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας της, ἀπὸ τῆς τελείσεως τοῦ ἀγαθοῦ, ἐνεκα αὐτοῦ τοῦ ἀγαθοῦ.

2.

Ἐκαυχᾶτο ὁ Σόλων ὡς ἐν τῇ νομοθεσίᾳ του

ὁμοῦ εἶναι τε καὶ δίκην συναρμόσας.

καὶ πραγματικῶς οὐδεὶς ἀμφίβαλε ποτὲ ὅτι ἡ δύναμις καὶ ἡ δικαιοσύνη εἶναι οἱ δύο πόλοι, ἐφ' ὧν περιστρέφεται ὁ ἀξων πάσης πολιτείας, καὶ οἷτινες μόνοι δύνανται αὐτὴν νὰ συνέχῳσι καὶ διατηρῳσι. Ἡ μὲν δύναμις τὴν ἀποκαθιστάνει φοβερὰν εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς τῆς ἡ δὲ δικαιοσύνη φοβερὰν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοὺς ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς. Ἐὰν λείψῃ ἡ μία ἢ ἡ ἄλλη, ἡ ἐὰν κακῶς ἀρμοσθῳσι, τὸ πολιτικὸν οἰκοδόμημα καταρρέει. Τὰ λεγό-

(32) K. Hoffmeister. Über der Platonischen begriff des Sophrosynē. Program. Essen. 1827.

(33) Zell. Über das Sittliche in der Griech. Volksreligion (Ferienschriften).

(34) Schoemann. Das sittlich religiöse Verhalten der Griechen. Greifswald 1848.

μενα προφυλακτικά, διοικητικά, ἢ ἀστυνομικά μέτρα ἐφ' ὧν τινὲς κυβερνήσεις ἐρείδονται, αὐξάνουσι τὰς ἐχθρας, καὶ ποιοῦσιν αὐτὰς ἐπικινδυνεστέρας, διότι καὶ γίνονται κρυφιώτεροι. Ἄριστα ὁ Σόλων διεκόσμησε τὰ τῶν δικαστηρίων οὐχ ἦττον ἀριστα καὶ θαυμασιῶς διέταξε τὰ τῆς ἐνόπλου δυνάμεως ἐν Ἀθήναις, ἀποκαταστήσας τὸν λαὸν αὐτῶν, λαὸν ἐνοπλον. Τὸ στράτευμα τῶν Ἀθηνῶν ἦτον ὁ λαὸς τῶν ὄλος ἀπὸ τῶν 18 μέχρι τῶν 40 ἐτῶν, ὡς τὸ δικαστήριον τῶν Ἀθηνῶν ἦτον ὁ λαὸς τῶν ὄλος. Οἱ μὲν ὑπερβαίνοντες τὰ 50 ἔτη εἶχον τὰς διαίτας, οἱ δὲ ἔχοντες ὑπὲρ τὰ 30 ἔτη ἔτεμνον τὰς δίκας. Ὡς πρὸς τὰ στρατιωτικά δὲ, ἵνα μὴ παραπονῶνται πλοῦσοι ἢ πτωχοί, εἰς μὲν τοὺς πλουσίους ἐναπέθεσε τὸ πολυέξοδον ἵππικόν καὶ τὰς πολυτελεῖς τριηραρχίας, εἰς δὲ τοὺς πτωχοὺς τὰς ἀπλὰς πεζικὰς ἢ ναυτικὰς ὑπηρεσίας. Ὅθεν καὶ τὸ καύχημα τοῦ Σόλωνος ἦτο δίκαιον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μέγας αὐτὸς νομοθέτης τοσοῦτον στενῶς συνέζευξεν εἰς τὸ ἔργον του τὰ στοιχεῖα ταῦτα τῆς πολιτείας, οὔτε ἡμεῖς ἐχωρίσαμεν αὐτὰ πολὺ ἐν τῷ νῦν καταλόγῳ, εἰ καὶ ὡς πρὸς τὸ στρατιωτικὸν μέρος δὲν ἔχομεν συγγράμματα, οἷα ἔδει.

Ὁ Βοεκκ ἐπραγματεύθη περὶ τῶν στρατιωτικῶν μαθησεων τῶν ἐφήβων 1819—1820 (1).

Ὁ Κάππ διελέχθη Περὶ τῶν ναυτικῶν πραγμάτων τῶν Ἀθηναίων 1830 (2).

Ὁ Γερμανν Περὶ στρατηγῶν 1834 (3).

(1) Boeck. De militaribus ephoborum tirocin. In Ind. lect. hib. 1819—1820.

(2) E. Kapp. De re navali Atheniens. Ham.

(3) G. Hermann. In Progr. cert. Lit. Lipsiae 1834.

Ὁ αὐτός, Περὶ ἱππέων Ἀττικῶν 1835 (4).

Ὁ Βοεκκ, ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τῆς κατὰ τὸ 1851 δευτέρας ἐκδόσεώς του τῆς Πολιτικῆς οἰκονομίας τῶν Ἀθηναίων προσέθηκε περὶ τῆς θαλασσίου δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων ὅσα ἐκ τῶν τότε ἀνακαλυφθεισῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἐκ τῶν προγενεστέρων γνώσεων προέκυψαν.

Ὁ Μυελερ ἔγραψε Περὶ ὀχυρωμάτων τῶν Ἀθηνῶν 1836 (5).

Καὶ ἕως οὗ ἴσχυε τοῦ Σόλωνος τὸ σύστημα ἠκμαζον καὶ αἱ Ἀθῆναι, ἀφ' οὗ ὅμως ὁ Περικλῆς πρῶτος ἔταξε μισθοφορὰν, καὶ ἔδωκε τῷ δήμῳ στρατευομένῳ, οἱ Ἀθηναῖοι ἤϊρον εὐκολότερον νὰ πληρώνωσι τοὺς κινδυνεύοντας ὑπὲρ αὐτῶν παρὰ νὰ κινδυνεύωσιν οἱ ἴδιοι. Ἐξ οὗ δὲ αὐτὰ καθ' αὐτὰ τὰ ξενικὰ τοῖς Ἀθηναίοις στρατεύοντο, τοὺς φίλους ἐνίκον καὶ τοὺς ξυμμάχους, οἱ δὲ ἐχθροὶ μείζους τοῦ δέοντος ἐγένοντο. (Δημ. Φιλ. 146.) Οὐδὲ δύναται ποτὲ νὰ γείνη ἄλλως, διότι ἐὰν οἱ πολῖται προτιμῶσι πρὸ τῆς πατρίδος τοσαύτα συμφέροντα καὶ αἰσθήματα συνδεούτης, τὴν ζωὴν, πολὺ μᾶλλον τὴν ζωὴν θὰ προτιμῶσιν οἱ ξένοι πρὸ οἰουδήποτε μισθοῦ, ἐκτὸς ἂν ὁ μὲν κίνδυνος εἶναι πολὺ μικρὸς ἢ δὲ προμνηνησομένη ὠφέλεια λίαν μεγάλη.

Ἐνταῦθα κατὰ τὸ ἡμέτερον σύστημα ἔπρεπε νὰ τάττωμεν τὰ καθιδρύματα, ἅπερ διὰ μὲν τῆς δεινότητος τὴν κακίαν κωλύουσι, διὰ δὲ τῆς μυστικότητος καὶ τῆς φρονήσεως τοὺς κινδύνους ἀποτρέπουσιν. Ἄλλ' ἐν Ἀθήναις τοιαῦτα καθήκοντα ἀνῆκον εἰς τὴν ἐξ Ἀρείου Πάγου Βουλὴν· ὅθεν παραπέμπομεν διὰ τοὺς περὶ τῶν τοιοῦτων συγγραφεῖς εἰς τὸ προηγούμενον ἄρθρον. Μόνον σημειούμεν πάλιν περὶ αὐτῆς ὅτι

(4) C. F. Hermann. De Equit. Att. Marburg. 1835.

(5) O. Müller. De munimentis Athenarum. Gott. 1836.

οὐχὶ διὰ τῆς δεινότητος καὶ τοῦ φόβου, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀόκνου ἐπιμελείας τῆς εἰς τὸ ἔχειν ἐπιτηδείως ἐνασχολουμένους τοὺς πολίτας, ἐπέτυχεν αὕτη νὰ ἀναδείξη τὰς Ἀθηνας πολιτείαν εὐδαίμονα καὶ κλεινὴν. Ἴδου ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰσοκράτους· «ἀπήλλαξε γὰρ τοὺς μὲν πένητας τῶν ἀποριῶν, ταῖς ἐργασίαις καὶ ταῖς παρὰ τῶν ἐχόντων ὠφελείαις, τοὺς δὲ νεωτέρους τῶν ἀκολασιῶν, τοῖς ἐπιτηδεύμασι καὶ τοῖς αὐτῶν ἐπιμελείαις, τοὺς δὲ πολιτευομένους τῶν πλεονεξιῶν, ταῖς τιμωρίαις καὶ τῷ μὴ λανθάνειν τοὺς ἀδικούντας, τοὺς δὲ πρεσβυτέρους τῶν ἀθυμιῶν, ταῖς τιμαῖς ταῖς πολιτικαῖς, καὶ ταῖς παρὰ τῶν νεωτέρων θεραπειαῖς. Καί τοι πῶς ἀνγένειτο ταύτης πλείονος ἀξία πολιτεία, τῆς οὕτω καλῶς ἀπάντων τῶν πραγμάτων ἐπιμεληθείσης;» (Ἀρεοπ. 151.)

3.

Τὰ οὐσιωδέστατα διὰ πᾶσαν κοινωνίαν ἀντικείμενα, τὰ ἀφορῶντα τὴν κατάστασιν τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων, τὰς κοινωνικὰς, καὶ φιλικὰς σχέσεις, καὶ τὰς πρὸς τοὺς ξένους καὶ τοὺς ὑπηκόους, οἱ Ἀθηναῖοι διεκόσμησαν οὐχὶ βέβαια κατὰ τὰς νῦν ὑψηλὰς ἀρχὰς ἠθικότητος καὶ αὐταπαρνήσεως ἃς ὁ πολιτισμὸς προήγαγεν, ἀλλὰ κατὰ ἀρχὰς φιλάνθρωπίας οὐκ ἐλαττουμένης, μάλιστα ὑπερτερούσας τῶν παρὰ Ῥωμαίοις καὶ ἄλλοις ἀρχαίοις ἔθνεσιν ἰσχυροῦσῶν. Ὁ πολίτης Ἀθηναῖος πολλὰς εἶχεν ἐγγυήσεις τῆς ἰσότητος καὶ ἐλευθερίας, ὡς τὸ μετέχειν τῶν δικαστηρίων, τῶν ἀρχῶν καὶ τῆς ἐκκλησίας, πρὸς δὲ τὸ μὴ ὑπέκειν εἰς βασάνους, καὶ ἐνίοτε τὸ μὴ σύρσθαι εἰς τὸ δεσμωτήριον, καὶ τὸ τοσοῦτον πολυθρήλ-

λητον προτέρημα τῶν Ἀγγλων τοῦ ἔχειν κριτὰς αἰεὶ τοὺς
 ὁμοίους των, δὲν ἦτον ἀλλότριον τῆς Ἀττικῆς νομοθεσίας,
 διότι οὐχὶ μόνον ἀπλῶς ὁ πολίτης ἐδίκαζε περὶ τοῦ πολίτου,
 ἀλλὰ καὶ εἰδικῶς ὁ μεμνημένος τὸν μεμνημένον, ὁ στρατιώτης
 τὸν στρατιώτην, ὁ ἔχων μεταλλεῖον τὸν ἔχοντα μεταλλεῖον,
 ὁ-τραγωδὸς τὸν τραγωδόν, ἔκρινεν εἰς πράγματα ἀναφερό-
 μενα εἰς τὰ ἐπιτηδεύματα ἃ ἕκαστος ἐξῆσκει, ἢ εἰς τὰς ιδιότητας
 αἷς ἕκαστος εἶχεν. Ἡ κατάστασις τῶν γυναικῶν ἦτον βέβαια
 ὑποδεεστέρα τῆς τῶν ἀνδρῶν, διότι αὐταὶ ἔζων αἰεὶ ὑπε-
 ξοῦσιοι, καὶ δὲν ἐδύναντο χωρὶς τοῦ κυρίου των νὰ συμ-
 βάλλωσι πέρα μεδίμνου κριθῶν ὅμως ἢ εὐτέλεια τῆς φερ-
 νῆς, ἦτοι τῶν προικῶν ἱματίων καὶ σκευῶν ἀποτρέ-
 πουσα τὰς κόρας ἀπὸ τῶν προσπαθειῶν τῆς πολυτελείας
 καὶ τῶν ἐπιδείξεων τῆς ματαιότητος, καὶ ἡ σημαντικότης
 τῆς προικῆς μερίδος ἀσφαλίζουσα εἰς τὰς γυναῖκας ἐν
 τῷ οἴκῳ τοῦ νυμφίου τὴν προσήκουσαν παρῆρσιαν, καὶ ἡ
 ἐπιδίκασις τῶν ἐπικλήρων καὶ μάλιστα τῶν πτωχῶν, ἐ-
 θεβαίουν εἰς τὰς θηλείας εὐκόλον γάμον. Ἐὰν δὲ καὶ οἱ
 νόμοι δὲν ἦσαν δυσμενεῖς πρὸς τὰς ἑταίρας καὶ τὰς παλ-
 λακὰς, ὅμως ἤθελον ἓνα ἄνδρα μιᾶς γυναικὸς τυχεῖν· καὶ
 ἐὰν ἐπέτρεπον εἰς ἐκεῖνον εὐκόλως τὴν ἀποπομπὴν τῆς γυ-
 ναικὸς, εἰς ταύτην πάλιν εὐκόλον ἦν ἡ ἀπόλειψις τοῦ ἀνδρός.
 Ὁ Σόλων δὲ νομίζων προτιμώτερον καὶ εὐκολώτερον τὸ
 διευθετεῖν τὴν ἀσέλγειαν, παρὰ τὸ κωλύειν ταύτην, ἐστή-
 σεν ἐπὶ οἰκημάτων γύναια πριάμενος, καὶ ἱερὸν ἰδρύσατο
 τῆς πανδήμου Ἀφροδίτης. Αἱ γυναῖκες δὲ ἴσταντο γυμναί
 ἵνα μὴ τις κατὰ τι ἐξαπατηθῇ. Πόσον ταῦτα ἀπέχουσι τῆς
 νῦν ἐπικρατούσης αἰδοῦς, δὲν εἶναι χρεῖα νὰ εἴπω. Ἐν γένει
 δὲ αἱ παρ' Ἀθηναίοις σχέσεις μεταξύ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν
 δὲν παρέχουσι τι ἀξιολίμητον. Ἡ πατρικὴ ἐξουσία δὲν εἶχε

παρ' Αθηναίοις τὴν Ῥωμαϊκὴν δεινότητα, ἥτις προέβαινε μέχρι τοῦ δικαίωματος θανάτου καὶ πωλήσεως ἐπὶ τῶν τέκνων, παρ' Αθηναίοις ἡ πατρικὴ ἐξουσία περιωρίζετο μόνον εἰς τὸ δικαίωμα ἀποκηρύξεως τῶν υἱῶν. Ἐπετρέπετο δὲ ἡ ἐκποίηση τῶν υἱῶν πρὸς εἰσποίησιν, καὶ ἄλλοι νόμοι ἡπιώτεροι περιεφρούρουσαν τὰ ἀμοιβαία τῶν γονέων καὶ τῶν τέκνων καθήκοντα, ἐκείνους μὲν προτρέποντες εἰς τὸ διδάξαι τοὺς υἱοὺς τέχνην τινα, τούτους δὲ εἰς τὸ θεραπεῦσαι τοὺς γονεῖς ἀναγκάζοντες. Τῶν ὄρφανῶν δὲ ἡ ἐπιτροπὴ περιεστοιχεῖτο μετὰ ἱκανῶν προφυλάξεων, κωλυομένου τοῦ ἐπιτρόπου τῆ τῶν ὄρφανῶν μητρὶ συνοικεῖν, καὶ ἐπιτροπεύειν ἀπηγορευομένου τοῦ συγγενοῦς εἰς ὃν ἡ οὐσία ἐρχεται τῶν ὄρφανῶν τελευτησάντων, καὶ ὑποχρεωμένου πολλάκις τοῦ ἐπιτρόπου μισθοῦν τὴν οὐσίαν τῶν ὄρφανῶν πρὸς ἀποφυγὴν καταχρήσεων. Ὁ Ἄρχων δὲ ἐπώνυμος ἐπεμελεῖτο διαφοροτρόπως περὶ τούτων. Οὕτω πως καὶ παρ' Ἐνετοῖς οἱ ἐπίτροποι τοῦ Ἀγίου Μάρκου εἶχον τὴν τῶν ὄρφανῶν ἐπιμέλειαν. Εἰς ἀναγνώρισιν δὲ καὶ ἐπαλήθευσιν τῶν συγγενικῶν δεσμῶν καὶ τῶν ἀληθῶς πολιτῶν, ὑπῆρχον διαφοροὶ συνεταιρισμοί, οἵτινες δι' ἀλλεπαλλήλων κύκλων προέβαινον ἀπὸ τῆς οἰκογενείας μέχρι τῆς πολιτείας. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ὀργεῶνες, αἱ φρατρίαί, αἱ φυλαί, αἵτινες διὰ θρησκευτικοῦ τινος ἢ ἄλλου δεσμοῦ, ὡς τῆς διεκδικήσεως τῶν φόνων τοῦ συγγενοῦς, ἢ διὰ τῶν ἑορτῶν τῶν ἀπατουριῶν, τῶν γαμηλίων, ἢ τῶν κουριῶν διετήρουν τὴν συγγενικὴν στοργὴν ἢ διὰ κοινῶν παροχῶν, οἷαι ἦσαν αἱ ναυκραφαί, αἱ τριπτύες, ἀνεκούφιζον καὶ καθίστανον ἐφικτά τινα πολυδάπανα κατασκευάσματα. Ἐκτὸς δὲ τοιούτων παρὰ τοῦ νόμου συστηθέντων δεσμῶν, ἦσαν καὶ συνεταιρισμοὶ τινες ἰδιωτικοὶ καὶ ἐκούσιοι πρὸς ἐπιδίωξιν κοινῶν σκοπῶν φι-

λοτιμίας, οἷα ἦσαν αἱ ἑταιρίαι καὶ συνωμοσίαι, ἢ πρὸς θή-
 ρευσιν ὁμοιθίας ἠδονῆς, ἢ πρὸς χορήγησιν ἐλέου, ἢ πρὸς
 ἐπιτυχίαν ἑτέρου θεμιτοῦ σκοποῦ, οἷοι οἱ ἔρανοι. Ἐκαστος
 δὲ ἐννοεῖ ὅτι εἰς πολιτείας ἐλευθέρως, τὸ τῆς φιλίας αἴσ-
 θημα πρέπει νὰ καλλιεργῆται παντοιοτρόπως κατὰ τὸ ἐν
 αὐτοῖς ἐπικρατοῦν πνεῦμα.

Ἐγράψαν δὲ περὶ τῶν τὰ τοιαῦτα ἀφορώντων

Ὁ Γαν Στεγερν. Περὶ πολιτικῆς καταστάσεως τῶν γυ-
 ναικῶν παρ' Ἀθηναίοις, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἀττικοῦ δι-
 καίου. 1839 (1).

Ὁ Ιαθν. Τὴν Πειθῶ (μίαν τῶν τρῶς γάμους προστα-
 τεουσῶν Θεῶν). 1846 (2).

Τινὰ περὶ τῶν Ἑλληνίδων γυναικῶν ἐν τοῖς ἱστορικοῖς
 χρόνοις. 1848 (3).

Ὁ Σζυμάνσκη. Περὶ φύσεως τῆς Ἑλληνικῆς οἰκογε-
 νείας. 1840 (4).

Ὁ Βε'αγ'ελ. Τὸν οἰκογενειακὸν βίον παρὰ Σοφοκλεῖ. 1844(5).

Ὁ Γοεβελ. Τί ἐδόξαζεν ὁ Εὐριπίδης περὶ ἰδιωτικοῦ καὶ
 οἰκιακοῦ βίου. 1849 (6).

(1) J. D. Van Stegeren. De conditione civili fœminarum
 apud Athenien. secundum juris Attici principia. Zwoll 1839. 8.

(2) O. Jahn. Peitho Die Göttin der überredung. Gre-
 ifsw. 1846.

(3) Einiges. Über die Griechischen Frauen in historischen
 Zeitalter. Donaueschingen 1848.

(4) M. Szymanski. De natura familiae Græcae Berolini 1840.

(5) J. P. Behaghel. Das Familienleben bei Sophocles
 Mannheim 1844.

(6) A. Goebel. Euripides de vita privata ac domestica
 quid senserit. Münster 1849.

- Ὁ Οσανν. Περὶ τῆς παταστάσεως τῶν ἀγάμων 1827 καὶ 1848 (7).
- Ὁ Φεινρίξ. Περὶ Ἀττικῆς ἐφηβίης 1851 (8).
- Ὁ Σκ'μεισσερ. Περὶ ἐπιτροπικῶν πραγμάτων τῶν Ἀθηναίων. 1829 (9).
- Ὁ Τοβιένιος τὴν τιμωρίαν τοῦ αἵματος ἐξήγησε παρ' ἔθνεσι τοῖς καὶ παρ' Ἑλλησι (10).
- Ὁ Κοερτυμ. Περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῶν καθιδρυμάτων τῆς Ἀττικῆς κοινωνίης. 1844 (11).
- Ὁ Μέιερ. Περὶ Ἀττικῶν γενῶν. 1834 (12).
- Ὁ Βοσσερ. Περὶ ἱερῶν Ἀττικῶν γενῶν. 1833 (13).
- Ὁ Φφακ'σμουτ'. Περὶ τριπλῆς διακρίσεως τῶν τεσσάρων Ἀττικῶν φυλῶν. 1825 (14).

(7) Osann. De cœlibum apud veteres populos conditione. Giessen 1827 comm. I. et 1840 com. II.

(8) T. E. Heinrichs. De ephibia Attica. Berolini 1851.

(9) S. N. Schmeisser. (Und A. Baumstark.) De re tutelari Atheniensium. Friburgi 1849.

(10) Tobienius. Die Blut-Rache nach altem russischem Rechte, verglichen mit der Blut-Rache der Israeliten und Araber, der Griechen und Römer und der Germanen. Dorpat 1840.

(11) F. Körtum. De Societatis Atticae origine utque institutis. Heidelbergae 1844.

(12) M. H. E. Meier. De Gentilitate Attica. Halis 1834.

(13) C. L. Bossler. De gentibus et familiis Atticae Sacerdotalibus. Darmstadii 1833.

(14) Wachsmuth. De tribuum quattuor Atticarum triplici partitione. Kiliae 1825.

Ὁ Πλγεν. Διατριβὴν περὶ τῶν Ἀττικῶν φυλῶν καὶ τῶν μερῶν αὐτῶν. 1826 (15).

Ὁ Κουτόργας. Δοκίμιον περὶ τοῦ διοργανισμοῦ τῆς φυλῆς παρ' ἀρχαίους. 1819 (16).

Ὁ αὐτός. Περὶ τῶν ἀρχαιοτάτων Ἀττικῶν φυλῶν, καὶ τοῦ δεσμοῦ αὐτῶν μετὰ τῶν μερῶν τοῦ βασιλείου. 1832 (17).

Ὁ Πλάτνερ. Συμβολὰς πρὸς γνῶσιν τοῦ Ἀττικοῦ διακαίου. 1820 (18).

Ὁ Φάν Γολστ. Περὶ ἐράνων τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων 1832 (19)

Ὁ Ράσμουσεν. Ὁμοίως περὶ τῶν ἐράνων. 1833.

Ὁ Γουελλμαν. Περὶ Ἀθηναίων συνωμοσιῶν. 1814 (20).

Ὁ Φφισκ'ερ. Τὸ ὀλιγαρχικὸν κόμμα καὶ αἱ ἐταιρίαι ἐν Ἀθήναις, ἀπὸ Κλεισθένους μέχρι τέλους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. 1836 (21).

(15) E. C. Ilgen. Disquisitionis de tribubus Atticis eorumque partibus specimen. Lipsiae 1826.

(16) Koutorga. Essai sur l'organisation de la tribu dans l'antiquité traduit du Russe par M. Chopin. Paris 1819.

(17) Mich. Koutorga. De antiquissimis tribubus Atticis earumque cum regni partibus nexu. Dorpat. 1832.

(18) E. Platner. Beiträge zur Kenntniss des Attischen Rechts etc. Marburg 1820.

(19) S. S. Van Holst. De eranis veterum Graecorum etc. L. B. 1832.

(20) Hüllmann. De Atheniensium Συνωμοσίαι. Königsberg 1814.

(21) W. Wischer. Die oligarchische partei und die Hetären in Athen von Kleistenes bis an das ende des Peloponnesischen Kriegs. Basel 1836.

Ὁ Βυεττνερ. Ἱστορίαν τῶν παλαιῶν ἑταιριῶν ἐν Ἀθή-
ναις. 1840 (22).

Ὁ Τ'ορλάκιος. Σημειώσεις περὶ τῆς τύχης τῆς ἰδέας
τῆς φιλίας παρ' Ἑλλήσι. 1812 (23).

Ὁ Στευδλιν. Τὴν ἱστορίαν τῆς ἰδέας καὶ διδασκαλίας
περὶ φιλίας 1827 (24).

Ὁ Μαερκλιν. Περὶ τῆς σημασίας τῆς φιλίας παρ' ἄρ-
χαίοις. 1842 (25).

Ἄξιωσημειώτος δὲ εἶναι ὁ τρόπος, καθ' ὃν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ
οἱ λοιποὶ Ἕλληνες ἐκάνονισαν τὰς σχέσεις τῶν μητροπό-
λεων μετὰ τῶν ἀποικιῶν, τῶν κληρουχιῶν, τῶν συμμαχι-
κῶν πόλεων, καὶ τῶν συντελειῶν. Θαυμάσιος ἡ ἀρχὴ ὅτι
οὐκ ἐπὶ τῷ δοῦλοι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὁμοιοι τοῖς λειπομένοις εἶναι
ἐκπέμπονται οἱ ἀποικοι. Ἡ σχέσις δὲ τῆς μητροπόλεως πρὸς
αὐτὰς ἐφαίνετο ὅτι ἦτον ὡς γονεῦσι πρὸς τέκνα κεχωρισμένην
ἔχοντα οἰκονομίαν. Φιλανθρωπότερα τούτων ἐπινοήματα δὲν
ἦτον βέβαια δυνατόν νὰ ἀσπασθῶσιν. Ὅμως τῶν κληρουχιῶν ἡ
καθίδρυσις, καθ' ἃς οἱ μὲν πολῖται ἐξηκολούθουν νὰ ἀπο-
λαύωσιν ὄλων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἐν τῇ μητρο-
πόλει καὶ ἐν τῇ κληρουχίᾳ, οἱ δὲ ἰθαγενεῖς ταύτης κατ-

(22) H. Buttner. *Geschicht d. politischen Hetären in Athen.* Leipzig 1840.

(23) Thorlaciuss. *Bemerkungen über das schicksal des Freundschafts begriffs bei den Griechen in seine popul. Aufsätzen übers.* von Lander Kohn. 1812.

(24) Staedlin. *Geschichte der vorstellungen und Lehren von der Freundschaft.* Hancv. 1827.

(25) Märcklin. *Über die bedeutung der Freundschaft in Alterthum.* Heilbr. 1842.

επιβάζοντο εἰς δουλικὴν ἢ εἰς ἀπλῶς ὑποτελεῖ κατὰστασιν εἶχεν ὅλην τὴν δεινότητα τῆς νῦν καταστάσεως τινῶν Εὐρωπαϊκῶν ἀποικιῶν, καὶ εὐκόλως τις ἐννοεῖ πόσον αὐτὴ ἦτον μισητὴ. Περὶ τῆς θέσεως τῶν συμμαχιῶν καὶ τῶν συντελειῶν διευθετουμένης κατὰ τὰς περιστάσεις, καὶ συχνάκις λίαν βρυνομένης, περιττὸν εἶναι νὰ εἰπῶμεν τι ἐνταῦθα. Ἐγγραφαν δέ,

Ἄ Μάνσο. Περὶ τῆς σχέσεως μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμαχῶν τῶν 1803 (26).

Ἄ Γροεν Φαν Πρινστέρερ. Ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐρώτησιν ποῖα ἢ οἰκειότης τῶν Ἀθηναίων μετὰ τῶν συμμαχικῶν πόλεων ὑπὸ τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου 1820 (27).

Ἐν Προγράμματι Γοττίγγης ἐγράφη κατὰ τὸ 1853 «Περὶ τῆς συντελείας κατὰ τὸ δημόσιον τῶν Ἑλλήνων δίκαιον» (28).

Ἄ Μεγαΐφφισκ' ἔγραψε «Γεωγραφικὰς καὶ ἱστορικὰς εἰδήσεις ἀφορώσας τὰς ἀποικίας τῶν Ἑλλήνων μετὰ παρατηρήσεων ἐπὶ τῶν ἀφορμῶν, τῆς καταστάσεως καὶ τῆς τύχης τῶν ἀποικιῶν τούτων.» 1808 (29).

(26) Manso Uber das verhältniss zwischen den Athenern und ihren Bundesgenossen. Breslau 1820.

(27) Guil. Groen Van Prinsterers. Resp. ad quaestionem quae fuerit ratio necessitudinis quae inde a pugna Plataensi usque ad initium belli Peloponnesiaci, Atheniensibus cum civitatibus sociis intercessit. Lugd. Bat. 1820.

(28) De syntelia in jure Graecorum, publico. Index Scholarum Göttinguæ 1853—54.

(29) D. H. Hegewisch. Geogr. u. histor. Nachrichten die

Ὁ Φικ'ερς. Περὶ τῶν ἀποικιῶν τῶν ἀρχαίων. 1825 (30).

Ὁ Γοενικκε. Διατριβὴν ἱστοριοφιλολογικὴν περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν 1833 (31).

Ὁ Πφεφφερκόρν. Αἱ ἀποικίαι τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων. 1838 (32).

Εἰς τὰς πραγματείας ταύτας περὶ ἀποικιῶν, ἐλπίζομεν ὅτι ἐπιγραφὴ τις ἀνέκδοτος ἐν τῷ μουσεῖῳ τοῦ Κυρίου FFocδ'οῦσε διατηρουμένη, καὶ ἀφορῶσα Λοκρικὴν τινα ἀποικίαν, θὰ προσθέσει πολλὰς ἀξιολόγους πληροφορίας. Μὴ εὐτυχήσας νὰ τὴν ἴδω, οὐδὲν θετικὸν δύναμαι νὰ εἶπω περὶ αὐτῆς. Λυπηρὸν εἶναι ὅτι ὁ κάτοχος δὲν ἐφρόντισε νὰ δημοσιεύσῃ ἀντίγραφον αὐτῆς χωρὶς τινος ἐξηγήσεως, ὡς συχνάκις γίνεται, προκειμένου λόγου περὶ ἐπιγραφῆς ἀξίαν τινα ἐχούσης. Ἐπειδὴ ὁμως, ὡς ἀκούω, εἷς τῶν συνειταίρων μας μελετᾷ αὐτὴν ἤδη ἀπὸ διαφόρων ἐτῶν, εὐελπίζομαι ὅτι ἡ σχολίασίς της θὰ παρέξῃ σημαντικὰ καὶ ἀνέλπιστα μαθήματα πρὸς τὸν ἀναγνώστην, πρὶν ἢ οὗτος λάβῃ τὴν παροῦσαν διατριβὴν μας.

Τὰ ἄγρια καὶ βάρβαρα ἔθνη ἐν γένει αἰσθάνονται πρὸς τοὺς ξένους συνήθως ἀντι ἀγάπης καὶ φιλανθρωπίας

Colonien der Griechen betreffend, nebst Betrachtungen über die veranlassungen den Zustand und die Schicksale dieser colonien Altona 1808.

(30) R. H. E. Wichers. De coloniis veterum. Groningae 1825.

(31) Hönicke. Dissert. hist. phil. de coloniis Graecis Dessau 1833.

(32) Pfefferkorn. Die colonien der Altgriechen. Königsberg in der Neumark 1838.

ὕποψίαν καὶ καταφρόνησιν. Μόνος ὁ πολιτισμὸς δύναται νὰ συνδέῃ ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους μετὰ τῶν δεσμῶν τῆς οικειότητος ἢ τῆς φιλίας. Διὸ ἐν ᾧ παρὰ τοῖς λοιποῖς Ἕλλησιν ἀπαντῶμεν ἐνίοτε ἀδυσωπήτους ξενηλασίας, παρ' Ἀθηναίοις εὐρίσκομεν, ἂν οὐχὶ πάντοτε ἐπαινετὴν φιλοξενίαν, τοῦλάχιστον πάντοτε μισοξενίαν οὐχὶ ἀνυπόφορον. Παρὰ τούτοις οἱ ξένοι οὐχὶ μόνον εἶχον τοὺς προξένους τῶν προστατεύοντας αὐτοὺς κατὰ καθήκον, οὐχὶ μόνον ἐπετρέποντο ὑπὸ τὴν προστασίαν τινὸς πολίτου νὰ μετοικῶσι ἐκεῖ, ἀλλ' ἐχαίροντο ἐνίοτε διάφορα προνόμια, καὶ αὐτὴν τὴν ἰσοτέλειαν, καθ' ἣν εἶχον πάντα τὰ αὐτὰ τοῖς πολίταις πλὴν τοῦ ἄρχειν, καὶ ἀπελάμβανον εὐκόλως καὶ αὐτὴν τὴν πολιτογράφειαν, ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι «μεμαθηκότες ἦσαν ἐργάζεσθαι καὶ φεῖδεσθαι, καὶ μὴ τῶν μὲν οικείων ἀμελεῖν, τοῖς δ' ἄλλοτρίοις ἐπιβουλεύειν, μηδ' ἐκ τῶν δημοσίων τὰ σφῆτερ' αὐτῶν διοικεῖν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐκάστοις ὑπαρχόντων, εἴποτε δεήσῃσι τοῖς κοινοῖς ἐπαρκεῖν, μηδ' ἀκριβέστερον εἰδέναι τὰς ἐκ τῶν ἀρχείων προσόδους ἢ τὰς ἐκ τῶν ἰδίων γιγνομένας αὐτοῖς.» (Ἰσοκ. Ἀρ. 144). Προσέτι καὶ τὰ πανδοκεῖα τὰ τοσοῦτον διευκολύνοντα τὰς περιηγήσεις, γνωστὰ τοῖς Ἕλλησιν ἤδη ἀπὸ τῶν τοῦ Ὀδυσσεύος χρόνων, δὲν ἔπρεπε νὰ ἦναι οὔτε σπάνια, οὔτε ὀλιγοζήτητα ἐν ταῖς πολυξένοις Ἀθήναις, ἐὰν καὶ ἐκεῖνα αἰσχροὺς ἐχαίροντο φήμην. Τὴν δὲ ὠφέλειαν αὐτῶν τοσοῦτον ἠσθάνετο ὁ θεῖος Πλάτων ὥστε ἔλεγεν (Νομ. XI. 918). ὅτι εἴ τις προσαναγκάσειε πανδοκεῦσαι τοὺς πανταχοῦ ἀρίστους ἀνδρας ἐπὶ τινὰ χρόνον ἢ καπηλεύειν, ἢ τι τῶν τοιούτων πράττειν, ἢ καὶ γυναῖκας ἐκ τινος ἀνάγκης εἰμαρμένῃς τοῦ τοιούτου μετασχεῖν τρόπον, γνοιήμεν ἂν ὡς φίλον καὶ ἀγαπητὸν ἐστὶν ἕκαστον τούτων, καὶ εἰ κατὰ

λόγον ἀδιάφθορον γίγνοιτο, ἐν μητρὸς ἂν καὶ τροφοῦ σχήματι τιμῶντο τὰ τοιαῦτα πάντα κτλ.» Δὲν γνωρίζομεν ὅμως ἂν ἐπιμελείαν τινα ἰδιαιτέραν περὶ τούτων ἐλάμβανον οἱ νόμοι ἢ αἱ ἀρχαί· ὅθεν ἀναγκαίως ἔπεται ὅτι πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν ταῦτα ὑπὸ τὴν ἐφορείαν τῆς ἐξ Ἀρειοπάγου Βουλῆς, τῶν ἀγορανόμων καὶ τῶν ἀστυνόμων καθ' ὅσον ἀπέβλεπον τὴν δικαιοδοσίαν τοιούτων ἀρχῶν. Τῶν ξένων δὲ τὰ πράγματα ἐπεμελοῦντο ὁ Πολέμαχος, οἱ Θεσμοθέται, οἱ Ναυτοδίκαι, οἱ ἐπιμεληταὶ τοῦ ἐμπορίου κατὰ τὰς περιστάσεις.

Παρομοίως ὑπεροχῆς καὶ καταφρονήσεως αἰσθήματα εἶχε μία πόλις πρὸς ἑτέραν, ὥστε ἐν καιρῷ εἰρήνης διωργανίζοντο ἑταιρίαι οἰχομένων πρὸς λείαν εἰς ἑτέρας πόλεις. Αἱ λείαι δὲ ἐπεκαλοῦντο τὰ ῥύσια, τὰ ἀνδρολήψια, τὰ σῦλα. Ταῦτα δὲ διαταράττοντα τὸν πολιτισμὸν καὶ τὸ ἐμπόριον αἷτια ἐγένοντο τῆς μεταξὺ πόλεων καθιδρύσεως διαιτητῶν, δικῶν ἀπὸ συμβόλων, κοινοδικαίων, ἐκκλήτων πόλεων. Προσέτι δὲ ταῦτα ἔφερον καὶ τὴν ἀναγνώρισιν διεθνoῦς τινὸς δικαίου, καθ' ὃ καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ τὰ ἔθνη προσεφέροντο πρὸς ἀλληλα κατὰ ἔθιμά τινα ὅσον οἶον φιλανθρωπότερα. Κήρυκες δὲ καὶ πρέσβεις ἦσαν αἱ ἀρχαί, αἵτινες κατὰ τὰς περιστάσεις ἐπεφορτίζοντο παρὰ τοῦ δήμου περὶ τῆς διατηρήσεως ἢ διαπραγματεύσεως τῆς εἰρήνης. Ἐγραψαν δὲ,

Ἄ Δε Βρυυν δε ΝέFe Μολλ. Περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ξένων παρ' Ἀθηναίοις (33).

(33) H. M. de Bruyn de Neve Moll. De peregrinorum apud Athenienses conditione. Dordrecht 1839.

Ὁ Ὑλλρικκ. Ἐξετάσεις περὶ Προξενίας παρ' Ἑλλήσι 1822. Μέρους α. (34).

Ὁ Μέιερ. Ὑπόμνημα περὶ Προξενίας. 1843 (35).

Ὁ Λινδεβλάττ. Περὶ φιλοξενίας καὶ ξενῶνος τῶν παλαιῶν. 1825 (36).

Ὁ Ριββεκκ. Ἡ φιλοξενία τῶν Ἑλλήνων 1844 (37).

Ὁ Ζέλλ. Τὰ πανδοκεία τῶν ἀρχαίων 1826 (38).

Ὁ Φφακ'σμουτ'. Δίκαιον τῶν ἐθνῶν παρ' Ἑλλήσι πρὶν τῆς ἀρχῆς τῶν πρὸς τοὺς Πέρσας πολέμων 1822 (39).

Ὁ Μέιερ. Αἱ μεταξὺ πόλεων διαιτηταὶ ἀκολούθως τῆς περὶ Ἀττικῶν διαιτητῶν πραγματείας 1846.

Ἐν τῷ παρόντι ἄρθρῳ συμπεριλαβόντες τὰ ἀφορῶντα τοὺς οἰκογενιακοὺς, φυλετικοὺς, φιλικοὺς καὶ φιλοξενικοὺς δεσμοὺς, τοὺς συνενοῦντας τοὺς Ἀθηναίους μετ' ἀλλήλων καὶ μετὰ τῶν ξένων, θὰ ὑπεπίπτωμεν εἰς ἀσύγγνωστον παράλειψιν ἀμνημονοῦντες καὶ τὰς συναπτούσας αὐτοῦς φιλο-ἀνθρωπικὰς καὶ θρησκευτικὰς σχέσεις. Δὲν εἶχον βέβαια εἰ

(34) F. V. Ullrichius. Disquisitionis de Proxenia, sive publico apud Graecos hospitio. Berolini 1822. pars. prior.

(35) M. H. E. Meieri. Commentatio de Proxenia. Halis Saxonum 1843.

(36) Lindeblatt. De hospitalitate et hospitio veterum. Stettin. 1825.

(37) A. F. Ribbeck. Die gastfreiheit der Griechen. Berlin 1848 (in d. mittheilu. aus. s. schriftlch. nachlass.

(38) Zell. Die Wirthshäuser der Alten. Friburg 1826.

(39) W. Wachsmuth. Ius gentium quale obtinuerit apud Graecos ante belluum cum Persis gestorum initium. Kiliae 1822.

Ἄθηναῖοι τὰ φιλόκρονα καθιδρύματα, περὶ ὧν τὰ νεώτερα ἔθνη καυχῶνται. Νοσοκομεῖα, γηροκομεῖα, πτωχοκομεῖα, τυφλοκομεῖα, ἐνεοκομεῖα, καὶ τὰ τοιαῦτα δὲν ἐθαυμάζοντο παρ' αὐτοῖς. Ἐρανισταί, ὀργεῶνες, θιασῶται πιθανῶς ἀνεπλήρουν τὰς χρείας. Καὶ βέβαια τὸ αἶσθημα τοῦ Ἀττικοῦ ἐλέου ἀριδῆλως ἐξεφράσθη διὰ τῶν νόμων, τῶν διατασσόντων τοὺς πηρωθέντας ἐν πολέμῳ δημοσίᾳ τρέφεσθαι καὶ τοὺς τῶν ἐν πολέμῳ τελευτησάντων παιδας καὶ γενήτορας ἐπιμελῆσθαι, ὅπως ἂν οἱ τούτων μὴ ἀδικῶνται πατέρες τε καὶ μητέρες, τοὺς τε παιδας δημοσίᾳ τρέφεσθαι καὶ παιδεύεσθαι καὶ πανοπλίᾳ κεκοσμημένους ἐκπέμπεσθαι ἐπὶ τὰ σφέτερ' αὐτῶν, καὶ καλεῖσθαι εἰς προεδρίαν. Ἐνὶ λόγῳ οἱ Ἄθηναῖοι ἰδρύσαντο βωμὸν τοῦ Ἑλέου ἐν μέσῳ τῆς πόλεώς των, καὶ ἐν εἰς τοιαύτην ἐπίδειξιν δὲν ἅντα πεκρίνοντο τὰ ἔργα, εἰρωνία θὲ ἦτον ὁ ἔπαινος ὅτι τὸ ἔλεος ἔθεσεν ἐν Ἀθήναις τὸν θρόνον αὐτοῦ (40).

Οὔτε τὸ πραγματικῶς ἀνεξιθρησκον τῶν Ἀγγλίων, οὔτε τὴν ἀθρήσκευτον πολιτείαν τῶν Ἀμερικανῶν δυνάμεθα νὰ εὐρωμεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Τοιαῦτα φιλόκρονα φρονήματα εἶναι προϊόντα μεγάλης πείρας καὶ μεγάλης μαθήσεως.

Εἰς τὰς Ἀθήνας, ὡς καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἀρχαῖα κράτη, ἱερατικὴν μόνον ἀπαντῶμεν πολιτείαν. Οὐδέμια πρᾶξις δημοσίος, οὐδὲν ψήφισμα, οὐδεὶς νόμος ἐγένετο ἀνευ τῆς κατ' εὐθείαν ἢ πλαγίως κυρώσεως τῆς θρησκείας. Καὶ φυσικῶς, διότι ἡ θρησκεία περιελάμβανε μόνη τότε τὴν ὁ-

(40) Statius lib. II. Thebaid.

Urbe fuit media nulli concessa potentum

Ara Deum, mitis posuit Clementia sedem.

λην ἀνθρωπίνην μάθησιν. Τινὲς βλέποντες τοὺς κατὰ τῶν θεῶν ἀστεϊσμούς, τοὺς ὁποίους ἀνείχοντο οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τοὺς συγγραφεῖς των, καὶ τὸν φανατισμὸν δι' οὗ κατεδίωκον πᾶσαν ἀσεβῆ πράξιν, ἤλθον εἰς τὴν ιδέαν ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ λατρεία μόνον ἦτον ὑποχρεωτικὴ· εἰς ἕκαστον δὲ ἐπετρέπετο τὸ φρονεῖν κατὰ τὸ δοκοῦν περὶ τῶν θεῶν ὡς συμβαίνει νῦν εἰς τινὰς φιλελευθέρως διοικουμένους τόπους, ἐνθα ἕκαστος δύναται νὰ φρονῇ καὶ νὰ λέγῃ ὅ,τι θέλει περὶ τῆς Κυβερνήσεως, ἐμπράκτως ὁμῶς πρέπει νὰ τὴν σέβηται καὶ νὰ συμμορφοῦται μετὰ τῶν διατάξεων αὐτῆς. Ὅπως δὴ ποτε δὲ ἂν ἔχη περὶ τούτων, ἡ θρησκεία ἦτον παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις οὐσιωδέστατον καθίδρυμα τῆς πολιτείας των. Ἐσημειώσαμεν δὲ συγγράμματα δυνάμενα νὰ ἀναφέρωνται ἐν γένει εἰς τοιαύτας ὑποθέσεις καὶ παρ' Ἀθηναίους τὰ ἐξῆς.

Ὁ Κρεϋζερ ἔγραψε «Τῶν Ἑλλήνων ἱερατικὴν πολιτείαν» 1822 (41).

Ὁ Βαχ. Περὶ τῆς καταστάσεως καὶ τῶν διαφόρων σκοπῶν τῶν ὑπαρξάντων ἀσύλων ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων λαῶν μέχρι τοῦ Χριστιανισμοῦ 1826 (42).

Ὁ Βρίγγερ. Περὶ ἀρχῆς, χρήσεως καὶ καταχρήσεως τῶν ἀσύλων 1828 (43).

(41) T. Kreuser. Der Hellenen Priesterstaat. Mainz 1822.

(42) Al. Bach. Über die beschaffenheit und den verschiedenenartige zwecke der von den ältesten Völkern, bis in die Zeiten des Christenthums bestandene Asyle. Vratislav 1826.

(43) M. Bringer, De Asylorum origine, usu, et abusu. Lug. B. 1828.

- Ὁ Νεο. Περὶ ἀσύλων 1837 (44).
Ὁ Τοπόφ. Περὶ προστασίας ἢ τῶν Ἑλλήνων ἱεροὶ
τόποι παρέσχον καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἰς τὰ πράγ-
ματα 1839 (45).
Ὁ Πέτερσεν. Πρὸς ἐξιστόρησιν τῆς θρησκείας καὶ τῆς
τέχνης παρ' Ἑλλῆσι 1845 (46).
Ὁ αὐτός. Ἡ μυστικὴ λατρεία παρ' Ἑλλῆσι 1848 (47).
Ὁ Haupt. Περὶ τῆς οἰκειότητος μεταξὺ ἱερῶν καὶ πο-
λιτικῶν πραγμάτων παρ' Ἑλλῆσι (48).
Ὁ Fân Πλοσγ. Περὶ τῆς φρονήσεως τῶν παλαιῶν Ἑλ-
λήνων ἐν τῷ ὀρίζειν τὴν σχέσιν μεταξὺ πολιτείας καὶ θείας
λατρείας (49).

4.

Εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο περιλαμβάνομεν τὰ ἀφορῶντα τὴν
ἐξουσίαν, τὰς τιμὰς καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν, διότι τοιαῦται
τάσεις κοινὸν γνῶρισμα ἔχουσι τὸ πλεονεκτεῖν.

-
- (44) Neu. De Asyilis. Gott. 1837.
(45) Tophoff. De tutela quam Græcorum loca sacra et
hominibus et rebus praestiterunt. Paderborn 1839.
(46) Ch. Petersen. Zur Geschichte der Religion und Kunst
bei dem Griechen. Hamb. 1845.
(47) Ch. Petersen. D. geheime Gottesdienst b. d. Grie-
chen. Hamb. 1848.
(48) Haupt. De necessitudine, quae apud Graecos inter res
sacras et civiles intercessit in S. Quaestt. Aeschyl. spec. II.
(49) C. v. d. Plög. de veterum Graecorum prudentia in
definienda necessitudine civitatem inter et cultum divinum.
Groningae 1844.

Τῆς ἐξουσίας δὲ ἡ ἐξάσκησις δηλοῦται διττῶς. Ἄβτη εἶναι ἰδιώτου ἐπὶ ἰδιώτου, οἷον ἡ κατάστασις τῆς δουλείας, ἢ εἶναι ἄρχοντος ἐπὶ ὑπηκόου, οἷαι εἶναι αἱ κυβερνητικαὶ σχέσεις καὶ αἱ εὐγενικαί.

Ἡ δὺστηνος τῆς δουλείας ἱδρυσις παλαιόθεν ἄγνωστος εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας (Ἡροδ. 5. 137) εἶχε πάντοτε παρά τοῖς Ἀθηναίοις χαρακτῆρα φιλανθρωπότερον παρ' ὅτι ἔχει ἴσως καὶ νῦν εἰς τοὺς τόπους ἐνθα τὸ σύστημα τῆς δουλείας θεωρεῖται ὡς ὄρος ἀφευκτος τοῦ διατρέφειν ἀνδρας καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς.

Παρ' Ἀθηναίοις, τοῖς δούλοις ἐξῆν ἑαυτοὺς ἐλευθερῶσαι ἀργύριον καταβάλλοντας τῷ δεσπότῃ, ἢ πράσιν αἰτεῖσθαι καὶ δεσπότην μεταβάλλειν ἐπιεικέστερον. Προσέτι εἴαν τις ἐτυπιεν ἀλλότριον δούλον, γραφαὶ ἦσαν αἰκίας κατὰ τοῦ τύπτοντος, οὐδὲ τὸν μὲν οἰκέτην ἀποκτείναντα ἀργύρια ἐζημίουν, τὸν δ' ἐλεύθερον εἶργον τῶν νομίμων, ἀλλ' ὁμοίως ἐπὶ πᾶσι καὶ τοῖς ἐλαχίστοις παρανομήμασι θάνατον ὤρισαν.

Ἰπῆρχε δὲ καὶ ἕτερον φιλανθρωπικὸν καθίδρυμα ὑπὲρ τῶν δούλων, κοινὸν τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι, παρέχον τὴν θρησκείαν σύμμαχον κατὰ τῶν ἀπηνῶν νόμων τῆς δουλείας. Τοῦτο δὲ εἶναι ἱεροδουλεία. Οἱ ἱερόδουλοι, ἦτοι οἱ δούλοι οἱ ὀφιερωθέντες εἰς θεὸν τινα διετέλουν ὡσεὶ ἐλεύθεροι καὶ ἄφειτοι. Ἐγράψαν δέ,

Ὁ Ε. Κυρτιῦς. Περὶ τῆς Ἱεραῦς ἀπελευθερώσεως παρ' Ἕλλησι (1).

Ὁ Κυρτ. Περὶ ἱεροδούλων. Ἐδωκε δὲ ἀφορμὴν εἰς τὴν

(1) E. Curtius. De manumissione sacra Graecorum ἐν τοῖς κειμένοις ἀεληφικοῖς ἀνεκδότοις. Berolin. 1843.

πραγματείαν του μυθολογικός τις χωρὸς παρὰ τῆ Βασιλικῆ αὐλῆ τῆς Πρωσσίας (2).

Ὁ Κρυγ (3). Ὁ Γοεττλιγγ (4). Ὁ Σκίλλερ (5), ἔγραψαν Περὶ τῆς θεωρίας καὶ διδασκαλίας τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς πρὸς τὴν δουλείαν.

Ἦκουσα δὲ ἐσχάτως ὅτι ὁ περίφημος Γάλλος φιλόλογος Λε Βας πολλὰς φωκικὰς ἐπιγραφὰς συνήγαγε, τοιαύτας ἀπελευθερώσεις ἀφορώσας.

Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα τσαῦτα ἔντιμα ὀνόματα ἔχουσα ὑπὲρ τῶν εὐγενῶν, καὶ καλοῦσα τούτους συνωνύμως εὐπάτριδας, ἰθαγενεῖς, γενναίους, ἐπιφανεῖς, περιφανεῖς πλουσίους, σεμνοὺς, ἀστείους, χαρίεντας, ἐπιεικεῖς, καλοὺς κάγαθούς, γνωρίμους, δοκίμους, λογίμους, παχεῖς, εὐρυνώτους, ἀγαθοὺς, ἐσθλοὺς, ἀρίστους, βελτίστους, δυνατοὺς, ἄκρους, καλλίστους, ὑπερόχους κτλ., μᾶς διδάσκει προφανῶς πόσον τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἔτιμα τὴν εὐγένειαν καὶ ποίας ἰδέας μετ' αὐτῆς συνεζεύγνυε. Ὅμως αὕτη δὲν ἐδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὸν φθόνον καὶ τὴν πλεονεξίαν τῶν πονηρῶν εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰ καὶ ὁ Σόλων τὴν ἐξ αἵματος εὐγένειαν ἠθέλησεν ἐπιτηδείως νὰ ἐνισχύσῃ μίξας αὐτὴν μετὰ τῆς ἐκ τοῦ πλοῦτου. Παράδοξον δὲ θὰ

(2) A Hirt. Die Hierodulen mit Beilagen von Böck und Buttman. Berlin 1818.

(3) W. J. Krug. De Aristotele servitutis defensore. Lipsiae 1813.

(4) Götting. De notione servitutis apud Aristotelem. Ienae 1821.

(5) L. Schiller. Die Lehre des Aristoteles von der sclaverei. Erlangen 1847.

ἦτον ἔαν ἄνθρωποι μὴ δυνάμενοι νὰ κυβερνώσιν ἰδιωτικῶς τὰ ἑαυτῶν εἰς τρόπον ὥστε νὰ ὑπερέχωσι, ἐδύναντο νὰ διοικῶσι τὰ κοινὰ σοφῶς καὶ καλῶς ὡς προσήκει, καὶ παραδοξότερον ἔτι θὰ ἦτον ἔαν τὸ κολακεύειν πλῆθος ἀμαθῶν θὰ συνετέλει εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πατρίδος μᾶλλον ἢ ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἀνδρία, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ σοφία. Διὸ τὴν καταστροφὴν πάσης εὐγενικῆς ὑπεροχῆς καὶ ἀγαθότητος ἐν Ἀθήναις διεδέχθη ἡ ὑπερίσχυσις χαμερποῦς πονηρίας καὶ τὰ ἀφευκτα ταύτης παρεπόμενα, ἡ φθορὰ καὶ ἡ ὑποδούλωσις.

Ὡς πρὸς τὴν κυβερνητικὴν δὲ ἐξουσίαν, οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ὅτε δὲν εἶχε εἰσέτι ὑπερισχύσει ἡ ἄκρατος δημοκρατία, παρεδέχθησαν τινὰς ἀρχὰς ἀληθῶς ἀξιολόγους. Ἀρχῶν ἐν αὐταῖς ἦν ὁ δῆμος. Μόνον βοηθὸς αὐτοῦ, μετὰ λίαν περιωρισμένης ἐξουσίας, ἦσαν καὶ ἡ βουλὴ τῶν πεντακοσίων, καὶ οἱ ἀρχοντες, καὶ αἱ διάφοροι ἄλλαι ἀρχαί, καὶ οἱ πολυειδεῖς ἐπιμεληταί, καὶ οἱ ὑπηρέται αὐτῶν· ὅμως ἐν τῇ καταστάσει τούτων ἐπεκράτουν καὶ ἰδέαι τινὲς καλαί. Τοιαύτη ἦτον ἡ ἐκλογὴ πολλῶν ἀρχῶν διὰ τοῦ κλήρου, ὅθεν ἡ ἐριθεία καὶ τὸ κομματικὸν πνεῦμα κατεπονοῦντο, ὡς συμβαίνει νῦν συνήθως ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν ὄρκωτῶν. Καθ' ὅσον ἐνθυμοῦμαι καὶ ἡ τῶν Ἐνετῶν Ἀριστοκρατία, πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τῆς φθορᾶς τῶν κομμάτων, αἰρεῖτο διὰ κλήρου τοὺς προτείνοντας τοὺς εἰς τὰς ἀρχὰς ὑποψηφίους. Ἐτέρα ἰδέα ἀξιολογωτάτη ἦν ἡ δοκιμασία τῶν μελλόντων ἀρχεῖν. Ἡ ἰδέα αὕτη ἐπεκτεινομένη μᾶλλον εἰς τὰ νοητικὰ προσόντα, ἤρξατο ἤδη νὰ γένη παραδεκτὴ εἰς τὰ εὐνομούμενα ἔθνη τῆς Εὐρώπης, καὶ νὰ ἀσφαλίζη εἰς αὐτὰ δικαιότεραν καὶ ἐπιτηδειότεραν ἐκτέλεσιν τῶν νόμων. Ἐπινόησις ἐπίσης ὠφέλιμος ἦτον ἡ ἐπι-

χειροτονία τῶν ἀρχῶν, καὶ μάλιστα ἡ πραγματικὴ καὶ ἀναπόφευκτος εὐθύνη εἰς ἣν αὐταὶ ἅπασαι ὑπέκειντο. Προσέτι οὐχὶ ἀνεπιτήδειος ἦτον καὶ ἡ διάταξις, καθ' ἣν, κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους, μόνον οἱ πλουσιώτεροι, οἱ ἔχοντες ὠρισμένον τι εἰσόδημα ἐπετρέποντο νὰ κατέχωσι τὰς ὑψηλοτέρας ἀρχάς, διότι ἡ ἐκ μέρους των ἀπόκτησις ἢ καὶ ἡ διατήρησις τοῦ πλοῦτου παρεῖχε ἐχέγγυόν τι τῆς δραστηριότητος, τῆς ἐπιτηδειότητος, ἢ τοῦλάχιστον τῆς φρονησεῶς των, καὶ τοῦ πρὸς συντήρησιν τῆς πολιτείας συμφέροντός των, καὶ ἀπέκλειε τὴν σπανίως οὐχὶ ἀβάσιτον ὑποψίαν ὅτι ἡ ἀρχὴ ἐμελλε νὰ παρέχῃ εἰς κηφῆνας τοὺς ἰδρωτάς τῶν συμπολιτῶν ὡς πόρον ζωῆς ἢ ὀρμητήριον πλοῦτου. Σοφὴ δὲ ἦτον καὶ ἡ ἀρμονικὴ ἐπιτήρησις δι' ἧς τὰς ὑψίστους ἀρχάς τῆς πολιτείας συνέδεσεν ὁ Σόλων πρὸς ἀλλήλους, τῇ Ἐκκλησίᾳ συζεύξας τὴν Βουλὴν, καὶ τοὺς Δικαστηρίοις ἐπιβαλὼν τὴν ἡγεμονίαν τῶν ἀρχῶν.

Ἐγραψαν δὲ περὶ τοιούτων ὑποθέσεων

Ὁ Ὅσενβρύγγεν. Περὶ τῆς Βουλῆς τῶν Ἀθηναίων 1834⁽⁶⁾.

Ὁ Βαῦκκε. Περὶ θεσμοθετῶν Ἀθηναίων 1844⁽⁷⁾.

Ὁ Σκ'ύβερετ. Περὶ Ῥωμαικῶν Ἀστυνόμων, ἐνθα λαλεῖ καὶ περὶ τῶν Ἑλληνικῶν δημοτικῶν ἀρχῶν 1828⁽⁸⁾.

Ὁ Ἡέρμανν. Ζητημάτων περὶ δικαίων καὶ ἐξουσίας τῶν ἀρχῶν παρ' Ἀθηναίους κεφάλαια δύο 1829⁽⁹⁾.

(6) C. von Osenbruggen. De Senatu Athen. Haag. 1843.

(7) F. A. Baucke. De Thesmothetis Athen. Breslau. 1844.

(8) F. W. Schubert. De Aedilibus Romanorum. Königsberg 1828.

(9) C. F. Hermann. Questionum de jure et auctoritate Magistratum apud Athenienses, capita duo. Heidelbergæ 1829.

Ὁ αὐτός. Περὶ προέδρων παρ' Ἀθηναίους 1843—44 (10).
 Ὁ Δροῦσεν. Τὸ πολίτευμα τῶν δήμων παρ' Ἀθηναίους (11).
 Ὁ Σκ'οεμανν. Περὶ Ἐκκλησίας Ἀθηναίων 1819 (12). πραγμα-
 ματεία ἀξιόλογος καὶ ἀξία μελέτης. Αὕτη μᾶς διδάσκει
 πόσον ἐπιτηδείως ὁ μέγας Νομοθέτης τῶν Ἀθηναίων ἐκό-
 λουσε τὸ ἀκρατον τῆς ἐξουσίας τοῦ δήμου, οὐχὶ μόνον
 ὑποτάξας τὴν ἐξάσκησιν αὐτῆς εἰς τὰ προβουλευματα τῆς
 Βουλῆς, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν περιορίσας διὰ τῆς δυνάμεως τῶν
 πολιτῶν, εἰς ἕκαστον τῶν ὁποίων ἐχορήγησε τὴν ἐξουσίαν τοῦ
 ἀναβάλλειν τὴν ἐκτέλεσιν οἰουδήποτε μέτρου (ψηφίσματος
 ἢ νόμου) λαμβανομένου ὑπὸ τοῦ δήμου, διὰ τῆς ὑπωμο-
 σίας ἤτοι τοῦ ὄρκου, ὅτι τὸν προτείνοντα θὰ ἐκατηγόρει
 διὰ τῆς παρανόμων γραφῆς, καθὸ ἡ παράνομα, ἡ ἀδίκαια, ἡ
 ἀσύμφορα ἢ ψευδῆ ἔλεγε, καὶ οὕτω τὸ μέτρον ἐκεῖνο ὑ-
 πεβάλλετο εἰς τὴν βραδείαν καὶ ἀμερόληπτον διεξαγωγὴν
 τῶν δικαστικῶν πραγμάτων, ἀφαιρούμενον ἀπὸ τῶν παρα-
 χωδῶν καὶ ἐμπαθῶν ἐπευφημήσεων τοῦ δήμου. Τοιοῦτο
 κατασκευάσμα ἐμιμήθησαν ὀπωσοῦν καὶ τὰ ἠνωμένα κρά-
 τη τῆς Ἀρκτικής Ἀμερικῆς· ὅμως ἀπέναντι τοιούτων προ-
 φυλάξων, ἀλήθειον οἱ λόγοι τοῦ Ἀναχάρσιδος ὅτι ἐν ταῖς
 δημοκρατίαις λέγουσι μὲν οἱ σοφοί, κρίνουσι δὲ οἱ ἀμα-
 θεῖς. Προτιμώτερον βεβαίως εἶναι τὸ συνταγματικὸν νῦν
 λεγόμενον πολίτευμα, ὅτε, ὑπαρχούσης ἐλευθεροτυπίας, λέ-

(10) C. F. Hermann. De Proedris apud Athen. Gott. Proem. 1843—44.

(11) Droysen. Die Attische Communalverf. in Schmidt's All. Zeits. für Gesch. VIII.

(12) G. F. Schömann. De comitiis Atheniensium. Gryphiswaldiae 1819.

γουςιν οἱ ἀμαθεῖς καὶ οἱ μωροὶ, κρίνουσι δὲ οἱ φρόνιμοὶ καὶ σοφοί. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τῆς δημοκρατίας ἢ ὀχλοκρατίας ἀναπόσπαστος συνδέεται καὶ τυραννία τις, ἡμᾶλλον αὕτη εἶναι προῖον ἀναγκαῖον ἐκείνης, ἐκρίνομεν ὡφέλιμον νὰ ὑποβάλωμεν ἐνταῦθα καὶ συγγράμματα τινα περὶ τινῶν τυραννικῶν καταστάσεων λαβουσῶν χώραν ἐν Ἀθήναις. Ἐγγραφαν δὲ,

Ὁ Δρουμανν. Διατριβὴν περὶ τῶν τυράννων τῶν Ἑλλήνων 1812 (13).

Ὁ Βρινκ, Περὶ Ἀθηνῶν μέχρι τῶν τριάκοντα 1826 (14).

Ὁ Ιτεβοελ Σιεγενβееκ. Περὶ τῆς καταστάσεως τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῶν τριάκοντα τυράννων 1829 (15).

Ὁ Μιχαέλις. Περὶ δημαγωγῶν τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Περικλέους μέχρι τοῦ κράτους τῶν τριάκοντα τυράννων (16).

Τυραννικὴν τινα ἐξουσίαν ἤσκει καὶ ὁ ἀπόλυτος δεσπότης δῆμος. Μαρτυρεῖ τοῦτο ἢ τοῦ ὀστρακισμοῦ ἐξάσκησις, δι' οὗ ἐφυγάδευε πάντα εἰς αὐτὸν ὑποπτον ἔστω καὶ ἀριστον ἄνδρα. Διὸ καὶ ἐνταῦθα σημειοῦμεν τοῦ

Heumann. Περὶ ὀστρακισμοῦ τῶν Ἀθηναίων 1839 (17).

(13) Drumann. Diss. de tyrannis Graecorum. Halis 1812.

(14) B. Ten Brink. de Athenis sub XXX. viris. Gandav. 1826.

(15) D. Tieboel Siegenbeek. De Athenarum conditione sub imperio XXX tyrannorum. L. B. 1829.

(16) Fr. Dav. Michaëlis. De demagogis Atheniensium post-mortem Periclis, usque ad XXX. tyrannorum imperium. Regiom. 1840.

(17) Heumann. De ostracismo Atheniensium. Richlinghusii 1839.

Οἰκτρά ἐπίσης εἶναι ἡ κατάστασις τῆς κοινωνίας ἐκείνης, εἰς ἣν αἱ ἀξιόποιοι πράξεις δὲν ἐγείρουσι τὴν κοινὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὴν προσήκουσαν τιμωρίαν, ὡσπερ οἰκτρά εἶναι ἡ θέσις τῆς κοινωνίας, ἔνθα τὰ ἀξιεπαίνα ἔργα δὲν προκαλοῦσι τὸν κοινὸν θαυμασμὸν καὶ ἔπαινον, καὶ τὰ προσήκοντα βραβεῖα. Ἀμφότεραι αἱ καταστάσεις αὗται σημαίνουν ὅτι ἡ κακεντρέχεια ἐκορυφώθη, καὶ ὅτι τὸ ἠθικὸν πνεῦμα ὑπεχώρησεν εἰς ἄλλα συμφέροντα καὶ διεφθάρη, ἢ τοσοῦτον ἡμβλύθη, ὥστε δὲν προνοεῖ πλέον τὰ ἀποτελέσματα τῆς κακίας ἢ τῆς ἀρετῆς, καὶ δὲν αἰσθάνεται τὴν ἀμοιβαίαν ἐπιβρόχην, ἣν κοινωνία καὶ ἄτομον ἐξασκοῦσιν ἐπ' ἀλλήλων.

Δὲν εἶχεν οὕτω εἰς τὰς παλαιὰς Ἀθήνας κατὰ τοὺς καλοὺς χρόνους. Ἐκεῖ οὐδεμία ἀγαθὴ πρᾶξις ἔμενε συνήθως ἀνευ πραγματικοῦ τινοῦ βραβεῖου, ἢ ἀνευ τῆς προσήκουσας τιμῆς. Ἐκεῖ περὶ τῆς φιλοτιμίας τῶν ἀνθρώπων μεγάλως ἐμερίμουν. Καὶ ἐπειδὴ ἀνεγνώρισαν ὅτι διὰ τὰς αἰκίας καὶ ἀτιμίας προσήκει τοῖς ἐλευθέροις μάλιστα ἀργίεσθαι, καὶ μεγίστης τυγχάνειν τιμωρίας, διὸ καὶ ἐνίοτε τὰς ὕβρεις ἐτιμῶρον διὰ θανάτου, καὶ βουλόμενος ὁ νομοθέτης ἐθίσαι τοὺς Ἀθηναίους πολὺ ἀπέχειν τῆς τῶν ἐλευθέρων ὕβρεως, προσέγραψε μὴδὲ εἰς τοὺς δούλους ὕβριζειν· ὅλως δὲ ἐν τῇ δημοκρατίᾳ τὸν εἰς ὃν τινοῦν ὕβριστὴν τοῦτον οὐκ ἐπιτῆδειον εἶναι ἡγήσατο συμπολιτεύεσθαι. Εἰς τὰς δεσποτικὰς κυβερνήσεις ἡ ὑπόληψις καὶ ἡ τιμὴ τῶν ὑπηκόων συμφέροι ἴσως νὰ θεωρῶνται ὡς σκύβαλα ἢ ὡς ἐμπόδια. Εἰς τὰς ἐλευθέραις πολιτείας ὁμοῦ ἐὰν ἡ ὑπόληψις καὶ ἡ τιμὴ δὲν τιμῶνται περὶ πολλοῦ, λήγει ἡ ἐλευθερία· ὅθεν ἕκαστος πειρᾶται νὰ διατηρῇ αὐτὰς ἀπαραμειώτους ὡς πολυτίμητα κειμήλια, καὶ ἔριδες

καὶ μίση ἀδιάλλακτα ἀναφύονται κατὰ τῶν ἀφαιρούντων αὐτάς. Ἴδου τὰ συγγράμματα ἅπερ ἐπὶ τοιούτων ὑποθέσεων ἐσημειώσαμεν.

Κ. Φρ. Ηερμανν. Συμβολαὶ εἰς τὴν τοῦ Ἀττικοῦ δικαίου θεωρίαν περὶ δικῶν ὕδρευς 1847 (18).

Κοε΄λερ. Τινὰ πρὸς ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐρώτησιν, ἐὰν ὑπῆρχον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀμοιβαὶ τῶν πρὸς τὴν πολιτείαν ἐκδουλεύσεων, ὁμοιάζονται τὰς ἱπποτικὰς τάξεις τῶν νεωτέρων 1814 (19).

Φεβερ. Περὶ τοῦ ἐπιταφίου λόγου τοῦ Περικλείους παρὰ Θουκυδίδει 1827 (20).

Φέστερμανν. Περὶ δημοσίων τιμῶν καὶ βραβείων τῶν Ἀθηναίων 1830 (21).

Γροδδεκκ. Περὶ αὐλείου καὶ προεδρίας Ἑλλήνων 1821 (22).

Οὐκ ἦσαν δὲ ἤττον ἀξιόλογοι αἱ ἀρχαὶ καθ' ἃς διεκόσμησαν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν δημοσίαν καὶ ἰδιωτικὴν οἰκονομίαν. Αἱ εἰσφοραὶ δὲν ἦσαν ἀπλῶς ἀνάλογοι εἰς τὰς καταστάσεις

(18) C. F. Hermanni. symbolæ ad doctrinam juris Attici de injuriarum actionibus. Gott. 1847.

(19) Koehler. Etwas zur Beantwortung der Frage gab es bei den alten, Belohnungen des Verdienstes um den staat, welche den Ritterorden neuen Zeit ähnlich waren? 1814 Dörptische Beiträge für Freund der Phis. Let. und K.

(20) K. F. Weber. Ueber die Standrede des Perikles bei Thucidides 1827 Prog. Darmst.

(21) Ant. Westermann. De Publicis Atheniensium honoribus ac praemiis comm. Lips. 1830.

(22) Groddeck. De Aulaeo et Proedria Graecorum. Vilnae 1821.

τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ τεχνικῶς λίαν ἐβάρυνον τοὺς πλουσίους, καὶ ἀνεκούφιζον τοὺς πένητας. Λέγω τοῦτο διὰ τοὺς παλαιούς χρόνους, ἐν οἷς τὸ πένεσθαι οὐχ ὁμολογεῖν τινα αἰσχρὸν, ἀλλὰ μὴ διαφεύγειν ἔργῳ αἴσχιον (Θουκ. Β. 40). οὐχὶ διὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους, ὅτε ὁ πλοῦτος ἐγένετο αἰτία διὰ τοὺς συκοφάντας κατηγοριῶν, εἰς δὲ τὸν δῆμον λόγος δημεύσεων. Καὶ αὗται αἱ παρά τινων τοσοῦτο διασυρθεῖσαι ἐγκύκλιοι καὶ ἔκτακτοι λειτουργίαι, δηλαδή αἱ εἰς τοὺς πλουσίους ἐπιβληθεῖσαι παροχαί, οἷον ἡ χορηγία ἢ γυμνασιαρχία, ἢ ἀρχιθεωρία, ἢ ἐστίασις, ἢ τριηραρχία καὶ ἄλλαι μικρότεροι, εἰ καὶ ἐμπράκτως ἔδιδον ἐνίοτε χώραν εἰς καταχρήσεις καὶ ἀπηνεῖς καταδιώσεις, οὐχ ἤττον ὅμως ἦσαν ἢ πραγματεποίησις γενναίας καὶ ἐλευθερίου θεωρίας. Δι' αὐτῶν ὁ πλοῦσιος ἐφιλοτιμεῖτο νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οἱ θησαυροὶ τῶν ἐχρησίμευον εἰς τὴν λαμπρότητα τῆς πατρίδος, καὶ εἰς ἀνακούφισιν τῶν ἀναγκῶν τῆς. Δι' αὐτῶν δὲ καὶ ὁ πτωχὸς μεταλαμβάνων τῶν παροχῶν τοῦ πλοῦτου, ὀλιγώτερον τοὺς πλουσίους ἐμίσει καὶ ἐφθόνει. **Πραγματείας** περὶ τοιούτων ὑποθέσεων ἔχομεν τὰς ἐφεξῆς

Βοεκκ. Ἡ Πολιτικὴ οἰκονομία τῶν Ἀθηναίων, σύγγραμμα ὅπερ καὶ μετεφράσθη ἐκ τῆς Γερμανικῆς εἰς ἄλλας γλώσσας, καὶ ἔλαβεν ἐν Γερμανίᾳ δύο ἐκδόσεις, τὴν μὲν πρώτην κατὰ τὸ 1817, τὴν δὲ δευτέραν κατὰ τὸ 1851 (23).

Ζάνδερ. Περὶ τῆς πολυτελείας τῶν Ἀθηναίων 1828. (24).

Φολλβρεκ'τ. Περὶ ἀντιδόσεως παρ' Ἀθηναίους 1846 (25).

(23) A. Boeck. Die Staatshausaltung der Athener zweite ausgabe. Berlin 1851.

(24) G. B. Zander. De luxu Atheniensium. Gryphiae 1828.

(25) F. Vollbrecht. De antidosi apud Athenienses. Claus-thaliae 1846.

Ἄμερσφοορδτ. Διατριβὴ περὶ τοῦ τῶν συμμοριῶν καθιδρύματος παρ' Ἀθηναίους 1821 (26).

Παρρειδτ. Περὶ τοῦ καθιδρύματος ἐκείνου τῶν Ἀθηναίων, οὗ τὴν διακόσμησιν καὶ διόρθωσιν συμβουλεύει ἐν τῷ περὶ συμμοριῶν λόγῳ ὁ Δημοσθένης 1837 (27).

Φάκιος. Περὶ τῶν μισθῶν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων παρ' Ἑλλήσι καὶ Ῥωμαίοις 1811 (28).

Φριτζσκέ. Περὶ μισθοῦ τῶν δικαστῶν παρ' Ἀθηναίους 1839 (29).

Ὡς πρὸς τὴν ἰδιωτικὴν δὲ οἰκονομίαν, παρατηρητέον ὅτι εἰς πᾶσαν δημοκρατίαν τὸ τῆς κοινοκτημοσύνης πνεῦμα λίαν εὐκόλως διεγείρεται, καὶ λίαν ἐπικίνδυνον ἀποβαίνει. Καὶ εἰς αὐτὰς τὰς Ἀθήνας ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῆς πολιτείας χρόνοις, ἡ δημοκρατία λίαν αὐτὸ προήγαγε διὰ τῆς ἐπιβαρύνσεως τῶν εἰσφορῶν, αἵτινες εἰς τοὺς πλουσίους ἐπεβάλλοντο, καὶ διὰ τῶν δημεύσεων. Ἴνα δὲ ταῦτα προλάβῃ ὁ Σόλων, διέταξε «μὴ κτᾶσθαι γῆν, ὀπότην ἂν βούληται τις καὶ ἄτιμον εἶναι τὸν τὰ πατρῶα κατεδηδοκῶτα, ἢ ὧν ἂν κληρονόμος γένηται.» Προσέτι δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐὰν ὁ συμπερασμὸς τοῦ Κουτόργα ἔχρηται ἀληθείας, νομικῶς ἢ Ῥωμαϊκῆ διαστολῇ τῶν ἀγαθῶν εἰς κινητὰ καὶ

(26) H. Amersfoort. Dissert. De symmoriarum apud Athen. Instituto. L. B. 1821.

(27) Fr. Gust. Parreidt. De Instituto eo Atheniensium cujus ordinationem et concetionem in Orat. περὶ συμμοριῶν suadet Demosthenes. Magde. 1837.

(28) I. F. Facius. Über die Besoldungen der Staatsdiener bei den Griechen und Römern. Coburg 1818.

(29) F. V. Fritzsche. De mercede judicum apud Athen. Rostock 1839.

ἀκίνητα. Ἡ ἔλλειψις δὲ τῆς διαστολῆς ταύτης ἀναγκαίως οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ εἰμῆ ὅτι ἐκεῖ δὲν ὑπῆρχεν ἡ διάφορος νομοθεσία περὶ κινήτων καὶ ἀκινήτων, ἢ τοσοῦτων δικῶν παραγωγός, ἀλλ' αὐτὰ οἱ αὐτοὶ νόμοι διώκουν, καθ' ὅσον ἡ φύσις των καὶ αἱ περιστάσεις ἐπέτρεπον, διὸ καὶ βλέπομεν ὑποθήκας ἐξίσου ἐπὶ κινήτων καὶ ἀκινήτων. Τῶν υποθηκῶν δὲ ἡ ἀφάνισις εἰς χεῖρας τοῦ χρεώστου ἐπέφερον ἐνίοτε τὴν καταδίκην αὐτοῦ εἰς θάνατον. Δὲν εἶναι ἐνταῦθα ὁ οἰκείος τόπος ἵνα ἀναπτύξωμεν πόσον τὸ σύστημα τοῦτο εἶναι προτιμώτερον καὶ τοῦ νῦν γενικῶς ἐπικρατοῦντος, καὶ πολὺ μᾶλλον τοῦ ἄλλου παρά τινων οἰκονομολόγων προτεινομένου, καθ' ὃ τὰ κινήτὰ ἔπρεπε νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς νομικοὺς περιορισμοὺς ἀναλόγους τῶν ἤδη ἐπιβληθέντων εἰς τὰ ἀκίνητα. Ἐκαστος δὲ εὐκόλως ἐννοεῖ ὅτι ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ εὐκολία εἶναι πάντοτε ὠφέλιμα ἐν παντὶ πράγματι. Αἱ προφυλάξεις πρὸς συντήρησιν τῶν ἀγαθῶν παρέχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀφορμὰς εἰς καταδολιεύσεις καὶ αἰσχρὰς κερδοσκοπίας.

Ἐτερον μέτρον ὑπὲρ τῆς εὐκολίας τῆς κυκλοφορίας τῶν ἀγαθῶν εἰσήγαγεν ὁ Σόλων, τὴν ἄδειαν τοῦ διαθέτειν. Κατὰ τὰ ἀρχαῖα ἔθιμα, καὶ αὐτοὺς τοὺς τελευτῶντας ἄπαιδας διεδέχοντο ἀναγκαίως οἱ τοῦ γένους των. Τοιαῦτα μέτρα συνδυαζόμενα μετὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν τεχνῶν, δηλαδὴ μετὰ τοῦ πρὸς τὴν ἐργασίαν ἔρωτος, ἐμπόδιον πάντοτε τὴν ὑπερίσχυσιν τῆς κοινοκτημοσύνης ἐν Ἀθήναις. Τὴν εὐκολίαν τῆς κυκλοφορίας τῶν ἀγαθῶν ἐβοήθηον πρὸς τούτοις καὶ τῶν προικῶν οἱ ἐπιδόσεις ὧν ὁ ἐλάχιστος ὅρος, ὡς φαίνεται, ἦτον τὸ δέκατον μέρος τῆς πατρῴας οὐσίας. Ἐγράψαν δὲ οἱ

Μέτρ. Ἱστορίαν τοῦ Ἀττικοῦ δικαίου περὶ τῆς οὐσίας

τῶν καταδικασθέντων καὶ τῶν δημοσίων ὀφειλετῶν 1811 (30).

Γερμανν. Διατριβὴν περὶ ὄρων καὶ τοῦ Ἱεροῦ αὐτῶν παρ' Ἑλλήσι 1846 (31).

Ροσενίου. Ἐρμηνεῖαν τοῦ Γαϊανοῦ ἀποσπάσματος περὶ δικαίου συνόρων 1831 (32). Ἐνθα αὐτὸς διίσχυρίζεται ὅτι ἀπλῶς ὡς παράδειγμα, καὶ οὐχὶ ὡς ἀπαρτίζον μέρος τῆς Ῥωμαϊκῆς νομοθεσίας ἀναφέρεται ἐν τοῖς Πανδέκταις ὁ νόμος τοῦ Σόλωνος ὁ τοὺς ὄρους ἀφορῶν.

Βύνσεν. Περί κληρονομικοῦ δικαίου τῶν Ἀθηναίων 1813 (33).

Γάνσ, Τὸ κληρονομικὸν δίκαιον ἐν τῇ κοσμικῇ αὐτοῦ ἱστορικῇ ἀναπτύξει 1824 (34).

Δὲ Βοορ. Τὸ Ἀττικὸν ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομικὸν δίκαιον 1838 (35).

Σκ'νείδερ. Περί κληρονομικοῦ δικαίου Ἀθηναίων 1851 (36).

Σκ'σεμανν. Περί κληρονομίας υἱοῦ, ὅστις, ἐπιζῶντος τοῦ πατρὸς, ἀπέθανε ἄπαις καὶ ἀδιάθετος 1842 (37).

(30) M. H. E. Meieri. *Historiae juris Attici de bonis damnatorum et fiscalium debitorum*. Berolini 1819.

(31) C. F. Hermann. *Disputatio de terminis eorumque religione apud Graecos*. Gotingae 1846.

(32) Rosenii. *Fragm. Gajani. De jure confinium*. Lemgo 1831.

(33) Ch. C. Bunsen. *De jure haereditario Atheniensium*. Gotingae 1813.

(34) E. Gans. *Das Erbrecht in weltgeschichtliches entwicklung*. Berlin 1824.

(35) C. De Boor. *Das Attische intestat Erbrecht*. Hamb. 1838.

(36) E. Schneider. *De jure haereditario Atheniensium*. Monachii 1851.

(37) Schömann. *De haereditate filii qui sine liberis patre superstite intestatus obiit*. Gryph. 1842.

Στειγερτ'αλ. Περί τῆς δυνάμεως καὶ χρήσεως τῆς παρακαταβολῆς 1833 (38).

Σημειούμεεν ἐνταῦθα καὶ τὰ σχόλια τοῦ Σκ'οεμανν ἐπὶ τῶν ἑνδεκα λόγων τοῦ Ἰσαίου ἀφορώντων κλήρους, καὶ ἐπὶ τῶν ἀποσπασμάτων ἄλλων αὐτοῦ λόγων ἃ διετηρήθησαν, ἐκδοθέντά κατὰ τὸ 1831.

Ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον κατέστησαν τὰς Ἀθήνας μεγάλας. Οἱ μεγαλήτεροι ἄνδρες των δὲν ἀπεποιοῦντο τὴν ἐξάσκησιν αὐτῶν ὁ Σόλων μετήρχετο τὸ ἐμπόριον, ὁ Πλάτων ἐφόδιον τῆς ἀποδημίας του ἔλαβε φορτίον ἐλαίου, καὶ ὁ πατὴρ τοῦ μεγάλου Δημοσθένους εἶχεν ἐργαστηριον μαχαιροποιῶν. Δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ εἰκάσωμεν ὅτι τέχναι καὶ ἐμπόριον ἐδύναντο νὰ ἀνθήσωσιν εἰς τὰς Ἀθήνας, μὴ ἀσπασθέντων τῶν Ἀθηναίων ὀρθῶς οἰκονομικῶς ἀρχῆς· καὶ τῶντι βλέπομεν ἐκεῖ ἐπικρατούσας ἀρχάς, ἃς ἔτι εἰς πολλὰ τῶν νῦν Κρατῶν εὐχεται ἡ πρόσδος τῆς οἰκονομίας. Δὲν ὑπῆρχεν ἐκεῖ ἡ λεγομένη στάθμη τοῦ ἐμπορίου. Μαρτυρεῖ ὁ Ξενοφῶν (περὶ προσόδων Γ. 2.) ὅτι οἱ ἐκ τῶν Ἀθηνῶν «ἀργύριον ἐξάγοντες, καλὴν ἐμπορίαν ἐξάγουσιν ὅπου γὰρ ἂν πωλῶσιν αὐτό, πανταχοῦ πλεῖον τοῦ ἀρχαίου λαμβάνουσιν.» Ἐκεῖ τὸ ἀργύριον ἦν στάσιμον ἐφ' ὀπόσω ἂν ἐβούλετο ὁ δανείζων, ἤτοι οἱ τόκοι δὲν προσδιωρίζοντο παρὰ τοῦ νόμου αἰεὶ, διότι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἤδη πεισθῆ περι ἐκεῖνου, περι οὗ πολλοὶ νῦν εἰσέτι δὲν ἐπέισθησαν ὅτι «αἱ ἐμπορίαι τοῖς ἐργαζομένοις οὐκ ἀπὸ τῶν δανειζομένων, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν δανειζόντων εἰσὶ, καὶ οὔτε ναῦν, οὔτε ναύκληρον, οὔτ' ἐπιβάτην ἐστ' ἀναχθῆναι, τὸ τῶν δανειζόν-

(38) G. H. C. L. Steigertal. De vi et usu παρακαταβολῆς etc. Cellis 1832.

των μέρος ἂν ἀφαιρῆτε» (Δημ. πρὸς Φορμ. 722). Ὅθεν εἰς τούτους ἐν τοῖς νόμοις πολλαὶ καὶ καλαὶ βόηθαι ὑπῆρχον, τσαῦται μάλιστα ὥστε τὸν ἐπιδεδανεισμένον ἐκ τοῦ ἐμπορίου πολλὰ χρήματα, καὶ τοῖς δανεισταῖς οὐ παρ-
 ασχόντα τὰς ὑποθήκας, θανάτῳ ἐζημίωσαν, καθὼ ἡγοῦντο τοὺς τοιούτους οὐ μόνον τοὺς ἐντυγχάνοντας ἀδικεῖν, ἀλλὰ καὶ κοινῶς βλάπτειν τὸ ἐμπόριον. Καὶ βεβαίως οὐδεμία αἰτία ὑπάρχει ἵνα πρὸς θηρία ἀφανίζοντα τὸ ἐσωτερικὸν ἐμπόριον ὁ νόμος δευχθῆ εὐμενῆς. Ἐκεῖ ἀνεγνώρισαν ὅτι ἡ πίστις ἀφορμὴ πασῶν ἐστὶ μεγίστη πρὸς χρηματισμὸν, (Δημ. ὑπὲρ Φορμ. 958) καὶ ὡς ἐκ τούτου ἤθελον ὡς βάσιν πάσης συναλλαγῆς τὴν ἀλήθειαν, καὶ εἰς ταύτης τὴν ὑπερ-
 ἰσχυσιν ἀπέβλεπεν ἡ νομοθεσία των, ὅθεν καὶ ἐγράφη νόμος «ἀψευδεῖν κατὰ τὴν ἀγοράν.»

Ἡ ἐλευθερία δὲ τοῦ ἐμπορίου ἦτον ἄκρα. Μόνον ἐξαι-
 ρεσιν εἰς αὐτὴν ἀπετέλει τὸ ἐμπόριον τοῦ σίτου καὶ ἡ ἐπιμέλεια τῆς ἀγορᾶς. Τὸ πρῶτον ὡς μέτρον ἀναγκαῖον διὰ πόλιν πολυάνθρωπον, καὶ μὴ ἔχουσαν ἐσωτερικῶς ἱκανὴν προμήθειαν αὐτοῦ. Τὸ δεύτερον ἵνα διὰ τῶν μετρονόμων, ἀγορανόμων, λιμεναρχῶν ἀπαλλαγθῆ τὸ ἐμπόριον ἀπὸ ἀπάτας καὶ ψεύδη. Ἐγράψαν δὲ οἱ

Βαυμστάρκ. Περὶ ἐπιμελητῶν τοῦ ἐμπορίου καὶ ναυτοδικῶν 1827 (39).

Φυελλμανν. Περὶ ἀργυραμοιβῆς 1811 (40).

Τοῦ αὐτοῦ. Ἱστορίαν τοῦ ἐμπορίου τῶν Ἑλλήνων 1839 (41).

(39) Aut. Baumstark. De curatoribus emporii et nautodiciis. Friburgi 1827.

(40) C. D. Hüllmann. De re argentaria. Regiom. 1811.

(41) C. D. Hüllmann. Handelgeschichte der Griechen. Bonn. 1839.

5.

Πασιγνώστος ἀνθρωπίνη ὀργανικὴ χρεία εἶναι ἡ τῆς ζωοτροφίας, καὶ ἐν γένει ἡ τῆς διατηρήσεως τοῦ βίου. Ὅσον καὶ ἂν ἰσχυρίζωνται τινες ὅτι ἕκαστος ἀνθρώπος παρὰ πολὺ ἐνδιαφέρεται εἰς ταῦτα, ἵνα μὴ περὶ τούτων πάσαις δυνάμεσι ἐπιμεληθῇ ἀφ' ἑαυτοῦ ἄνευ τῆς ἐπεμβάσεως ἢ προστασίας τῶν Ἀρχῶν, ὅμως δὲν ὑπάρχει φιλόανθρωπος κυβέρνησις μὴ ὑποχρεωθείτα, εἰς τινὰς περιστάσεις τοῦλάχισον, νὰ παραδεχθῇ δραστηριώτατα μέτρα περὶ τῆς τροφῆς τοῦ παρ' αὐτῆς κυβερνουμένου ἔθνους, ἵνα μὴ τοῦτο εἰς δεινότητα στάσεις ἐκ τῆς ἀπελπισίας ἐξοκίλη. Ἡ μόνη συζήτησις ἧτις περὶ τούτου ἐπιτρέπεται εἶναι ἡ περὶ τοῦ ἂν τὰ μέτρα ταῦτα πρέπει νὰ ᾖναι μόνιμα, ἢ μόνον πρόσκαιρα, προληπτικά, ἢ μόνον θεραπευτικά.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ περὶ τῆς προμηθείας τοῦ σίτου μέριμνα τῶν Ἀρχῶν ἦτον καὶ μόνιμος καὶ ποικίλη· ἔχομεν δὲ εἰσέτι λόγον τοῦ Λυσίου κατὰ τῶν σιτοπωλῶν περὶ τούτου ἡμᾶς ἀσφαλίζοντα. Τα μέτρα ἐκεῖνα ἄτινα πολὺ περιώριζον τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου, ὡς προβάντα οὐχὶ μόνον μέχρι τῆς κωλύσεως τῆς ἐξαγωγῆς τῶν σιτηρῶν, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς ὑποχρεώσεως παντός κατοίκου τῶν Ἀθηνῶν τοῦ μὴ ἐκδοῦναι ἀργύριον εἰς ναῦν μὴ μέλλουσαν ἀξεῖν σίτον Ἀθήναζε, καὶ τοῦ μὴ ἀποστέλλειν ὅπως δῆποτε σίτον εἰς ἕτερον ἐμπόριον, σκοπὸν δὲν εἶχον κυρίως τὴν περιστολὴν τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου, ἀλλὰ μόνον τὴν βεβαίωσιν ἱκανῆς προμηθείας σίτου εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἧς τὸ ἔδαφος δὲν παρήγαγε τὴν ποσότητα σιτηρῶν ἀναγκαίων εἰς διατροφήν τῶν κατοίκων. Πρὸς τού-

τοῖς πᾶν ξένον πλοῖον ἐρχόμενον εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν Ἀθηνῶν ἠναγκάζετο παρὰ τοῦ νόμου νὰ εἰσάγῃ αὐτόθι τὰ δύο τρίτα τοῦ ἐκ σίτου φορτίου του. Ἀπηγορεύετο δὲ εἰς οἰονδήποτε νὰ ἀγοράσῃ, καὶ νὰ ἔχῃ πλείονας τῶν πεντήκοντα φορμῶν σίτου. Ὁ δὲ Θεόφιλος ὁ Ἀντικίνσωρ (B. A. T. β.) μᾶς ὑποδεικνύει ἐν Ἀθήναις τοὺς σιτεμπόρους ἀτελείας ἀξιόσθαι.

Πραγματεῖαν δέ τινα τῶν νεωτέρων περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου τῆς Ἀττικῆς νομοθεσίας δὲν γνωρίζω ἄλλην, ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ πολιτικῇ οἰκονομίᾳ τοῦ Βοεκκ ἐνδιαλαμβανομένων.

Ἐνταῦθα ἔπρεπε νὰ σημειώσωμεν καὶ τὰ ἀφορῶντα τὴν τῶν ὑδάτων προμήθειαν, καὶ τὴν ὑγιεινὴν, καὶ τὴν θεραπείαν τοῦ λαοῦ· πράγματα ἅτινα περὶ πολλοῦ ποιοῦνται δικαίως αἰ νεώτεραι κυβερνήσεις, ἀλλ' ἅπερ οἱ παλαιοὶ παρέλειπον παρατολὴν εἰς τὰς ἀτομικὰς προσπάθειάς. Σημειώσεις συγγραμμάτων περὶ τοιούτων ὑποθέσεων παρ' Ἀθηναίους δὲν ἔχω. Γνωρίζομεν ὅμως ἐξ ἀξιόπιστων μαρτυριῶν ὅτι ἡ πολιτεία αὐτῶν ἐμισθοῦτο δημοσίους Ἴατροὺς οἵτινες προῖκα ἐθεράπευον. Περὶ τῆς καταστάσεως δὲ τῶν Ἱατρῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ τῶν πρὸς τὴν πολιτείαν σχέσεών των λέγονταί τινα ἐν ταῖς Ἱστορίαις τῆς Ἱατρικῆς. Ὅμως ταύτας μᾶλλον περὶ τῶν ἐπιστημονικῶν γεγονότων ἐνασχολουμένας παρὰ περὶ πολιτικῶν, περιττὸν ἐνομίσαμεν νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα, σημειοῦμεν μόνον ὡς παρὰ τῶν ἀρχαιολόγων μᾶλλον ἐπαινουμένην τὴν τοῦ

Σπρέγγελ Ἱστορίαν τῆς Ἱατρικῆς 1808 καὶ
 Τοῦ αὐτοῦ Ἱστορίαν τῆς Χειρουργίας 1805 (1).

(1) K. Sprengel. Versuch e. pragmat. Gesch. d. Arzneikunde. Halle 1800, und des. Gesch. d. Chirurgie 1805.

Τὰς ἐπιμελείας δὲ ὑπὲρ τῆς τοῦ σώματος σωτηρίας, καὶ τῆς ἀποτροπῆς σωματικῶν προσβολῶν, τραυμάτων, φόνων, καὶ πορομοίων διὰ τῆς δεινότητος, πρέπει τις νὰ ἀναζητήσῃ εἰς τὰς περὶ τοῦ Ἀρειοπάγου πραγματείας, ἢ περὶ ἄλλων ποινικῶν ἀρχῶν καὶ δικῶν. Σημειοῦμεν μόνον ἐνταῦθα ὅτι τὰς αὐτοχειριάσεις ὁ νόμος ἠτίμαζε. Ἐγραψε δὲ ὁ

Βαυμ'αυερ. Περὶ εὐλόγου ἐξαγωγῆς 1842 (2). Τὸ σύγγραμμα τοῦτο εἶναι ὁμῶς συλλογὴ Ἑλληνικῶν δοξασιῶν περὶ τοῦ ἀντικειμένου.

Τοῦ αὐτοῦ. Περὶ ἐκουσίου θανάτου 1843 (3).

Περὶ δὲ τῆς σοφίας καὶ μετριότητος μεθ' ἧς ὁ Σόλων διεκόσμησε τὰ τῶν ἐκφορῶν καὶ τῆς ταφῆς μάρτυρα ἔχομεν τὸν Κικέρωνα, ὁστις ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ Νόμων ὁμολογεῖ ὅτι ἡ δεκανδρία τὸν κατὰ τῆς πολυτελείας τῶν ἐκφορῶν νόμον τοῦ Σόλωνος σχεδὸν αὐτολεξεῖ (iisdem prope verbis) ἔθεσεν εἰς τὴν ἐνδεκάτην δέλτον. Δὲν ἠτύχησεν ὁμῶς ἐκεῖνη διὰ ταύτης τὰ αὐτὰ αἰσθήματα νὰ διεγείρῃ παρὰ Ῥωμαίους ὡς παρ' Ἀθηναίους.

Τὸ φρόνημα τοῦ Σόλωνος περὶ τῆς ἀξιοπρεπεστάτης ἐκφορᾶς διετήρησεν ἡμῖν τὰ δύο ἐξῆς ἔπη του·

Μηδὲ μοι ἀκλυστὸς θάνατος μολοί, ἀλλὰ φίλοισιν
καλλίποιμι, θανάτων ἄλγεα καὶ στοναχάς.

Ὁ δὲ σοφώτατος τῶν Λατίνων ποιητῶν Ἐνριος εἶπεν,

(2) M. M. von Baumhauer. Περὶ εὐλόγου ἐξαγωγῆς. Utrecht 1842.

(3) M. M. von Baumhauer. De morte voluntaria. Utrecht 1843.

ἐκφράζων βέβαια τῶν ἀγερώχων καὶ ἐγώιστικῶν συμπατριω-
τῶν του τὰ αἰσθήματα·

Nemo me lacrumis decoret, nec funera fletu faxit.

Περὶ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀντικειμένου πραγματείας
τῶν νεωτέρων σημειοῦμεν μόνον,

Εἰκ'σταεδτ. Περὶ τῆς φιλανθρωπίας τῶν Ἑλλήνων κατὰ
τὰ νεκρικὰ 1825 (4).

FFιτζσκέλ. Περὶ Ἑλληνικῶν ἐκφορῶν 1835 (5).

6.

Ἴσως τινὲς ἐκπλήττονται βλέποντες ὅτι δὲν ἀκολου-
θοῦμεν, κατὰ τὴν διαίρεσιν τῶν κλάδων τῆς Ἀττικῆς Νο-
μοθεσίας, τὴν συνήθη εἰς τοὺς νομικοὺς διαίρεσιν εἰς δη-
μόσιον καὶ ἰδιωτικὸν δίκαιον, ἧς μνεῖαν ποιεῖται καὶ αὐτὸς ὁ
Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Τιμοκράτους 760. 10, οὐδὲ τὰς ἄλλας
συνήθεις εἰς τοὺς νομικοὺς διαιρέσεις εἰς χρηματικούς καὶ ποι-
νικούς νόμους, εἰς νόμους ἀποβλέποντας τὰ πρόσωπα, τὰ
πράγματα ἢ τὰς ἐνοχάς, καὶ τὰ τοιαῦτα λίαν συνήθη καὶ
λίαν εὐκόλα, οὐχὶ ὅμως καὶ λίαν ἐπιτήδεια πρὸς ἀνάδει-
ξιν τοῦ πνεύματος νομοθεσίας τινος, ἢ πρὸς παράθεσιν αὐ-
τῆς μετ' ἄλλης. Τὰς διαιρέσεις ἐκεῖνας ἐφαρμοσθείσας
ὅσον ὄφόν τε εἰς τὴν Ἀττικὴν νομοθεσίαν δύναται τις εὐκό-
λως νὰ διερευνήσῃ εἰς τὴν ἀξιόλογον πραγματείαν τοῦ

(4) Eichstädt. De humanitate Graecorum in rebus funebri-
bus. Ienae 1825.

(5) Witzsche. Exc: de Graecorum funeribus ἐν τῇ αὐτοῦ
ἐκδόσει τῆς Εὐρ. Ἀλκ. Ienae 1835.

Ἐφα'σμουτ' ἐπιγραφομένην Ἑλληνικαὶ Ἀρχαιοότητες, ἐκεῖ
 ὅπου περὶ Ἀττικοῦ δικαίου πραγματεύεται. Ἡμεῖς ἀκολου-
 θοῦντες ἓνα τῶν πρώτων εἰς τὴν νομοθεσίαν ταύτην ἐγκυ-
 ψάντων, καὶ ταύτην κηρύξαντα φιλοσοφίαν, φιλοσοφικὴν
 τινα τάξιν ἠθελήσαμεν νὰ ἐνδείξωμεν ἐν αὐτῇ, καὶ διότι
 τὴν γνώμην του σεβόμεθα, καὶ ἐπειδὴ νομίζομεν ὅτι ἡ νο-
 μοθεσία αὕτη, ὡς αἱ ἄλλαι, εἶναι τῶντι πραγματικὴ τις
 φιλοσοφία, καὶ ἐκρίναμεν εὐλογον νὰ ποιήσωμεν τοῦτο ὁ-
 πωσοῦν αἰσθητὸν ἐντὸς τῶν στενῶν τῆς παρούσης διατρι-
 βῆς ἑρίων. Τῆς φιλοσοφίας δὲ ταύτης ἔργον εἶναι ἡ ἀνα-
 γνώρισις τῶν ἀνθρωπίνων ὀρμῶν καὶ τάσεων, ἡ κατάταξις
 τῶν ἀνθρωπίνων σκοπῶν καὶ δυνάμεων, καὶ τούτων πάντων
 ἡ χειραγωγία ὅπως, ἄνθρωποι ὄντες κατὰ τὴν φύσιν ἡμῶν,
 εὐτυχῶς διάγωμεν. Ὡς ἐκ τούτων δὲ δὲν διανοοῦμαι νὰ εἶπω
 ὅτι οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ ζῶσι ὑπὸ τὴν διηνεκῆ διοί-
 κησιν τῶν πολιτικῶν νόμων ἢ τῶν ἀρχόντων, ὡς ἄλλοτε
 ἐν τῷ Παραγουαὶ τῆς Ἀμερικῆς· ἀλλὰ μόνον θέλω νὰ
 εἶπω ὅτι ὁ πολιτικὸς καὶ ὁ νομομαθῆς, ὁ ἀξιῶν νὰ μὴ
 μένη ἀγοραῖος δικοβόρῃφος πρέπει νὰ μελετᾷ τὰς ἀνθρω-
 πίνους τάσεις, καὶ νὰ ἐξετάζῃ ἐν ταῖς ἤδη γνωσταῖς νο-
 μοθεσίαις ποῖαι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων διὰ νόμων ἐκα-
 νονίσθησαν καὶ ὑπετάχθησαν εἰς τὴν διοίκησιν τινὸς ἀρχῆς,
 καὶ ποῖοι οἱ νόμοι οὗτοι, ποῖαι διὰ μεσῶν τινῶν μᾶλλον ἢ ἥττον
 πλαγίων προήχθησαν ἢ ἐκωλύθησαν, καὶ ποῖα τὰ μέσα ταῦτα,
 καὶ ποῖαι ἐγκατελείφθησαν εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐνέργειαν τῶν
 πολιτῶν καὶ ἐφ' ἐκάστης τάξεως αὐτῶν, νὰ μελετᾷ τὰς
 αἰτίας, τοὺς σκοποὺς, καὶ τὰ ἀποτελέσματα ἵνα δυναθῇ καὶ
 ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ὀδηγήσῃ. Ἡ ἐπανελεύσις δὲ
 ἀπὸ τῆς μεθόδου ταύτης εἰς τὴν συνήθη νομικὴν ἔπειτα
 ἀποβαίνει λίαν εὐκολος εἰς ὅποιον ταύτην προτιμᾷ. Διελά-

βομεν ἤδη περὶ τῶν γραψάντων ὑπὸ πολιτικὴν ἢ νομικὴν ἐποψίν διὰ τὰ ἀφορῶντα τὰς οὐσιωδεστέρας τῶν ἀνθρωπίνων τάσεων, νῦν δὲ μεταβαίνομεν εἰς τοὺς ἄλλους σκοποὺς καὶ ὄρμας, αἵτινες οὐκ ὀλιγωτέρας ἐνασχολήσεις παρέχουσιν, ἢ ἔπρεπε νὰ παρέχωσιν εἰς τοὺς νομοθέτας, ἢ εἰς τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἐνασχολουμένους.

Ὁ ἄνθρωπος προικισμένος μεθ' ἱκανοῦ ἰσχυροῦ συστήματος μυόνων καὶ ὀστέων προώρισταίνα ἐνεργῆ ἰσχυρῶς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων, τῶν δυναμένων νὰ εὐχαριστήσῃ τὰς τε ἐμφύτους ὄρμας καὶ τοὺς σκοποὺς του. Ὅσον περισσότερον πολυπλασιάζονται αἱ ἐνέργειαι ἐκεῖναι, τόσῳ ὀλιγώτεροι ἐνδέχεται νὰ ἦναι αἱ χρειαὶ του· καὶ ὅσον περισσότερον ἐλαττοῦνται αἱ εἰρημέναι ἐνέργειαι, τόσῳ περισσότερον αἱ χρεῖαι γίνονται μεγαλήτεροι. Ἡ ὀκνηρία διπλῶς καταδιώκει τὸν ἄνθρωπον, καὶ πένητα αὐτὸν καθιστάνουσα, καὶ εἰς ἀνοσίους πράξεις καὶ διανοήσεις τὴν πρὸς τὴν ἐνέργειαν καὶ ἐνασχόλησιν ὀργανικὴν ἀφευκτον ὀρμὴν του τρέπουσα. Ἡ ὑγιῆς δραστηριότης δὲ τούναντίον διπλῶς αὐτὸν περιθάλλει, καὶ πλοῦσιον αὐτὸν ἀναδεικνύουσα καὶ ἠδέως αὐτὸν ἐνασχολοῦσα. Ταῦτα φαίνονται τόσον πρόδηλα, ὥστε αἱ νεώτεροι νομοθεσίαι παρέλειψαν εἰς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων νὰ τιμωρῶσι τοὺς ἀργοὺς καὶ νὰ βραβεύσῃ τοὺς φιλέργους.

Οὕτω δὲν ἰστοχάζοντο οἱ παλαιοὶ Ἀττικοὶ νομοθέται, οἵτινες οὐχὶ μόνον τόσον ἐντιμον ὑπελάμβανον τὴν ἐργασίαν, ὥστε ἐνομοθέτησαν ἐνοχον εἶναι τὴν κατηγορίαν τὸν τὴν ἐργασίαν τὴν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἢ τῶν πολιτῶν ἢ τῶν πολιτῶν ὀνειδιζοντά τι, ἀλλὰ καὶ εἰσήγαγον τὴν γραφὴν ἀργίας κατὰ παντὸς μὴ ἔχοντος δίκαιον πόρον ζωῆς, καὶ ἔταξαν τὴν ἐξ Ἀρείου Πάγου βουλήν ἐπισκοπεῖν ὄθην ἐ-

καστος πορίζεται τὰ ἐπιτήδεια. Μετὰ πόσης δὲ ἐπιτυχίας τοῦτο κατώρθωσεν ἡ Βουλὴ αὕτη, εἰπομεν ἀνωτέρω.

Τὴν γραφὴν δὲ τῆς ἀργίας διεσάρησεν ὁ σοφὸς Ροτ¹ διὰ πραγματείας ἐπιγραφομένης «Διατριβὴ περὶ γραφῆς ἀργίας» 1807 (1).

Ἐνταῦθα δὲ πρέπει νὰ προσθέσω ὅτι ἀναγινώσκων εἰς τὴν Βρετανικὴν Ἐπιθεώρησιν τοῦ Δεκεμβρίου 1859 μετὰφρασιν ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ διατριβῆς ἐπιγραφομένης «Αἰ συστάσεις τῶν ἐργατῶν ἐν Ἀγγλίᾳ» ἐνέτυχον εἰς τὰς ἀκολούθους παρατηρήσεις. «Ὁ νόμος ἐπιγραφόμενος Πρᾶξις περὶ τῶν τέχνας μαθητιῶντων συνετάγη ὑπὸ τὴν «Βασιλείαν τῆς Ἐλισάβετ, καὶ ἔμεινεν ἐν ἰσχύϊ ἐπὶ δύο ἡμίσειαι ἡμέρας. Δυνάμει τοῦ νόμου τούτου ἅπαντες, ἐξαιρουμένων αὐτῶν ἐκ γενετῆς εὐπατριδῶν, ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐργάζωνται ἢ εἰς τέχνην τινὰ, ἢ εἰς τὴν γεωργίαν· οἱ μισθοὶ τῶν αὐτῶν νὰ προσδιορίζωνται παρὰ τῶν δικαστῶν· προσέτι αὐτοὶ οὐδένα νόμος ἐκώλυε τὴν ἐξάσκησιν τῶν τεχνῶν, μυστηρίων, ἢ χειροτεχνιῶν διενεργουμένων ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν αὐτῇ χώρᾳ τοῦ Γαλλίας, πρὸς οἰονδήποτε μὴ ταῦτα μαθητεύσαντα ἐπὶ ἑπταετίας. Ἡ Πρᾶξις αὕτη, ὅσον αὐθαίρετοι καὶ ἂν φαίνωνται σήμερον αἱ διατάξεις τῆς, ἐπενήργησεν ἀναμφιλέκτως ταμέγιστα ἐπὶ τῆς Ἀγγλικῆς βιομηχανίας. Ἡ Πρᾶξις αὕτη ἐστιγματίζε τούς ὀκνηροὺς καὶ τοὺς πλανήρη βίον διάγοντας, καὶ διεύθυνε τὸ ὄλον τοῦ λαοῦ πρὸς τὰ ἐργόχειρα, καθὼ παραέχοντα τὸν καλλήτερον τρόπον συντηρήσεως καὶ ἀνεξαρτησίας. Ἡ διηνεκὴς πρᾶξις τοιούτων παραγγελημάτων ἐπὶ

(1) Roth. Dis. de actione ignavi otii. Lips. 1807.

«σειράς γενεῶν, παρήγαγε βαθμηδόν τὴν ἐκπαίδευσιν δολοκλήρου ἔθνους ἐπιτηδείων τεχνιτῶν κτλ.»

Ἡ παρεκτροπὴ αὐτῆ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Ἀγγλῶν ἀπὸ τὴν θεωρίαν τῆς ἐλευθερίας ἔδωκεν ἄρα τὴν ἀρχὴν εἰς τὰ δύο βιομηχανικώτερα ἔθνη τῶν παλαιῶν καὶ νέων αἰώνων; Το πιστελομεν, διότι γνωρίζομεν πόσον ἀπέναντι πάσης θεωρίας οἱ ἄνθρωποι εἴτε διὰ φιλαυτίαν εἴτε δι' ἀμάθειαν πεισματωδῶς ἐμμένουσιν εἰς τὰς παλαιὰς ἔξεις, ὅταν ἀπὸ τούτων δὲν ἀποτρέπωνται ἢ ὑπὸ τῆς βραδείας δυνάμεως ἀδιαφιλονεικῆτου παραδείγματος, ἢ ὑπὸ τῆς ἰσχυρᾶς τοῦ νόμου ὠθήσεως.

Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἀνάγεται καὶ ἡ μεγάλη ἐπιμέλεια ἣν αἱ παλαιαὶ πολιτεῖαι ἐλάμβανον περὶ τῶν σωμασκιῶν, μεγάλα βραβεῖα καὶ προνόμια δόσαντες εἰς τοὺς ἱερονίκας, διότι ἐνόμιζον ὅτι ὁ τρόπος ἐκεῖνος τῆς ἀγωνίας εἶναι χρήσιμος πρὸς ἀνδρείαν τὴν ἐν πολέμοις. Οὐχὶ ὅμως οὕτω ἐστοχάζετο ὁ Σόλων, ὅστις ἠῤῥῆσε μὲν τὰς τιμὰς τῶν πολεμιστῶν, συνέστειλε δὲ ἐκείνας τῶν ἐν ἀγῶνι ἀθλητῶν.

Μεταξὺ τῶν νεωτέρων συγγραφέων ἀκούω ἐπαινούμενον περὶ ἀγῶνων τὸν Κράυζε γράψαντα τὰ Ἑλληνικὰ ἦτοι Καθιδρύματα, ἦθη καὶ ἔθη τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος ἀποβλέποντα μάλιστα τὴν ἀρχαιολογίαν τῶν τεχνῶν. Διψία 1841 (2). Ἐγράψαν προσέτι

Ὁ Λοεβερ. Τὴν γυμναστικὴν τῶν Ἑλλήνων, 1835. Ὁ Λινδεμανν. Περὶ τῆς ὠφελείας τῆς γυμναστικῆς τέχνης παρ'

(2) S. H. Krause Ἑλληνικά oder institute, Sitten uno Bräuche der alten Hellas, mit besonderer Rücksicht auf Kunstarchäologie. Leipz. 1841.

Ἑλλησι 1841. Ὁ Ιαεγερ. Τὴν γυμναστικὴν τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἡ ἐπιβρόχῃ αὐτῆς ἐπὶ πάσης τῆς ἀρχαιότητος 1848. Ὁ Φίλιππ. Περὶ πεντάθλου 1828.

Ἐνταῦθα ἐπίσης ἀναφέρονται αἱ περὶ οἰκοδομῶν καὶ ὁδῶν ἐπιμέλειαι τῶν κυβερνήσεων, ἐνισχύουσαι τὰς ἀνθρωπίνους δυνάμεις διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῶν δυσχερειῶν, ὡς τὰ ἀντικείμενα εἰς αὐτὰς ἀντιτάσσουσιν. Ἐλαμβάνετο πρόνοια παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ περὶ τῶν ὁδῶν, καὶ τινων καταγωγίων διὰ τοὺς ξένους εἰς τὰς πανηγύρεις. Εἰς ταῦτα αἱ νεώτεροι κυβερνήσεις καταβάλλουσι δικαίως πολὺ μεγαλητέραν ἐπιμέλειαν ἢ αἱ παλαιαί· ταῦτό εἰρήσθω καὶ περὶ προαγωγῆς τεχνῶν· ἀλλ' εἴαν τις περὶ τῶν τοιούτων ὑπάρχη πραγματεύξῃ, αὕτη ἔχει χαρακτῆρα καθαρῶς ἀρχαιολογικὸν καὶ τεχνικόν. Τοιαύτη εἶναι, εἴαν δὲν ἀπατώμεθα, ἡ τοῦ Υἱάτες ἐπιγραφομένη «Ἰστοურγειὸν τῶν ἀρχαίων» ἥτοι ἐκθεσις τῆς τέχνης τοῦ ὑφαίνειν παρ' ἀρχαίοις, ἡ ἡ τοῦ Υῤοσινγ περὶ ὀνομάτων τῶν Ἑλληνικῶν ἀγγείων, ἡ τοῦ Σκ'ὸύλζ, ἡ τοῦ Ρικ'ετρωστειγ καὶ τοῦ Ρουγιερ δε λα Βεργερίε περὶ γεωργικῶν ἀρχαιοτήτων, ἡ τοῦ Γινζροτ περὶ ἀμαξῶν καὶ ὄχημάτων τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων, ἡ τοῦ Γρασ'οφ περὶ ὄχημάτων καὶ πλοίων παρ' Ὀμήρῳ καὶ Ἡσιόδῳ, ἡ τοῦ Ἰαλ ἀρχαιολογία ναυτικῆ, ἡ τοῦ Σμιθ περὶ πλοίων καὶ ναυτιλίας τῶν ἀρχαίων, ἡ τοῦ Βοετικ'ερ Τεκτονικῆ τῶν Ἑλλήνων, καὶ παραπλήσια.

Ἐπὶ τινὰ χρόνον οἱ Ἀθηναῖοι ὑπῆρξαν λαὸς προσευ-
τικὸς. Ἴδου ἡ εἰκὼν ἦν περὶ αὐτῶν ποιεῖται Κορίνθιος πρέσ-
βυς λαλῶν πρὸς Λακεδαιμονίους παρὰ Θουκυδίδει 1. 70 . . .

«νεωτεροποιοί, καὶ ἐπινοῆσαι ὄψεις, καὶ ἐπιτελέσαι ἔργω δ
 ἂν γνῶσιν καὶ παρὰ δύναμιν τολμηταί, καὶ παρὰ γνῶ-
 μην κινδυνευταί, καὶ ἐν τοῖς δεινοῖς εὐέλπιδες. Καὶ μὴν
 καὶ ἄοκνοι πρὸς ὑμᾶς μελλητάς, καὶ ἀποδημηταί πρὸς ἐνδη-
 μοτάτους. Οἴονται γὰρ οἱ μὲν, τῇ ἀπουσίᾳ ἂν τι κτᾶσθαι,
 ὑμεῖς δὲ, τῷ ἐπελθεῖν, καὶ τὰ ἐτοιμα ἂν βλάψαι. . . Ἔτι
 δὲ, τοῖς μὲν σώμασιν ἀλλοτριωτάτοις ὑπὲρ τῆς πόλεως
 χρῶνται, τῇ δὲ γνώμῃ, οἰκειοτάτῃ εἰς τὸ πράσσειν τι
 ὑπὲρ αὐτῆς. Καὶ ἃ μὲν ἐπινοήσαντες μὴ ἐπέξέλθωσιν, οἰκείων
 στέρεσθαι ἡγοῦνται· ἃ δ' ἂν ἐπελθόντες κτήσωνται, ὀλίγα
 πρὸς τὰ μέλλοντα τυχεῖν πράξαντες. Ἦν δ' ἄρα που καὶ
 πείρα σφαλῶσιν, ἀντελπισαντες ἄλλα, ἐπλήρωσαν τὴν χρείαν·
 μόνοι γὰρ ἔχουσί τε καὶ ὁμοίως ἐλπίζουσιν ἃ ἂν ἐπινοή-
 σωσι, διὰ τὸ ταχεῖαν τὴν ἐπιχείρησιν ποιεῖσθαι ὣν ἂν γνῶ-
 σι. Καὶ ταῦτα μετὰ πόνων καὶ κινδύνων δι' ὄλου τοῦ
 αἰῶνος μοχθοῦσι· καὶ ἀπολαύουσιν ἐλάχιστα τῶν ὑπαρ-
 χόντων, διὰ τὸ αἰεὶ κτᾶσθαι, καὶ μήτε ἑορτὴν ἄλλο τι ἡ-
 γεῖσθαι ἢ τὸτὰ δέοντα πράξαι, ξυμφορὰν τε οὐχ ἤσσαν ἡσυ-
 χίαν ἀπράγμονα ἢ ἀσχολίαν ἐπίπονον· ὥστε, εἴ τις αὐτοῦς
 ξυνηλῶν φαίη πεφυκέναι ἐπὶ τῷ μῆτε αὐτοῦς ἔχειν ἡσυ-
 χίαν, μῆτε τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἔαν, ὀρθῶς ἂν εἶποι.»
 Μαρτυροῦσι ταῦτα καὶ ἡ ἀκμὴ εἰς ἣν περιήλθον παρ' αὐτοῖς
 αἱ τέχναι, ἡ ποίησις, ἡ φιλοσοφία, αἱ ἐπιστῆμαι, ὁ πλοῦ-
 τος καὶ ἡ δύναμις τῆς πολιτείας των. Ἐὰν οἱ Ἀθηναῖοι
 δὲν ἦσαν προσδευτικοί, θὰ ἔμενον ἄγριοι βαλανοφάγοι, οἷοι
 ἦσαν πρὸ τοῦ Τριπολέμου, καὶ ἔαν ἦσαν ὀλίγον προ-
 δευτικοί, δὲν θὰ ὑπερέβαινον τὰ ἄλλα περὶ αὐτοῦ· ἔθνη.
 Ἡ πρόδοδος εἶναι εἰς τὰ ἔθνη, ὡς εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀ-
 νάγκη τῆς ζωῆς. Ἡ συντήρησις ἢ ἡ ὀπισθοδρόμησις εἶ-
 ναι καταβίβασις τοῦ ἀνθρώπου εἰς κατάστασιν κτηνώδη, διό-

τι τὸν στερεῖ τῆς ἀξιολογώτατης δυνάμεως τοῦ ἀναμασσᾶν καὶ ἀνερευνᾶν τὰ ἤδη κεκτημένα. Τὰ νέα, τὰ μεγάλα, τὰ ὑψηλὰ ὁ ἄνθρωπος θαυμάζει καὶ εἰς αὐτὰ ἀτενίζει, καὶ αὐτὰ κατὰ δύναμιν πρέπει πάντοτε νὰ ἐπιδιώκη, ἐν θέλῃ νὰ δειχθῇ ἄξιος τῆς ἀνθρωπίνης προσηγορίας. Τὰ νομικὰ μέσα δι' ὧν ἡ Κυβέρνησις ἐπροστάτευσεν τὴν ἀνάπτυξιν ταύτης τάσεως ἦσαν ἡ δῆλωσις τῆς τάσεώς της ταύτης, οἷα εἰσὶν ὁ συναγωνισμὸς, ἡ ἐλευθερία καὶ τὰ βραβεῖα.

Ἰησιὶ δέ τε γείτονα γείτων

εἰς ἄφρονον σπεύδοντ' ἀγαθὴ δ' Ἔρις ἔδε βροταίοι.

Οἱ συναγωνισμοὶ οἱ εἰς τὰς νέας ἐπιχειρήσεις παροτρύνοντες τοὺς ἀνθρώπους ἦσαν εἰς τὰς Ἀθήνας κοινότατοι. Ἐκεῖ ὄχι μόνον ἐγένοντο ἀμιλλαι περὶ τῆς σωματικῆς Ῥώμης, ἀλλὰ καὶ περὶ ποιήσεως, καὶ περὶ μουσικῆς καὶ ὑπῆρχε νόμος καθ' ὃν «τὸν ἄριστον ὄντα τῶν ἑαυτοῦ συντεχνῶν σίτησιν ἐν Πρυτανεῖῳ ἐλάμβανε καὶ προεδρίαν.»

Δὲν εἶναι ἐνταῦθα ὁ οἰκεῖος τόπος τοῦ ἀναπτύξαι τοσοῦτο βαρὺ ἀντικείμενον· σημειοῦμεν δὲ τὰ ἐξῆς συγράμματα ἃ τινὰ δύνανται νὰ ἀναφέρωνται εἰς αὐτὸ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς πολιτικῆς προόδου.

Σαδππε. Περὶ τῶν αἰτιῶν τοῦ μεγαλείου, οὐσῶν τῶν αὐτῶν καὶ τῆς φθορᾶς τῶν Ἀθηνῶν 1836. (1).

Κ. F. A. FFενδτ. Περικλῆς καὶ Κλέων, συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀναπτύξεως τῶν Ἀθηνῶν 1836 (2).

(1) H. Sauppe. De causis magnitudinis iisdem et labis Athenarum. Zürich 1836.

(2) C. H. A. Wendt. Perikles und Kleon, ein Beitrag zur politischen Entwicklungsgeschichte. Posen 1836.

Κρεϋζερ. Περὶ πόλεως τῶν Ἀθηναίων γεννητήριας πάσης φιλανθρωπίας 1826 ⁽³⁾.

Ε. Λυιττον ΒουλΦερ. Αἱ Ἀθῆναι, καὶ ἡ αὐτῶν ἀκμὴ καὶ παρακμὴ 1837 ⁽⁴⁾.

8.

Νῦν μεταβαίνομεν εἰς τὰς νοητικὰς δυνάμεις, ἰανάγκας καὶ σκοποὺς τοῦ ἀνθρώπου, οἷον ἡ γνῶσις, ἡ κρίσις καὶ ὁ συλλογισμὸς, ἤτοι ἡ πρόσκτησις κανόνος τινὸς ἱκανοῦ ἵνα μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὰς ἀμφιβολίας αἰτινες πανταχόθεν περὶ ἡμᾶς ἐγείρονται.

Ἄλλαχού θέλομεν διαλάβει περὶ τῆς μαθήσεως ἡ παιδείσεως τῶν ἰδιωτῶν ἐνταῦθα ὅμως παρατηροῦμεν ὅτι ὁ δῆμος ἵνα πληροφορηθῇ περὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἐνδιαφερόντων, ἐκτὸς τῶν διαδικασιῶν, τῶν γραφῶν, τῶν δικῶν, τῶν ἐφηγήσεων, τῶν ἐπαγγελιῶν δοκιμασίας, τῶν ἐνδείξεων, τῶν φάσεων, αἰτινες εἰς γνῶσιν τοῦ λαοῦ καθημένου ἐπὶ τῶν δικαστηρίων ἔφερον πᾶν ἀτόπημα, εἶχε τὰς μηνύσεις, τὰς εἰσαγγελίας, τὰς προβολὰς, αἰτινες τὸν δῆμον κατ' εὐθείαν ἐδίδασκον περὶ παντὸς παρανομήματος, οὗτος δὲ ἐξελεγε ζητητὰς, μάλιστα εἰς τὰς χρηματικὰς ὑποθέσεις, καὶ συνδικούς αἰτινες ἠρεύνουν περὶ τῶν εἰς αὐτοὺς ἐναποτεθέντων καὶ ταῦτα διεξήγαγον. Πρὸς τούτοις δὲ ἄνδρες ἔξοχοι ἀναλαμβάνοντες τὸ δημηγορεῖν, ἐδίδασκον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις

(3) Creuzers. De Civitate Athenarum omnis humanitatis parente. Frankf. 1826.

(4) Edward Lytton Bulwer. Athens, its rise and fall. London 1837.

τὸν λαὸν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ προσήκον ἐν πάσῃ περι-
πτώσει. Θὰ ἐμακαρίζομεν δὲ τῶν Ἀθηναίων τὸν δῆμον τοσ-
αὔτα ἐντιμα μέσα πληροφορίας προσπορισάμενον, καὶ μὴ
ἔχοντα ἀνάγκην κατασκόπων, εἰάν ἡ μεγάλη αὕτη εὐκολία
τοῦ διδάσκειν τὸν δῆμον δὲν διέγειρεν ἐν αὐτοῖς τὸ ἐξω-
λέστατον τῶν συκοφαντῶν γένος.

Ὡς πρὸς τὰς κρίσεις δὲ, εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι εἰς τὴν
ἐξουσίαν ἐκάστου πολίτου νομίζοντος ὅτι κακῶς ἔκρινεν ὁ
λαὸς, ἦτον τὸ ὑποβάλλειν οἷονδῆποτε ψήφισμα ἢ νόμον εἰς
τὴν ὄριμον κρίσιν καὶ σκέψιν τῶν δικαστῶν.

Περὶ δὲ τῆς ἐπιμελείας τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν θέ-
σιν τῶν νόμων, εἶπομεν ἄλλοτε ἐν σχεδιάσματί τινι, ὅ-
περ ἴσως μετ' οὐ πολὺ θέλομεν ἐκδώσει ἐκ νέου μετὰ τῶν
προσηκουσῶν διορθώσεων καὶ ἀναπτύξεων. Ἐγραψαν δὲ οἱ

Γερμαν. Περὶ Νόμου, νομοθεσίας, καὶ Νομοθετικῆς δυνά-
μεως παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησι 1849 (1)

Δισσεν. Οἱ Ἀγγραφοὶ νόμοι 1837 (2)

Βάκιω. Περὶ διορθώσεως νόμων παρ' Ἀθηναίοις 1852 (3).

Εἰσὶν ἴσως καὶ ἄλλαι πραγματεῖαι τοὺς νόμους ἀφο-
ρῶσαι, ὡς ἡ τοῦ Φράνκε περὶ τῶν ψηφισμάτων τῶν Ἀμ-
φικτυόνων ἅτινα ἀπαντῶνται παρὰ Δημοσθένει 1844, ἀλλ'
ἐπ' αὐτῶν περιττὸν κρίνομεν νὰ ἐνασχοληθῶμεν.

Μόνον προσθέτομεν ὅτι «ἐκ τοῦ πράττεσθαί τινα ὦν οὐ
προσήκεν, ἐκ τούτου τοὺς νόμους ἔθεντο οἱ παλαιοὶ» (Αἴσχ.

(1) C. F. Hermann. *Über Gesetz, Gesetzgebung und Ge-
setzgebende Gewalt in Griechischen Alterthume*. Göttin-
gen 1849.

(2) Dissen. *Ἀγγραφοὶ νόμοι in prooemio lect*: Gott. 1837.

(3) Joh. Bakius. *Scholica hypomnemata* Vol. IV. 1852.

κατὰ Τιμάρχου 13) Διὸ καὶ ὁ Ἴσοκράτης λέγει «Τὰ γε πλήθη καὶ τὰς ἀκριβείας τῶν νόμων σημεῖον εἶναι τοῦ κακῶς οἰκεῖσθαι τὴν πόλιν ταύτην· ἐμφράγματα γὰρ αὐτοὺς ποιουμένους τῶν ἀμαρτημάτων πολλοὺς τίθεσθαι τοὺς νόμους ἀναγκάζεσθαι» (Ἄρεοπ. 147). Καὶ ἐπομένως ὅταν εἰς πολιτείαν τινὰ πολλοὶ νόμοι τίθενται μὴ ἀπαιτούμενοι ὑπὸ ἀνυπερβλήτου ἀνάγκης, οὐδὲν ἄλλο σημαίνουσι ἢ ἐμφράγματα παρὰ τυραννόφρονος κυβερνήσεως ἐπιβαλλόμενα πρὸς κάλυψιν τῆς ἐλευθέρως ἀναπτύξεως τοῦ λαοῦ «οὐδὲν γὰρ ἂν κωλύειν ὁμοίους ἅπαντας εἶναι τοὺς Ἕλληνας ἐνεκά γε τοῦ βῆδρον εἶναι τὰ γράμματα λαβεῖν παρ' ἀλλήλων· ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἐκ τούτων τὴν ἐπίδοσιν εἶναι τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἐκ τῶν καθ' ἐκάστην τὴν ἡμέραν ἐπιτηδευμάτων» (Ἴσοκρ. αὐτόθι).

9.

Καὶ διὰ τῶν ποικίλων κινήσεων τοῦ σώματος, καὶ διὰ τῆς γλώσσης μᾶλλον ἀκριβῶς ἐκφράζομεν τὰ αἰσθήματά μας καὶ τὰς ιδέας μας πρὸς τοὺς ὁμοίους μας. Δὲν εἶναι ἀπλῶς ἡ ἐκφρασις αὕτη παρεπόμενον τῆς κατασκευῆς τῶν μύων ἢ τοῦ πάθους ὅπερ κυριεύει τὴν ψυχὴν μας, ἀλλ' εἶναι καὶ ἀνάγκη τῆς ψυχῆς μας, καὶ αὐτοπροαίρετον ἔργον αὐτῆς· ὅθεν ἐνίοτε ὁ λόγος κατανατᾷ ὄργανον τῆς κακίας μας ἢ τῆς δολιότητος, οὐδὲν ἦττον ἢ βοήθημα τῶν κοινωνικῶν καὶ ἀγαθῶν τάσεών μας. Διὸ καὶ ὑπὸ ἐπόψεις τινὰς ἠναγκάσθησαν ἅπασαι αἱ νομοθεσίαι νὰ περιστείλωσι ἢ κανονίσωσι τὴν χρῆσιν τῆς δυνάμεως ταύτης. Δὲν δύναται ὁ μὴ ζήσας εἰς φιλαλήθη κοινωνίαν νὰ ἐννοήσῃ πόσον δυσανάσχετος εἶναι ἡ μετὰ πλάνων ἢ ψευστῶν συμβίωσις

καὶ πόσον αὐτὴ κολουεὶ τὰς ἀνθρωπίνους δυνάμεις· ὁ βίος οὗτος εἶναι ἀληθῶς ὁ ἀδης ἐπὶ τῆς γῆς. Ὅταν δὲ ἀμβλυθῇ τὸ αἴσθημά των τοσοῦτον, ὥστε οἱ ἀνθρωποὶ γοητευόμενοι παρά τινος τυχαίας ἐπιτυχίας τῆς πονηρίας νὰ μὴ ἐννοῶσι τοιαύτης καταστάσεως τὴν δεινότητα, τότε, ἄς τὸ ὁμολογήσωμεν παρῆρησία, οὗτοι δὲν εἶναι ἀνθρωποὶ, εἶναι ζῶα ἀνόητα ἐρίζοντα πρὸς ἀλληλα, ἕως οὔ ἐπέλθῃ δεσπότης κυβερνήσων αὐτὰ ὡς προσήκει. Ἐπὶ τῆς χρήσεως τῆς δυνάμεως ταύτης ἐσημειώσαμεν

Σκοττ. Τὴν Ἀττικὴν κρυπτὴν ψῆφον. Οἰξφορδ 1838 (1).

Ὅμως εἰς τὰς ψηφοφορίας ὡς ἐπιτοπλεῖστον ἐπεκράτει ἐν Ἀθήναις, ἐὰν δὲν ἀπατώμεθα, ἡ φανερὰ ψῆφος ἦτοί ἡ χειροτονία. Ἡ κρυπτὴ ψῆφος δὲν ἦτον δεκτὴ παρὰ εἰς περιπτώσεις καθ' ἃς ὁ νόμος ἐβούλετο νὰ προστατεύῃ τὰς καταστρεπτικὰς διαθέσεις ἐν τῇ ἀνθρωπίνῳ καρδίᾳ, ὡς συνέβαινεν ἐπὶ τῶν περὶ ὀστρακισμοῦ ψηφοφοριῶν, καὶ μετέπειτα καὶ ἐπὶ τῶν δικαστικῶν ψῆφων, πιθανῶς ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἐφέροντο πρὸς τὴν καταστροφὴν τῆς πολιτείας. Εἰς ἐλευθέραν πολιτείαν αἱ γινῶμαι τῶν πολιτῶν πρέπει νὰ γνωρίζωνται ἵνα ὑποστῶσι τὴν προσήκουσαν εὐθύνην. Ἡ κρυπτὴ ψῆφος εἶναι ἡ ἔκφρασις τοῦ φόβου. Ὁ φόβος δὲ δὲν δηλοῖ ἄλλο εἰμὴ μῖσος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἢ πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Μεταξὺ ὅμως φίλων, οἳ οἱ πρέπει νὰ ὑποτεθῶσιν οἱ πολῖται, πρέπει νὰ αἰσχύνηταί τις παρέχων τὴν ἐλαχίστην ὑποψίαν ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐν αὐτῷ εἰλικρίνεια καὶ πᾶσα ἀγαθὴ προαίρεσις. Καὶ δύσκολον πολὺ φαίνεται νὰ συνυπάρχωσιν εἰς τόπον

(1) Scott. The Athenian ballot and secret suffrage. Oxford 1838.

τινά ἐπὶ πολὺ ἢ ἐλευθερία καὶ ἡ κρυπτὴ ψῆφος, διότι αὕτη καθιστάνει βαθμηδὸν τοὺς πολίτας ἀναξίους ἐκείνης.

Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἀναφέρομεν καὶ τὰς μαρτυρίας καὶ τὰ δικόγραφα, καὶ πάσας τὰς συμφωνίας.

Αἱ μαρτυρίαι ἐν γένει ἦσαν ἔγγραφοι. Ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Στεφάνου ψευδομαρτυριῶν (B. 1130) δικαιολογεῖ τοῦτο λέγων «ἅ ἂν εἰδῆ τις καὶ οἷς ἂν παραγένηται πρα-
τομένοις, ταῦτα μαρτυρεῖν κελεύουσιν ἐν γραμματεῖῳ γε-
γραμμένα, ἵνα μητ' ἀφελεῖν ἐξῆ μηδὲν, μήτε προσθεῖναι
τοῖς γεγραμμένοις.» καὶ ἐν γένει εἰς τὴν περὶ τῶν μαρ-
τύρων ἐν Ἀθήναις θεωρίαν οὐδὲν οἱ Ῥωμαῖοι ἢ οἱ νεώ-
τεροι δύνανται νὰ προσθέτωσιν ἢ νὰ μεταβάλλωσιν.

Ὡς πρὸς τὰς συμφωνίας δὲ, ἐπεκράτουν ἐν Ἀθήναις ἀρ-
χαὶ πολὺ διάφοροι ἐκείνων ἃς ἡ Ῥώμη ἐπρέσβευεν.

Εἰς τὴν Ῥώμην ἐσυγχωρεῖτο μεταξὺ συμβαλλομένων
περιαγωγῆτις μέχρι τοῦ ἡμίσεως, μὴ ἐπιτρεπομένης τῆς
διαρρήξεως συμβολαίου τινὸς ἔνεκα σίνους μὴ ὑπερβαίνοντος
τὸ ἡμισυ τῆς ἀξίας. Σίνος ἐν Ἀθήναις δὲν ἀνεγνώριζον.

Ἐν Ἀθήναις δὲν ἐπετρέπετο τὸ ψεῦδος εἰς τὴν ἀγο-
ράν. Τὸ ψεῦδος καὶ ἡ ἀπάτη πρὸς τὸν δῆμον, τὴν Βου-
λὴν ἢ τὰ Δικαστήρια ἐτιμωρεῖτο μὲ θάνατον. Ταῦτα δὲν
γνωρίζομεν παρὰ Ῥωμαίοις.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἀναγνωρίσει ὅτι τὰ ψεῦδη, αἱ ἀπά-
ται, αἱ δολιότητες δὲν δύνανται νὰ ᾔναι ἰδιότητες εἰμὴ
δουλικῆς καταστάσεως, καὶ οὐχὶ κοινωνίας τινὸς, διότι αὕτη
προϋποτίθει φιλίαν, ἐκεῖναι δὲ δηλοῦσι καὶ ἐπάγουσιν ἔχ-
θρας καὶ μίση. Ἡ ἀλήθεια, ἡ εἰλικρίνεια ἦτον, κατ' αὐ-
τοὺς, βάσις καὶ ὄρος ἀπαραίτητος πάσης ἐμπιστοσύνης καὶ
πάσης συναλλαγῆς. Παρὰ Ῥωμαίοις ἐπεκράτει ἐμπράκτως
ἡ ἰδέα ὅτι καὶ ὁ ἐκὼν ἀδικεῖται, καὶ, μάλιστα ὡς πρὸς

τοὺς ὑποτελεῖς, ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει ἀνάγκη ἐμπιστοσύνης καὶ συναλλαγῆς.

Εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ νόμοι ἐκέλευον «ὅσα ἂν τις ἐκὼν ἕτερος ἐτέρῳ ὁμολογήσῃ, ταῦτα κύρια εἶναι» καὶ τοσοῦτον ἐβοήθουν τὴν καλὴν πίστιν, ὥστε οὐχὶ μόνον ἐγγράφους ὁμολογίας ἐκύρουν, ἀλλὰ οἱ νόμοι ἐκέλευον, κυρίας εἶναι τὰς ὁμολογίας ἅς ἂν ἐναντίον μαρτύρων ποιήσωνται. Εἰς τὴν Ῥώμην τύποι τινες ἐχορήγουν κῦρος εἰς τὰ συμβόλαια.

Ἴδου αἱ λίαν περιωρισμέναι σημειώσεις ἅς ἔχομεν περὶ τῶν συγγραφάντων περὶ τοιούτων ὑποθέσεων.

Γνεϊστ. Τὰ τυπικὰ συμβόλαια τοῦ περὶ ἐνοχῶν νεωτέρου Ρωμαϊκοῦ Δικαίου συμπαραβαλλόμενα μετὰ τῶν πρακτικῶν τύπων τοῦ Ἑλληνικοῦ δικαίου 1845 (2).

Φριες. Περὶ συμβολαίου ναυτικοῦ τόκου παρ' Ἀττικῶς 1843 (3).

Ἀνδρέαι. Περὶ τῆς ἠπιότητος τῶν νόμων τοῦ Σόλωνος πρὸς τοὺς ὀφειλέτας 1812 (4). Ἐνθα ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἀναφέρει καὶ τοῦ

Δαβελοφ. Διεξοδικὴν ἀνάπτυξιν τῆς θεωρίας περὶ τῆς συνδρομῆς τῶν πιστωτῶν 1801, (5) ἣν δὲν ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἐξετάσωμεν.

(2) H. R. Gneist. Die formellen Verträge des neuen römischen Obligationenrechts in Vergleichung mit den Geschäftsformen des griechischen Rechts. Berlin 1845.

(3) G. de Vries. Da foenoris nautici contractu apud Atticos. L. B. 1843.

(4) P. G. Andreae. De Solonis legum erga debitores lenitate. Vitebergae 1812.

(5) Dabelov. Ausführliche entwicklung der lehre vom concurse der gläubig. Halle 1801.

Ἐδυνάμεθα νὰ ἐκταθῶμεν ἐνταῦθα καὶ περὶ τῶν κανόνων εἰς οὓς τυχὸν ὑπέκειντο τὰ διάφορα συμβόλαια, οἷον τὰ τῆς ὠνῆς καὶ πράσεως, τῆς μισθώσεως, τοῦ ἐνοικίου, τοῦ δανεισμοῦ, τῆς χρήσεως, τῆς ἐποικίσεως, τῆς γεωργίας, τοῦ ναύλου, τῆς ὑποθήκης, τοῦ ἐνεχύρου, τῆς ἐγγυήσεως, τῆς μεσεγγυήσεως, τῆς διαλύσεως, τῆς ἐταιρίας, τῆς ἐργωνίας, ἀλλὰ ταῦτα δὲν εἶναι τῆς παρούσης χρείας.

Ὡς πρὸς τὰ δικόγραφα δὲ ἔχομεν διάφορα ὑπομνήματα, οἷα τὸ τοῦ FFεστερμανν περὶ τῶν δικογράφων ἀπαντωμένων ἐν τῷ τοῦ Δημοσθένους λόγῳ κατὰ Μηδίου 1844. Τοῦ αὐτοῦ Ἐρευναὶ περὶ τῶν ἐγγράφων εὐρισκομένων παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς ῥήτορσι 1850. Τὰ τοιαῦτα δὲ εἶναι ὅλως φιλολογικὰ καὶ κριτικὰ.

10.

Ἐλλειπῆς ἔπρεπε νὰ ᾔηται ἡ διαίρεσις ἦν ἐποιήσαμεν τῶν ἀνθρωπίνων τάσεων ἢ σκοπῶν καὶ τῶν ἀντικειμένων αὐτῶν ἐὰν παρημελοῦμεν τῶν αἰσθητηρίων μας τὰ ἀντικείμενα, οἷα εἶναι τὸ φῶς διὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς, οἱ ἤχοι διὰ τὰς ἀκοάς, αἱ ὀσμαι διὰ τὴν ὄσφρησιν, τὰ ἡδύσματα διὰ τὴν γεῦσιν, τὸ ψῦχος ἢ τὸ θερμὸν, καὶ ἀλλὰ τοιαῦτα αἰσθήματα διὰ τὸ δέρμα καὶ τὴν ἀφήν. Τὴν πρόσκτησιν τῶν ἀντικειμένων τούτων ἀπαιτεῖ τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ μας· εἶναι χρεῖαι ἀνυπέρβλητοι αὐτῆς, ἅς ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει κατὰ δύναμιν νὰ ἱκανοποιήσῃ.

Αἱ Νομοθεσίαι καὶ αἱ Κυβερνήσεις δύνανται νὰ εὐκολύνωσι τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀντικειμένων τούτων, ἢ νὰ τὴν παραμελῶσι. Δύναται λ. χ. μία Κυβέρνησις νὰ ἐπιμελῆται περὶ τῆς φωταψίας ἐν ταῖς ὁδοῖς πόλεώς τινος, νὰ φροντίσῃ περὶ

ουστάσεως τηλεσκοπίων, νὰ μεριμνᾷ περὶ καλλιτεχνικῶν οἰκοδομῶν καὶ ἀγαλμάτων, ἵνα ἡδύνωνται διὰ τοῦ κάλλους οἱ ὀφθαλμοὶ. Δύναται καὶ περὶ τούτων νὰ ὀλιγορῇ παντελῶς.

Ἡ Ἀττικὴ κυβέρνησις φαίνεται ὅτι δὲν ἐγκατέλιπε ὀλοσχερῶς τὰ τοιαῦτα εἰς τὰς ἀτομικὰς προσπαθείας τῶν πολιτῶν. Δὲν πρέπει δὲ, ὅταν πρόκειται περὶ Ἀττικῆς κυβερνήσεως καὶ λαοῦ, νὰ ἐκλάβωμεν τὰ ὀνόματα ὑπὸ τὴν νῦν Εὐρωπαϊκὴν ἔννοιαν, καθ' ἣν παριστάνονται ὡς ἐκφράζοντα σωματεῖα κεχωρισμένα, καὶ ὡσεὶ ξένα πρὸς ἄλληλα. Ἀλλὰ τότε, ὡς νῦν συμβαίνει πολλάκις ἐν τῇ Ἀρκτῶα Ἀμερικῇ, ὁ λαὸς ἦτον ἡ Κυβέρνησις, ἡ δὲ Κυβέρνησις ἦτον ὁ λαός. Τὰ δύο ὀνόματα ἐχρησίμευον μόνον ἵνα παραστήσωσι δύο διαφόρους σχέσεις τῶν αὐτῶν ἀνθρώπων. Κυβέρνησις ἐσήμαινε λαὸν τὰς ἀποφάσεις λαμβάνοντα κατὰ πλειονότητα· λαὸς δὲ ἐδήλου τὸ αὐτὸ πλῆθος ἐργαζόμενον, ἕκαστος κατὰ τὰς ἀτομικὰς προαιρέσεις του, ὅταν δὲν ἐλήφθη ἀπόφασίς τις κοινὴ περὶ τίνος. Ψηφίσματα δὲ καὶ νόμους Ἀττικοὺς εὐρίσκομεν περὶ τῶν ἀντικειμένων τῶν αἰσθητηρίων. Τοιοῦτος ἦτον περὶ τῶν μύρων ὁ νόμος τοῦ Σόλωνος, ὁ μὴ ἐπιτρέπων ἀνδρὶ τῆς μυρεψικῆς προϊστασθαι τέχνης, καὶ ὁ ἐπιφυλάσσειν μόνον εἰς τοὺς ἐλευθέρους τὸ ξηραλοῖφειν ὁμοίως ὡς πρὸς τὰ ἐνδύματα, ὁ ἕτερος νόμος ὁ ἐπιτρέπων τὰ ἀνθινὰ μόνον εἰς τὰς ἑταίρας, καὶ ὁ κωλύων τὸν ἔχοντα βαπτὸν ἱμάτιον θεωρεῖν τὰ Παναθηναῖα. Καὶ εἰς ὠφέλειαν τοῦ δέρματος ἦσαν τὰ κοινὰ λουτρά. «Καὶ γυμνάσια, λέγει ὁ Ξενοφῶν (Πολ. Ἀθην. β. 10) καὶ λουτρά καὶ ἀποδυτήρια τοῖς μὲν πλουσίοις ἔστιν ἴδια ἐνίοις, ὁ δὲ δῆμος αὐτὸς αὐτῶ οἰκοδομεῖται ἰδίᾳ παλαιστρας πολλὰς, ἀποδυτήρια, λουτρῶνας, καὶ πλείω τούτων ἀπολαύει ὁ ὄχλος ἢ οἱ ὀλίγοι

καὶ εὐδαίμονες.» Ὡς πρὸς τὴν μουσικὴν, ἔχομεν τοὺς μουσικοὺς ἀγῶνας οὓς ὁ Περικλῆς ἐψήφισατο ἀγεσθαι τοῖς Παναθηναίοις, καὶ τὸν νόμον καθ' ὃν ἔδει τὴν Μουσικὴν κατ' εἶδη ἑαυτῆς διαιρεῖσθαι, καὶ οὐκ ἐξεῖναι ἄλλω εἰς ἄλλο καταχρῆσθαι μέλους εἶδους. Ὡς πρὸς τὴν ὄρασιν, δημόσια οἰκοδομήματα θαυμάσια, ἀγορὰς καταδένδρους, στοὰς διπλᾶς, βουλευτήρια, στρατήγια, ἀρχεῖα πεποικιλμένα ἀγάλμασι καὶ γραφαῖς ἢ ἄλλοις ἔργοις περιπτῶς ἡσκημένοις κτλ. Ὡς πρὸς τὴν γεῦσιν δέ, τὰς δημοτελεῖς καὶ δημοτικὰς θυσίας, ἐν αἷς δι' ἐξόδων τοῦ δημοσίου ἐνίοτε ἐγένοντο ἐστιᾶσεις ὑπερτεροῦσαι πᾶσαν ἄλλην ἰδιωτικὴν.

Πραγματεῖται ἀφορῶσαι τοιαῦτα ἀντικείμενα ὑπάρχουσι διάφοροι, κυρίως ἀρχαιολογικαὶ ἢ θρησκευτικαί, οἷον ἡ τοῦ Ἐσκέμβρακ' περὶ ἱερῶν ἀλοιφῶν τῶν ἐθνικῶν, τοῦ Ἡοπε Ἐσθητες τῶν ἱεραίων, τοῦ Περικλέους Προγυμνάσματα εἰς τὴν πλαστικὴν τέχνην τῶν ἀρχαίων, τοῦ Γουεντ'ερ περὶ λουτρῶν ἀρχαίων, τοῦ Γρινερ περὶ ἀπαρχῶν προσφορᾶς καὶ καθιερώσεως, τοῦ Λοβεκκ περὶ ἱερῶν πλακούντων τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ ἀκριβεστέρας σημειώσεις περὶ τοιούτων συγγραμμάτων νομίζω περιττὰς πρὸς τὸ παρόν.

11.

Αἱ τοιαῦται κατατάξεις τῶν ἀνθρωπίνων τάσεων ἢ σκοπῶν δὲν ἐξαντλοῦσι τὸ ὅλον τούτων, διό τῇ φύσει ἀκολουθοῦντες προσθέτουσιν τινες καὶ χαρακτῆράς τινας κοινούς εἰς ἅπαντας ἢ εἰς μέρη τινὰ αὐτῶν, καὶ καταστάσεις ὁμοίως κοινὰς, οἷον τὸ ἐκάστην κατάστασιν τοῦ ὑποκειμένου εἴτε θεληματικὴν, εἴτε συγκινητικὴν, εἴτε νοητικὴν, εἴτε αἰσθητικὴν ἔχειν

ἴδιον ἀντικείμενον, ἢ παρὸν ἢ μνημονούμενον ἢ ἐλπιζόμενον εἶτε τυχαῖον εἶτε ποριστὸν, ἀχώριστον αὐτῆς. Ταῦτὸ εἰρήσθω περὶ τῶν ἡδονῶν, ἡδυπαθειῶν, τέρψεων, θλίψεων, λύπης, δόλων, αἵτινες ἀκολουθοῦσι πᾶσαν ἐπιτυχίαν ἢ ἀποτυχίαν τῶν ἐνεργειῶν μας ὑπὲρ τοῦ θηρευομένου σκοποῦ. Ὅμοίως περὶ ἐπιθυμίας, πάθους, ἔξεως, συμπαθείας, ἐμμελείας, δυνάμεως καὶ τῶν τοιούτων. Ὅμοίως περὶ συναισθήσεως, περὶ μνήμης, περὶ ἀνεπαισθήτου τροπῆς ἐν ἡμῖν. Ταῦτα πάντα ἀποτελοῦσιν ὕλην ἐμβριθεστάτων σπουδῶν καὶ διὰ τοὺς φιλοσόφους καὶ διὰ τοὺς νομοθέτας, καὶ δὲν δύνανται νὰ ᾔναι ἀδιάφορα εἰς τοὺς νομικοὺς, ἐὰν οὗτοι δὲν θέλωσι νὰ ᾔναι ἀδιάφοροι πρὸς τὰ ἀνθρώπινα.

Οὕτω λέγοντες περὶ ἀντικειμένων διαδεχομένων ἀλλήλα μνημονεύομεν ἐναυθῶ, ὅτι ὁ Σόλων ἐπεμελήθη περὶ μνηνολογίων «διότι συνιδῶν τοῦ μηνὸς τὴν ἀνωμαλίαν καὶ τὴν κίνησιν τῆς σελήνης οὔτε δυομένῳ τῷ ἡλίῳ πάντως, οὔτε ἀνίσχοντι συμφερομένην, ἀλλὰ πολλάκις τῆς αὐτῆς ἡμέρας καὶ καταλαμβάνουσαν καὶ παρερχομένην τὸν ἥλιον, αὐτὴν μὲν ἔταξε ταύτην ἔννην καὶ νέαν καλεῖσθαι. . . . τὴν δ' ἐφεξῆς ἡμέραν νομηνίαν ἐκάλεσε» (Πλουτ. Σόλ. 25). Καὶ τῆς προθεσμίας οἱ νόμοι συνήθως ὑπὸ τὸ ὄνομα παραγραφῆς δηλούμενοί, ἴσχυον ἐν Ἀθήναις ὡς τινα παραδείγματα ἐν τοῖς Ἀττικοῖς ῥήτορι σαφῶς διδάσκουσι. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ Ἰσοκράτης, Ἀρχιδ. 121 «τὰς κτήσεις καὶ τὰς ἰδίας καὶ τὰς κοινὰς, ἣν ἐπιγένηται πολὺς χρόνος, κυρίας καὶ πατρῶας ἅπαντες εἶναι νομίζουσιν.»

Οὕτε ἀδιάφοροι ἔμεινον οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τὴν διευθέτησιν τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν, καὶ γνωστὸν εἶναι πῶς ὁ Σόλων μετέτρεψε τὸ πρῶην ἐν Ἀθήναις ἐπικρατήσαν νομισματικὸν σύστημα.

Ὡς πρὸς τὴν αὐξήσιν δὲ τῆς χώρας τοσοῦτον ἐσπούδαζεν ὁ Σόλων, ὥστε ἵνα ἐπιτύχη νὰ καταργήσῃ νόμον ἀνόητον, καὶ προσαρτήσῃ εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν Σαλαμῖνα ἐσκήφατο ἑκστασιν τῶν λογισμῶν.

Πανταχοῦ ἐπιμέλεια γίνεται περὶ διατηρήσεως ἐγγράφων, καὶ ἐν Ἀθήναις εἶχον τὸ μητρῶον ἐπὶ τούτῳ πανταχοῦ εἰς τόπους πολιτισμένους μεριμνῶσιν εἴτε ἡ Κυβέρνησις εἴτε οἱ πολῖται περὶ διατηρήσεως μνημείων, περὶ ἐπισωρεύσεως ὄπλων, ὀργάνων, μηχανῶν, περὶ θησαυρίσεως παντοειδῶν πραγμάτων εἰς πομπεῖα, εἰς μουσεῖα ἢ παραπλήσιους συλλογὰς, ἅπερ οὐχὶ μόνον τὴν φιλομάθειαν εὐχαριστοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν φιλοτεχνίαν, καὶ καθεξῆς. Πανταχοῦ εἰς τόπους πολιτισμένους ἢ Κυβέρνησις καὶ οἱ πολῖται φροντίζουσι περὶ τῆς ἐπιδόσεως τῶν ἐπιστημῶν ὄλων. Καὶ βέβαια οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐλησμόνησαν τὸ καύχημα τοῦ παλαιοῦ νομοθέτου των, εἰπόντος

Γράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος.

Ὡσαύτως περὶ τῶν ἡδονῶν, εἴτε ὧσιν ἀποτέλεσμα προσβολῆς τινὸς ἡδείας εἰς τὰς αἰσθήσεις, οἷον αἱ ὀράσεις τῶν θεαμάτων, αἱ ἀκροάσεις τῆς μουσικῆς, εἴτε ὧσι παρεπόμενα ἐνεργείας τινὸς, οἷον αἱ ἵπποδρομίαι, τὰ ἄλματα, αἱ ὀρχήσεις, οἱ ποιητικοὶ ἀγῶνες καὶ αἱ παιδιαι ἅπασαι, καὶ πᾶν ἔργον ἐκούσιον, διὰ τοὺς δρῶντας ἐν αὐτῷ. Ταῦτα πάντα εἶναι διὰ πάντα ἄνθρωπον, καὶ ἐνίοτε δι' αὐτὰς τὰς κυβερνήσεις, μέλημα οὐκ ἀδιάφορον.

Τινὲς τῶν νομοθετῶν ἠθέλησαν νὰ χαλινώσωσι τὸ ἄκρατον εἰς τὰς πράξεις μας, τιμωροῦντες λ. χ. τὴν μέθην, ἢ περιστέλλοντες τὴν πλεονεξίαν. Ἄλλοι ἠθέλησαν νὰ ἐμφυσήσωσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ ἐμμελές, κανονίζοντες

καὶ καλλωπίζοντες τὰ προσβάλλοντα τὰ αἰσθητήρια ἢ διὰ τακτικῶν οἰκοδομῶν ἢ διὰ λαμπρῶν εἰκόνων κτλ. Ἄλλοι κυβερνῶντες, ἢ ἔξοχοι ἄνδρες ἐστοχάσθησαν νὰ διεγείρωσι τὴν συμπάθειαν πρὸς τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ, ἢ μᾶλλον τὴν μίμησιν τούτων διὰ τῆς διακωδωνίσεως τῶν ἀξιωμαμῆτων πράξεων, καὶ οὕτω νὰ παρακινῶσι πρὸς τὸ ἀγαθὸν τοῦλάχιστον τὰς ἀνεπαισθήτους ἐνεργείας τῆς ψυχῆς· ἄλλοι τὴν ἐξάσκησιν τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς ἐπιμονῆς ἠθέλησαν νὰ στερεώσωσι διὰ τῆς κωλύσεως τῶν κατεσπευσμένων ἀποφάσεων καὶ διὰ τῆς ὑποχρέωσεως ἐπανελημμένων σκέψεων μετὰ περιόδους τινάς· ἄλλοι ἐνησχολήθησαν κυρίως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν, περιορισμὸν, ἢ σχηματισμὸν τῆς δυνάμεως.

Πρὸς τούτοις δὲν ἦτον ἀλλότριον εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸ τὸν δῆμον ὠφελεῖσθαι καὶ τοῦ ὕπνου καὶ τῶν ἐνουπνίων, καὶ τούτων ἐπικαλεῖσθαι τὰς συμβουλάς περὶ πολιτικῶν σκοπῶν.

Προσέτι αἱ ἐπιθυμίαι, αἱ ἀδιαφορίαι, αἱ μουσαρίαι ἐν ταῖς συγκινήσεσιν ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰς καταφάσεις, ἀποφάσεις, ἀντιφάσεις ἐν τῇ διανοίᾳ, παρέχουσι εἰς τὸν πολιτικὸν μοχλοῦς ἰσχυροῦς, ἵνα, ὅταν ἄλλαι ἐνέργειαι δὲν παρειαφρήσωσι, φέρῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ ποθούμενον, τὴν ἐπιθυμίαν διὰ τῆς γνωστῆς στερήσεως, τὴν ἀδιαφορίαν διὰ τῆς χρήσεως, καὶ τὴν μουσαρίαν διὰ τῆς καταχρήσεως προκαλῶν.

Πραγματεῖται ἱστορικαὶ περὶ Ἑλλήνων καὶ Ἀθηναίων ἐν αἷς τὰ μέγιστα διαπρέπει τὸ Ἀγγλικὸν ἔθνος διὰ τῶν Ἀττικῶν ἐπιστολῶν τῶν Γιόρκε καὶ ἄλλων, διὰ τῶν χρονικῶν τοῦ Κλίντον, διὰ τῶν ἱστοριῶν τοῦ Μιτφορδ, τοῦ Γιλλιες, τοῦ Τίρλφφαλ καὶ μάλιστα τοῦ Γρότε, πραγματεῖται ἀρχαιολογικαὶ περὶ τῶν ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ ἐνδιαλαμβανομένων καὶ μάλιστα ὑπὸ θρησκευτικὴν τινα ἐποψίν, ὑπάρχουσι διὰ

φοροι· ἀλλ' ἵνα μὴ ἐξογκώσωμεν παρὰ πολὺ τὴν διατριβὴν ταύτην δι' ὀνομάτων ἄλλως γνωστῶν, καὶ διὰ πραγμάτων ἐκτὸς τοῦ προκειμένου ὄντων, σημειοῦμεν ἐνταῦθα τινὰ ἀφορῶντα τὴν μάθησιν ἣν ἐνταῦθα κατατάττομεν, διότι καὶ ἡ μάθησις εἶναι ἰδιότης κοινὴ τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων ταυτιζομένη κυρίως μετὰ τῆς ἕξεως· προσέτι δὲ σημειοῦμεν τινὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰς Θεατρικὰς ἡδονάς.

Κατὰ τοὺς Ἀττικοὺς νόμους ἔδει τοὺς παῖδας διδάσκεισθαι πρῶτον νεῖν καὶ γράμματα, ἔπειτα τοὺς μὲν ὑποδεεστέρας πράττοντας περὶ τὰς γεωργίας, καὶ τὰς ἐμπορίας καὶ τὴν τέχνην, τοὺς δὲ βίον ἱκανὸν κεκτημένους περὶ τε μουσικὴν, καὶ ἵππικὴν, καὶ τὰ γυμνάσια, καὶ τὰ κυνηγεία, καὶ τὴν φιλοσοφίαν διατρίβειν, καὶ τῆς χώρας τε καὶ τῶν φρουρίων, τῶν ὀρίων τῆς Ἀττικῆς ἐμπείρους γίγνεσθαι, ἔν τε τοῖς ὅπλοις τὴν εἰς πόλεμον ἀνήκουσαν ἀσκησιν ποιεῖσθαι. Κοσμητὴν δὲ καθίστανον τινὰ ἐκ τῶν ἀριστὰ βεβιωκότων. Τὰ διδασκαλεῖα φαίνεται συνήθως ὅτι δὲν διετηροῦντο διὰ δημοσίων ἐξόδων. Ἡ μόνη φροντίς τῆς Κυβερνήσεως περιωρίζετο εἰς τινὰ ἐποπτείαν πρὸς ἠθικοὺς σκοποὺς· οὕτω οἱ νόμοι διώριζον, καθ' ἃ διηγεῖται ὁ Αἰσχίνης (κατὰ Τιμαρ. ἐν ἀρχῇ) «ἦν ὥραν προσήκει ἰέναι τὸν παῖδα τὸν ἐλεύθερον εἰς τὸ διδασκαλεῖον, ἔπειτα μετὰ πόσων παίδων εἰσιέναι, καὶ πηνίκα ἀπιέναι. . . . καὶ τοὺς νεανίσκους τοὺς εἰσφοιτῶντας, οὓς τινας δεῖ εἶναι, καὶ ἅς τινας ἡλικίας ἔχοντας, καὶ ἀρχὴν, ἥτις ἔσται ἡ τούτων ἐπιμελησμένη κτλ.» Οὕτω καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς διδασκαλίας καὶ τὸ σεμνὸν αὐτῆς ἐδύνατο νὰ συνυπάρχη.

Ἐγραψαν περὶ τῶν ταῦτα ἀφορώντων, ὁ ΡεγεFFισκ ἐὰν παρ' ἀρχαίοις ὑπῆρχε δημοσία ἐκπαίδευσις, 1811· ὁ Φ. Κραμερ, ἱστορίαν τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως 1832.

ὁ Αδ. Κραμερ, Περὶ ἀγωγῆς παιδῶν παρ' Ἀθηναίους 1833· ὁ Μυελλερ, Ποίαν ἐπιμέλειαν ἢ πολιτεία παρ' Ἑλλήσι καὶ Ῥωμαίοις κατέβαλλεν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν 1837· ὁ Φάν δερ Βακ', περὶ σχολιαστικῆς παιδείσεως τῶν Ἑλλήνων 1841· ὁ Φουρνιέρ, περὶ τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς δημοσίας παιδείας παρ' Ἑλλήσι 1833· τὸ ὄνομα τοῦτο μᾶς διέφυγεν ἐν τῷ καταγράφειν τοὺς Γαλλιστί περὶ Ἀτικῶν πραγμάτων γράψαντας.

Ἡ δραματικὴ ποίησις ἐθεωρεῖτο παρ' Ἀθηναίους τόσον σπουδαῖον πρᾶγμα, ὥστε ἐγένετο νόμος «τὰς τραγωδίας τῶν ποιητῶν Αἰσχύλου, Σοφοκλέους, Εὐριπίδου ἐν κοινῷ γραφασμένους φυλάττειν, καὶ τὸν τῆς πόλεως γραμματέα παραναγινώσκειν τοῖς ὑποκρινομένοις, καὶ οὐκ ἐξεῖναι ἄλλως ὑποκρίνεσθαι» Μάλιστα ἢ θεατρικὴ καὶ ἢ περὶ τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς διασκεδάσεις μανία ἐπὶ τοσοῦτον προέβη, ὥστε, ἵνα μὴ στερηθῶσιν οἱ πένητες τῶν [ἡδονῶν τοῦ θεάματος, τὸ δημόσιον ταμεῖον ἐχορήγει εἰς αὐτοὺς τὰ θεωρικὰ ἤτοι τὴν πληρωμὴν τῶν εἰσητηρίων καὶ τῆς διατροφῆς. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πόροι τῆς πόλεως δὲν ἐξήρκουν εἰς ταυτόχρονον ἱκανοποίησιν τῶν θεωρικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν ἀναγκῶν τῶν Ἀθηναίων, ἐψηφίσθη τὰ στρατιωτικὰ χρήματα νὰ μετατραπῶσιν εἰς θεωρικά. Ἐκτοτε ἢ κόλλα αὕτη τῆς δημοκρατίας, ὡς ὁ Δημάδης ὠνόμαζε τὰ θεωρικά, ἐπαγίδευσε τοὺς Ἀθηναίους. Βουλόμενος ὁ μακεδονίζων Δημάδης νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀποστολὴν στόλου εἰς βοήθειαν τῶν ἀφισταμένων ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἶπεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὅτι εἶχε προετοιμάσει ὑπὲρ ἐκάστου πολίτου ἡμιμναῖον διὰ τὴν ἑορτὴν τῶν χοῶν, ἀλλ' ἐὰν τὰ χρήματα ταῦτα ἐξοδεύσωσιν εἰς ὄπλισμούς, ἔπρεπε νὰ φροντίσωσιν ἐξ ἰδίων διὰ τὴν πανηγυριν (Πλουτ. πολ. παραγ. 25) ὡς ἐκ τούτων ἐφέροντο οἱ Ἀθηναῖοι ἀντὶ

δπλων, στόλων καὶ στρατιωτῶν εἰς τοὺς ἐχθρούς των νὰ ἀντιπαρατάττωσι μορμολυκεῖα, τραγωδοὺς, ὑποκριτὰς ἢ φιλαοιδούς, καὶ ἡ θλιβερὰ ἱστορία εἴκοσι αἰῶνων μᾶς ἐδίδαξε τῆς παλαιᾶς φιληδόνου ταύτης πολιτικῆς τὰ μέχρι σήμερον καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἀποτελέσματα. Ὡς ἐκ τούτου δὲν ἐννοῶ οὔτε ὅτι πρέπει νὰ ἀποκλείωνται τὰ θέατρα ἀπὸ τῶν πολιτειῶν, οὔτε ὅτι οἱ δῆμοι δὲν πρέπει νὰ βοηθῶσι τὰς ἐργολαβίας τῶν θεατρῶνων· μόνον θέλω νὰ εἶπω ὅτι τὰ στρατιωτικά πρέπει ἐν παντὶ καιρῷ νὰ ἦναι τὸ κυριώτερον μέλημα παντός πολίτου, ἄλλως δὲν δικαιοῦται νὰ μένη πολίτης.

Ἡ Ἀττικὴ πολιτεία καταντήσασα ὀχλοκρατία δὲν ἐδύνατο νὰ μὴ περιέλθῃ εἰς τὰ λάθη εἰς ἃ ὑπέπεσε, καὶ νὰ μὴ θεσπίσῃ ἐορτασίμους ὄσας ἡμέρας ἐδύνατο περισσοτέρας. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ ὄχλου οὔτε τὰς ἡδονὰς τὰς ἐκ τῆς εὐρέσεως τῆς ἀληθείας, οὔτε τὰς ἐκ τῆς ἀπολαύσεως δόξης, δυνάμεως ἢ πλοῦτου, οὔτε τὰς ἐκ τῆς ἀνδρείας, αὐταπαρνήσεως ἢ τῆς προόδου δύνανται νὰ θηρεύωσι, οὐχὶ ὡς ἐκ τῆς καταστάσεως ἐν ἣ ἐγεννήθησαν, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς καταστάσεως εἰς ἣν ἀκολουθοῦσι διαμένοντες. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι κυριωτάτην ἔχοντες ἐξ ἀνάγκης φροντίδα τὸν προσπορισμὸν τῆς τροφῆς των, τὰς τῶν αἰσθητηρίων ἡδυπαθείας μόνον ἡδέας ἀναγνωρίζουσι, διὸ κυρίως ἐστιάσεις, καὶ, ὡς παρακολουθήματα, τὰ θεάματα καὶ αἱ μουσικαὶ ἀκροάσεις εἶναι τὸ μόνον μέλημά των καὶ ἐπομένως ὅπως φυσικὸν εἶναι τὴν ἐξουσίαν ἣν ἀπολαμβάνουσι νὰ μεταχειρίζωνται εἰς τὴν ἐπιτυχίαν καὶ τὴν διάρκειαν τῆς ἀπολαύσεως τοῦ περιποθήτου τούτου ἀντικειμένου. Ὑπάρχει ἄρα ὁ μὴ θέλων νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν ἑαυτόν του;

Μεταξὺ πλήθους λογίων ἐνασχοληθέντων περὶ θεατρι-

κῶν παρ' Ἑλλησι, μνημονεύομεν μόνον τοὺς Γρυσῶρ «Περὶ τῆς τῶν Ἑλλήνων τραγωδίας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Δημοσθένους» Κολ. 1830. Γραφενόρστ, περὶ τῶν αἰτιῶν τῆς φθορᾶς τῆς τραγικῆς τέχνης παρ' Ἑλλησι μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, Λυнайβουργ 1838. Γυνδολφ, περὶ ἀρχῆς τῆς κωμωδίας παρ' Ἑλλησι, Παδερβορν 1833. Βριλλ περὶ τῆς Ἀριστοφανείου Κωμωδίας Α. Β. 1837. Βεργκ περὶ τῶν περιορισμῶν τῆς ἐλευθερίας τῆς παλαιᾶς Κωμωδίας ἐν Ἀθήναις 1844 ἐν τῇ τοῦ Σκ'μιδτ ἐφημερίδι τῶν ἱστορικῶν ἐπιστημῶν.

12.

Δὲν δυνάμεθα νὰ περᾶνωμεν τὴν καταγραφὴν ταύτην, μὴ ποιοῦντες ἐπὶ τέλους μνεῖαν τινα καὶ τινων ἐκ τῶν συγγραφέων ἐκείνων, οἵτινες διάφορα ἀντικείμενα καὶ διαφόρους ἢ πολλῶν εἰδῶν νόμους μίξαντες ἐξήγησαν ἢ ἐσυζήτησαν. Τοιοῦτου εἶδους εἶναι μεταξὺ πολλῶν ἄλλων, καὶ τὰ συγγράμματα τῶν Κοεπκε περὶ τῆς νομοθεσίας καὶ τῶν δικαστικῶν πραγμάτων τῶν Ἑλλήνων, Ἐρφурт 1806. Στυτζμανν, περὶ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν παλαιῶν πολιτειῶν τῆς Ἑλλάδος, Ἐρλαγγ 1806. Ήερεν ἰδέαι περὶ τῆς πολιτικῆς κτλ. τῶν ἐξοχωτέρων ἀρχαίων λαῶν, Γοεττίγγη 1812. Γράταμα, λόγος περὶ Ἐρμοδώρου Ἐφεσίου ἀληθοῦς συγγραφέως τοῦ δωδεκαδέλτου νόμου ἐν τοῖς Ἀκαδημιακοῖς χρονικοῖς τῆς Γρονιγγας 1816—17. Γυελμανν, ἀρχικὴ ἱστορία τῆς πολιτείας, Κοενισβεργ 1817. τοῦ αὐτοῦ, Δημόσιον Δίκαιον τῶν ἀρχαίων, Κολονία 1820. Δρυμανν, Δοκίμιον ἱστορίας τῆς παρακμῆς τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, Βερολίνον 1820. Κορτυεμ, ἱστορία τῶν Ἑλλη-

νικῶν πολιτευμάτων, Γειδελθέργη 1821. Τιττμαν, ἐκθεσις τῶν Ἑλληνικῶν πολιτευμάτων, Λειψία 1822. FFεισε, διάφορος τῆς φύσεως καὶ τοῦ λόγου χαρακτήρ ἐν τῇ καταστάσει τῶν πόλεων σαφηνισθεῖσα ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος, Λειψία 1823. ΛελιεΦρε, περί τῆς πατρίδος τῆς δωδεκαδέλτου νομοθεσίας, ΛοΓάνιον 1827. Φολλγγραφφ, ἀρχαία πολιτικὴ, Γιεσσεν 1828. Κοσμᾶν, διατριβὴ ἱστορικὴ νομικὴ περὶ ἀρχῆς καὶ πηγῶν τοῦ δωδεκαδέλτου νόμου, Αμστελόδαμον, 1829. FFιτ'αῦς, παράθεσις τοῦ χαρακτήρος τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Ἀθηναίων, ΓαννοΦερ 1829. Κοενιγ, περί τῶν ἐγκλημάτων παρὰ τῶν Ῥωμαίων τοῖς Ἑλλήσι προσαπτομένων, Μεισσεν 1834. Φισκ'ερ, διασάφησις τοῦ δωδεκαδέλτου νόμου, Τυβιγγα 1838. Φισκ'ερ, ἔρευναί περί τοῦ πολιτεύματος τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, Βασιλεία 1844. Γοφφμανν, ἡ Ἑλλάς καὶ οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ ἀρχαιότητι, Λειψία 1841.

Τέλος θὰ ἤμεθα ἀδικοί, ἐὰν ἀπὸ τῶν εἰρημένων συγγραφέων καὶ ἀπὸ πολλῶν ἄλλων περί τοιούτων ὑποθέσεων ἐνασχοληθέντων δὲν διεκρίνομεν, ὡς τὰ μέγιστα ἐνδιαφέροντα καὶ ἀξιομνημόνευτα, τὰ ἐξῆς συγγράμματα τῶν

FFακ'σμουτ'. Ἑλληνικὴ ἀρχαιολογία ὑπὸ τὴν ἑποψίν τῆς πολιτείας, δις ἐκδοθεῖσα κατὰ τὸ 1826 καὶ 1846 (1).

Σκ'οεμανν. Ἀρχαιολογίαι τοῦ δημοσίου δικαίου τῶν Ἑλλήνων 1838 (2).

Γερμανν. Διατριβὴ περί τῆς ἀνευρέσεως ἰχνῶν παλαιῶν

(1) W. Wachsmuth. Hellenische Alterthumskunde (Halle 1846.

(2) G. E. Schoemann. Antiquitates Juris publici Graecorum. Gryphiswaldiae 1838.

καθιδρυμάτων καὶ μάλιστα Ἀττικῶν ἐν τοῖς περὶ Νόμων βιβλίοις τοῦ Πλάτωνος (3).

Τοῦ αὐτοῦ ἐγχειρίδιον τῶν ἀρχαιοτήτων τοῦ Ἑλληνικοῦ δημοσίου δικαίου, οὗ τρεῖς ἤδη ἐγένοντο ἐκδόσεις· πρόσδε τοῦ αὐτοῦ τὰ ἐγχειρίδια τῶν θρησκευτικῶν καὶ τῶν ἰδιωτικῶν καὶ τῶν τοῦ δικαίου ἀρχαιοτήτων (4) ἅπερ ἅπαντα ἀποτελοῦσιν ὡσεὶ πανδέκτην πάσης περὶ Ἑλληνικῶν ἀρχαιολογικῆς πραγματείας. Ὁ πολυμαθὴς οὗτος ἀρχαιολόγος εἶναι ἴσως ἐνίοτε λίαν αὐστηρὸς πρὸς τοὺς Ἕλληνας· ἴσως, κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Σκ'οεμαν, αὐτὸς δὲν ἀπηξίωσε μνημονεῦσαι εὐτελεῆ βιβλιάρια καὶ δοκίμια νεανικῶν σπουδῶν· ἕκαστος ὅμως περὶ τὰ τοιαῦτα ἐνασχολούμενος πολὺ θὰ καθυστέρει αὐτὸν μὴ συμβουλευόμενος. Καὶ ἡμεῖς δὲ εἰς αὐτὸν ὀφείλομεν πολλῶν συγγραμμάτων τὴν γνῶσιν, ἣν πολὺ δυσκόλως θὰ ἐποριζόμεθα ἐγκαυθῆ ἀλλέως.

Z'.

Ὁ κατάλογος οὗτος, ἐλπίζομεν, ἐξοικειώσει ἡμᾶς μετὰ τῆς τοσοῦτο ἀμφιδοξουμένης γραφῆς τῶν ξένων ὀνομάτων, πείθων ἐμπράκτως ἕκαστον ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἀλ-

(3) C. F. Hermann. Disputatio de vestigiis institutorum veterum, inprimis Atticorum per Platonis de Legibus libroz indagandis. Marburgi 1836.

(4) C. F. Hermann. Lehrbuch der griechischen Staatsalterthümer Heidelber. 1841. Der gottesdienstlichen alterthümer 1846. Der privatalterthümer mit Einschluss der Recht-salterthümer 1852.

φάβητον ἀρκεῖ ἵνα ζωγραφίση πιστῶς εἰς τὰ ὄμματα τῶν ἀναγνωστῶν πᾶν Εὐρωπαϊκόν ξένον ὄνομα. Καί βεβαίως διὰ τοὺς πλείστους τῶν ἀναγνωστῶν αἱ συγγραφαὶ εἶναι μᾶλλον εἰκόνες παρὰ ἀκούσματα. Αἱ διαφοραὶ δὲ μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς προφορᾶς καὶ τῆς τῶν ξένων εὐκόλως μανθάνονται, καὶ ἴσως ἐνίοτε εἶναι ὀλιγώτεραι καὶ μᾶλλον ἀσήμαντοι παρ' ὅτι κατ' ἀρχὰς φαίνονται, καὶ παρ' ὅτι ὑφίστανται μεταξὺ τῶν διαφόρων Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, ἅτινα τὸ παρ' ἡμῶν συσταινόμενον σύστημα ἠσπᾶσθησαν.

Ἡ κατάταξις ἦν ἐποιησάμεθα τῶν ἀνθρωπίνων ἰδιοτήτων στηρίζεται οὐχὶ ἐπὶ ἀεροβατουσῶν θεωριῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς καθημερινῆς πείρας· καὶ τοι δὲ ἐκείνη ἀπομακρύνεται τοῦ συνήθως παραδεδεγμένου συστήματος, ἐλπίζομεν ὅτι ἐὰν δὲν γένη εἰς πάντας ἀσπαστή, τοῦλάχιστον θέλει παρακινεῖ ἄλλους εἰς ἔλεγχον τοῦ ἔλλειπουσ ἀυτῆς, καὶ εἰς μελέτην προτάσεως ἄλλου καταλληλοτέρου συστήματος. Τοῦ ἡμετέρου δὲ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ δικαιολόγησιν ἐπιφυλάττομεν εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν.

Ὡς πρὸς τὴν ὕλην του δὲ ὁ κατάλογος εὖτος ἐνδέχεται νὰ ἦναι ἔλλειπής, διότι ἴσως ἐσφαλμένως ἐκρίνομεν εὐλόγον νὰ ἀποκλείσωμεν συγγράμματά τινα, ἅπερ ἔπρεπε νὰ περιληφθῶσιν ἐν αὐτῷ. Πιθανὸν νὰ διέφυγον ἡμᾶς ὀνόματα συγγραφέων τινῶν περὶ Ἀττικῆς νομοθεσίας· πιθανὸν νὰ ἀγνοῶμεν πολλὰ περὶ Ἀττικῶν νόμων ὑπομνήματα, μάλιστα ἐκ τῶν καταχωρηθέντων ἢ εἰς τὰς πράξεις Ἀκαδημίας τινός, ἢ εἰς τὰ φύλλα λογίου ἐφημερίδος. Ἡ μεγάλη ἔνδεια ἦν ἐνταῦθα πάσχομεν βιβλιογραφικῶν βοηθημάτων, ἐλπίζομεν δικαιολογήσει ἡμᾶς παρὰ τοῖς ἀναγνώσταις. Ἐλλειπεῖς βεβαίως εἶναι καὶ αἱ νύξεις ἃς ἐδόσαμεν περὶ τῶν θεωριῶν τοῦ Ἀττικοῦ νόμου, ἀλλ' ἡμεῖς

οὐχὶ τὴν εὐχαρίστησιν τῆς περιεργείας τῶν ἀναγνωστῶν, ἀλλὰ ταύτης τὴν διεγερσιν προειθέμεθα. Ὁμολογοῦμεν ὅτι ἐπεχειρίσθημεν τὸν κατάλογον τοῦτον, ἐπειδὴ πεποίθαμεν ὅτι, καὶ οὕτω, συντεταγμένος ἀρκεῖ ἵνα ἀποδείξῃ τρανῶς ἀπέναντι πάντων ὅσοι καταφρονοῦσι τὴν Ἀττικὴν Νομοθεσίαν, ὅτι ὅπως χαρακτηρίσῃ τις ἢ λόγῳ ἢ ἔργῳ τὴν σπουδὴν ταύτης ὡς ἀπλῶς πρόσφορον πρὸς εὐχαρίστησιν ματαίας τινὸς περιεργείας, πρέπει πρῶτον νὰ κηρύξῃ ὡς ματαίαν διὰ τοὺς νομικοὺς σπουδὴν τὴν μελέτην αὐτὴν τῆς πολυχρότου Ῥωμαϊκῆς νομοθεσίας εἰς τοὺς τόπους ἔνθα αὕτη πλέον δὲν ἰσχύει.

Ἀληθὲς ὅτι ὑφίσταται ὡς πρὸς τὰς πηγὰς μεταξὺ Ἀττικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς νομοθεσίας ἡ διαφορὰ ὅτι ταύτης μὲν ἔχομεν συλλογὰς καὶ ἀπανθίσματα νόμων καὶ ἐξηγήσεων Νομομαθῶν, ἐξ ὧν κατευθεῖαν εὐκόλως τὰς διδασκαλίας ἀρῶμεθα, ἐκείνης δὲ τὰ θραύσματα πρέπει νὰ συγκολλήσωμεν, ἐρανιζόμενοι ἀπὸ γραμματικῶν, λεξικογράφων, ῥητόρων, ἱστορικῶν, φιλοσόφων· ὥστε ἀχώριστος ἀπὸ τῆς φιλολογίας καὶ ἀρχαιολογίας ἀποβαίνει ἡ πραγματεία τῶν νόμων, τοῦθ' ὅπερ ἠνάγκασε καὶ ἡμᾶς νὰ περιλάβωμεν εἰς τὸν κατάλογόν μας ἀρχαιολογικὰς πραγματείας περισσοτέρας τῶν ὅσων ἐξ ἀρχῆς διενουόμεθα. Ἡ τοιαύτη διαφορὰ ὁμῶς εἶναι εὐτελεστέρα παρ' ὅτι ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται, διότι καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ νομολογία, ὅταν θέλωμεν νὰ ὑπερβῶμεν τοὺς χρόνους τῶν Αὐτοκρατόρων, ἢ ὅταν θέλωμεν νὰ ἐμβατεύσωμεν εἰς τὰ πράγματα καὶ τὰ ἥθη ἅπερ θέλουσιν οἱ νόμοι νὰ διοικῶσι, πρέπει νὰ προστρέχῃ ἀπαραγκλίτως εἰς τὴν βοήθειαν τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἀρχαιολογίας. Αὐταὶ διὰ τὰ Ῥωμαϊκὰ καὶ διὰ τὰ Ἀττικὰ ἐξίσου πρέπει νὰ μᾶς παρέχωσι τὴν εἰκόνα τοῦ βίου ὅλου τῶν Ῥω-

μαίων καὶ τῶν Ἀθηναίων· αὐταὶ ἐξίσου πρέπει νὰ μᾶς ἐξιστορώσι τὰ διανοήματα καὶ τὰς βουλήσεις τῶν κυβερνησάντων τὴν Ῥώμην καὶ τὰς Ἀθήνας, ἤτοι τὸν πολιτικὸν καὶ νομικὸν βίον των. Ἡ περισσοτέρα ἢ ὀλιγωτέρα δυσκολία οὐδεμίαν ἔχει ἐπιρροὴν πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος.

Καὶ ἐτέραν ὠφέλειαν ἐκ τοῦ καταλόγου τούτου δύναται τις νὰ πορισθῆ, λέγω ἀμυδρὰν τινα ἰδέαν τῆς ἐπεξεργασίας ἣν τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἀττικῆς νομοθεσίας ἤδη ἔλαβον, καὶ τὴν ἐκ τούτου προκύπτουσαν ἀναγνώρισιν, ὅτι νῦν ἀπέναντι τοσοῦτων ἔργων αὐτῆ εἰσέτι προσδοκᾷ τὴν χεῖρα ἐμπείρου ἀνδρός ὅστις τὰ μέχρι τοῦδε γεινόμενα νὰ ἀναψηλαφήσῃ, ταῦτα πρὸς ἀλληλα παραθέσῃ καὶ συναρμώσῃ, τὰ ἐλλειπῆ συμπληρώσῃ, καὶ ταῦτα πάντα συνδυάσῃ εἰς τὴν προσήκουσαν ἀρμονικὴν ἐνότητα. Ἔργον τανῦν ἀποβαῖνον λίαν δύσκολον, διότι εἰς ἀξίον κατάρτισμόν τῆς ὕλης ἀπαιτεῖται οὐχ ἥττον ἢ πολυμάθεια ἢ πολιτικὸς νοῦς ἱκανὸς νὰ παρέχῃ ζωὴν καὶ ἐνότητα εἰς τὰ διεσκορπισμένα ἐκεῖνα μέλη. Ἡ δυσκολία αὐτῆ δὲν εἶναι ἀπλὴ εἰκασία ἢ γνώμη ἡμετέρα. Ἐκφράζομεν ἀπλῶς ἐν γεγονόσ. Οὐδεὶς εἰς τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐπεχειρίσθη, ὡς ἔδει, ἔργον τοσοῦτον ἐπίμοχθον. Καὶ ἐὰν δὲν ἀπατώμαι, δύσκολον πολὺ εἶναι νὰ εὑρεθῆ ὁ θέλων νὰ τὸ ἀναδεχθῆ, διότι ἐκ τούτου οὔτε χρηματικὴν ὠφέλειαν προσδοκᾷ, οὔτε τὴν δόξαν ἣτις παρακολουθεῖ ἔργα ἐπὶ τοῦ Κοινοῦ ἐπενεργοῦντα, καὶ παρὰ τούτου ἐπαινούμενα. Ἐδίδετο ἴσως ἢ προσήκουσα ὠθησις εἰς τοιαύτην σπουδὴν, ἐὰν ἢ διὰ συνεισφορᾶς ἰδιωτῶν, ἢ διὰ κυβερνητικῶν ἐπιχορηγήσεων ἐσυσταίνοντο διδασκαλεῖα τῆς Ἀττικῆς νομοθεσίας. Οὕτω, στοχάζομαι, οἱ καθηγηταὶ ταύτης ἀσφα-

λίζοντες εἰς ἑαυτοὺς ἀχροατήριον ἐκτιμῶν τὰς ἰδέας των, καὶ ταύτας μεταδίδων εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, δύνανται νὰ παρακινήθωσιν εὐκόλως εἰς θυσίαν τοῦ καιροῦ των καὶ τῆς ὑγείας πρὸς τοιαύτην μελέτην. Ἄρα ὀλίγον ὠφέλησε τὴν τελειοποίησιν καὶ τὴν διάδοσιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου ἢ εἰς τὰς Ἀκαδημίας παράδοσίς του; Ἄρα ὀλίγην ἐπιβρόχην ἔσχεν αὕτη ἐπὶ τῶν νέων νομοθεσιῶν τῆς Εὐρώπης; Περὶ τὸν τὸ ἐνδιατρίβειν εἰς ἀπόδειξιν πραγμάτων τοσοῦτο γνωπτῶν, ἵνα δικαιολογήσω τὴν ἄλλως τε τοσοῦτον φυσικὴν ἐπιθυμίαν ἣν ἐκφράζω ἐνταῦθα τοῦ νὰ ἴδω Ἑλληνικόν τι Κατάστημα παρέχον πρῶτον τὸ παράδειγμα τῆς παραδοχῆς τοιαύτης διδασκαλίας, τὸ ὅποιον ἀναμφιβόλως μετ' ὀλίγον πᾶν προοδευτικὸν ἔθνος ὠφελεῖ νὰ μιμηθῇ.

Αἱ ἐκ τῆς διδασκαλίας ταύτης προκύπτουσαι ὠφέλειαι δὲν εἶναι μικραί. Καὶ πρώτη εἶναι ἡ διάδοσις αὕτη τῆς Ἀττικῆς νομοθεσίας ἧτις, ὡς πᾶσα ἄλλη ἔμφρων νομοθεσία, εἶναι καὶ αὕτη ἡ πρακτικὴ φιλοσοφία τοῦ ἔθνους, τὸ ὅποιον πραγματικῶς καὶ οὐχὶ πρὸς ἐπίδειξιν τὴν ἀνέπτυξε. Ἡ νομοθεσία, καθόλου λέγοντες, εἶναι ὁ τύπος εἰς ὃν ἡ κυβέρνησις ἐκάστου ἔθνους πειρᾶται νὰ ἀνάγῃ τὴν διαγωγὴν τῶν συμπολιτῶν, ἄλλας μὲν πράξεις αὐτῶν κανονίζουσα διὰ τῶν νόμων, ἄλλας δὲ διὰ τῶν νόμων σιωπῆς καὶ τῆς ἀδείας ἐπιτρέπουσα εἰς τὴν ἐλευθέραν ἐνέργειαν αὐτῶν. Εἰς τὴν Ἀττικὴν νομοθεσίαν ἀπαντῶμεν πῶς ὑπὸ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς πολιτείας ἐκείνης ἐλύθησαν τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, πῶς τὰ πολιτικά, πῶς τὰ οἰκογενειακά, πῶς τὰ πρὸς τοὺς ξένους, πῶς ἐν γένει τὰ κοινωνικὰ ζητήματα ἐπεραιώθησαν. Ἐνταῦθα ὁ οἰκονομολόγος, καὶ ὁ φίλαρχος, καὶ ὁ φιλότιμος εὐρίσκουσιν ἀπαντήσεις εἰς τὰς ἀπορίας των, ἐὰν οὐχὶ πάντοτε ὀρθὰς, πάντοτε ὁμως ὠφε-

λίμους, όταν ληφθῶσιν ὑπὸ ὄψιν τὰ ἀποτελέσματα ἐξ αὐτῶν ἀπορρέυσαντα. Ἐνταῦθα τίθενται αἱ ἀρχαὶ καὶ περὶ τῆς διατροφῆς τοῦ Κοινοῦ καὶ τῆς ὑγιείας αὐτοῦ, περὶ τῆς κατασκευῆς τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως, περὶ τῆς τιμωρίας τῶν κακοποιῶν, περὶ τῆς προόδου τοῦ ἔθνους, περὶ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς εὐημερίας του, καὶ ἐν γένει περὶ παντὸς ζητήματος τὴν ἀνθρωπότητα ἐνδιαφέροντος. Ἐὰν δὲ σκεφθῶμεν τὴν δόξαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν παλαιῶν Ἀθηνῶν ὅπερ ἐπέζησεν εἰς τσσαύτας περιπετείας, καὶ εἰς τηλικαύτην φθορὰν, οὐδεὶς, νομίζομεν, θὰ δισχυρισθῆ ὅτι εἶναι μικροῦ λόγου πρᾶγμα ἢ διδασκαλία τῶν κατασκευασμάτων καὶ τῶν κανόνων, οἵτινες τὰ λαμπρὰ ἐκεῖνα ἀποτελέσματα ἔφερον, οὔτε οὐδεὶς θὰ θεωρήσει ὡς εὐτελεῆ τὴν μάθησιν τῶν αἰτιῶν καὶ τῶν νόμων, οἵτινες τὴν οἰκτρὰν ἐκείνην καταστροφὴν ἐπήνεγκον.

Προσέτι ἡ σπουδὴ τῆς νομοθεσίας ταύτης συνδυαζομένη μετ' ἐκείνης τῶν Ῥωμαίων παρέχει ἑτέραν οὐκ ἀσήμαντον ὠφέλειαν. Ὡς ποτε ζωγράφος τις βουλόμενος νὰ διδάξῃ πόσον μικρὰ εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ γελῶντος καὶ κλαίοντος, μετέτρεψεν ἐν ἀκαρεῖ διὰ μικροῦ σημείου τῆς γραφίδος του τὴν εἰκόνα προσώπου ὀλοφυρομένου εἰς εἰκόνα καγχάζοντος, οὕτω καὶ ὁ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἀττικῆς νομοθεσίας ἐπαγγελλόμενος, διὰ τῆς παραθέσεως ταύτης πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν, δύναται νὰ δείξῃ μετὰ πόσης εὐκολίας ὁρος τις προστιθέμενος ἢ μεταποιοῦμενος εἰς ἓνα νόμον ἢ ἀφαιρούμενος ἀπ' αὐτοῦ μετατρέπει τὴν φιλανθρωποτέραν κατασκευὴν εἰς ὄργανον ἐγωϊσμοῦ καὶ δεσποτισμοῦ.

Πρὸς τούτοις τὴν Ἀττικὴν ταύτην ἀρχαίαν νομοθεσίαν συγκρίνων μετὰ τῆς νῦν ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπικρατούσης, ὁ ἐκείνην ἐπαγγελλόμενος δύναται νὰ διδάξῃ ἐναργῶς πῶς εἰς

τοσαύτην διαφορὰν χρόνων, κλίματος, ἐθίμων καὶ περιστάσεων, ἔθνη θηρεύοντα τοὺς αὐτοὺς φιλανθρώπους σκοποὺς συναπαντῶνται εἰς τὴν παραδοχὴν νόμων καὶ κατασκευασμάτων τὴν μεγίστην ὁμοιότητα ἐχόντων ὡς πρὸς τὸ πνεῦμα, καὶ ὅσον ἔνεστι ἐνίοτε καὶ ὡς πρὸς τὴν διεξαγωγὴν, καὶ οὕτω ἀναβαίνει εἰς τοὺς ὄρους οὓς ἡ ἀμετάτρεπτος φύσις ἐθετο εἰς ἀπόλαυσιν ῥητοῦ τινος ἀποτελέσματος.

Ἐτέραν δὲ εἰς ἡμᾶς ἰδιαιτέραν ὠφέλειαν θὰ παρῆχε τοιαύτη σπουδὴ διδάσκουσα νὰ ἀναγνωρίσωμεν εἰς ἔθνος μετὰ τοῦ ὁποίου τόσον στενωῶς συνδεόμεθα σκοποὺς, πολιτικὰ φρονήματα καὶ κατασκευάσματα οἷα εἶχον οἱ παλαιοὶ ἡμῶν προπάτορες, ὅτε τῶν ἄλλων ἐθνῶν προίσταντο. Εἰς τοὺς σκοποὺς δὲ τούτους διὰ τοιαύτης μελέτης προσκολλώμενοι, εἶναι τῶν ἀδυνάτων, μετὰ τοῦ θαυμασμοῦ πρὸς τοὺς παλαιοὺς τοὺς χαράζαντας αὐτοὺς, νὰ μὴ διεγερθῇ ἐν ἡμῖν καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πολιτείαν τὴν ἐπιγράφουσαν αὐτοὺς εἰς τὴν σημαίαν της, ὡς τὸ σημεῖον εἰς ὃ ἀποβλέπει, καὶ νὰ μὴ διεγερθῇ τὸ σέβας πρὸς τοὺς γενναίους ἐκείνους, ὅσοι νῦν αὐτοὺς ἤδη διεκήρυξαν λόγῳ καὶ ἔργῳ ἐπιτήης οἰκουμένης. Βεβαίως ἡ ἀνθρώπινος ἀσθένεια παρασύρει ἐν ἐκάστῳ ἔθνει ἄτομα οὐκ ὀλίγα εἰς παραδοχὴν πλεονεκτικῶν καὶ ἀλαζονικῶν σκοπῶν, εἰς τὴν ἀπάτην καὶ τὴν ἀγροικίαν, ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα παραδίδοντες εἰς τὸ ὀφειλόμενον μῖσος καὶ εἰς τὴν προσήκουσαν ἀποστροφὴν, ἀγαπήσωμεν οὐχὶ πρόσωπα, ἀλλὰ τὰς κηρυττομένας ἀρχὰς φιλανθρωπίας καὶ ἐλευθερίας.

Ἡσραίνοντες δὲ παρατηροῦμεν ὅτι ἡ εἰσαγωγὴ τῆς σπουδῆς τῆς Ἀττικῆς νομοθεσίας ἐν ταῖς Ἀκαδημαίαις, καὶ ἡ προαγωγὴ αὐτῆς εἰς ἐπιστήμην, οὐχὶ μόνον θὰ μᾶς παρῆχε τὴν εὐκόλον χρῆσιν γλώσσης νομικῆς μᾶλλον προσ-

φόρου, οὐχὶ μόνον θὰ ἦτον πρόδος τῶν καθεστώτων κατὰ τὴν νομικὴν μάθησιν, ἧς ὁ ὀρίζων οὕτω θὰ ἐπεκτείνετο καὶ ἡ ἐν τούτῳ ποικιλία πολὺ θὰ ἠΰξανε, ἀλλὰ θὰ ἦτον καὶ ἔργον φιλόφρονος, φιλανθρώπου ἐνταυτῷ καὶ φρονίμου διαδίδουσα ἰδέας φιλελευθερίας. Καὶ ὅταν πρόκειται περὶ τῆς προαγωγῆς τῆς μεταξύ ἀνθρώπων συμφιλίωσης, στοχάζομαι ὅτι οὐχὶ μικραὶ χρηματικαὶ θυσίαι οἷαι ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν περὶ ἧς πρόκειται διδασκαλίαν, ἀλλὰ καὶ μεγάλαι καταβολαὶ χρημάτων δὲν πρέπει ποσῶς νὰ μᾶς ἀποτρέψωσιν ἀπὸ ἔργου τοσοῦτον ἀξιόλογου.

Καὶ πάλιν ὑποποιήσθω ὅτι αἱ θεωρίαι ἅπασαι τῶν Ἀττικῶν, καὶ οἱ λόγοι δι' ὧν, κρίνοντες ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἐπόψεως τῶν πραγμάτων, ταύτας ἐδικαιολογήσαμεν, εἶναι ὅλως μωροὶ ἢ ἐσφαλμένοι, (ἡμεῖς δὲν ἠθελήσαμεν νὰ δογματίσωμεν ἀλλὰ νὰ ἀναφέρωμεν καὶ διερμηνεύσωμεν) ὅμως ἀξιολογότερον ἔργον θὰ ἦτον ἡ βάσιμος ἀπὸ καθέδρας ἐξέλεξις τῶν ἐν τοῖς Ἀττικοῖς νόμοις λεληθανμένων, καὶ ἡ ἀπόδειξις τῆς φθορᾶς ἣν ἕκαστον τούτων ἐπέφερε πρὸς τοὺς ἀσπασθέντας παραπλήσια φιλελεύθερα νομοθετήματα, καὶ τοῦτο μάλιστα νῦν ὅτε τὸ τῆς φιλανθρωπίας αἶσθημα τείνει νὰ ὑπερισχύσῃ ἐν Εὐρώπῃ. Ἐπίσης δὲ καὶ θαυμάσια θὰ ἦτον ἡ ἀντιπαράθετος ἐπίδειξις τῆς τε σταθερᾶς εὐημερίας ἐν ἧ, ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἢ μᾶλλον τοῦ Βυζαντινοῦ συστήματος δεσποτισμοῦ, οἱ Ἕλληνες θαλερὸν διένυσαν τὸν βίον, καὶ τῆς μεγάλης δυστυχίας τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τὴν μετρίαν διοίκησιν τῶν νόμων τῶν ἀληθῶς τοῦ Σόλωνος. Ὡστε ὑπὸ πᾶσαν ἐποψὴν περισπούδαστος εἶναι ἡ τῆς Ἀττικῆς νομοθεσίας ἐμβριθὴς σπουδὴ.

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΚΑΙ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ.

Ὁ πρῶτος ἀριθμὸς δηλοῖ τὴν σελίδα, ὁ δεῦτερος τὴν γραμμὴν, τὸ α=ἀντί, τὸ γ=γράφε.

1 17 α. ουνενοῦται γ. ουνενοῦται.—3 22-23 α. Ἑλληνηκῆς γ. Ἑλληνικῆς.—8 τ. α. XI. γ. I.—12 17-18 α. πολιτείας γ. πολιτείας.—13 10 α. ἔγγραψε γ. ἔγραψε—15 3 α. συγγραψάντων γ. συγγραψάντων.—30 23 α. jurisprudentiæ γ. jurisprudentiæ.—32 17 α. 1758 γ. 1750.—αὐτ. 19-20 α. πραγματεία γ. πραγματεία.—37 6 α. προρημένον γ. προειρημένον.—40 19 α. ἔλθη γ. ἔλθη.—41 20 α. professaecque γ. professaecque.—42 21 α. πρὸς γ. εἰς — 44 20 α. Shilter γ. Schilter.—αὐτ. 25 α. 1676 γ. 1670.—46 15 α. παντοῦ πρὸ πολλοῦ γ. παντοῦ.—48 4 α. 1835 γ. 1735.—αὐτ. 5 α. δικαστηρίω γ. δικαστηρίου.—αὐτ. 27 α. Krebsins γ. Krebsius.—51 25 Jsaeus γ. Isaeus.—αὐτ. 26 α. prepatory γ. preparatory. 52 28 α. Diè γ. Die—53 27-28 α. Saxonnm γ. Saxonum.—αὐτ. 29 α. 1792 γ. 1793.—54 6 α. Νεάπολις γ. ἐν Νεαπόλει.—αὐτ. 8 α. Ἰταλοῖς μάλιστα, γ. Ἰταλοῖς, μάλιστα.—55 22-23 α. Epimetrum γ. Epimetrum.—56 11-12 α. «Περὶ τῶν ποινικῶν δικαστηρίων καὶ βασάνων παρ' Ἀθηναίους» γ. περὶ τινῶν ποινικῶν δικαστηρίων καὶ τῶν βασάνων παρ' Ἀθηναίους.—αὐτ. παρήγαγον γ. ἐπέρανον μόνον.—64 21 α. Ῥωσσίας γ. Ῥωσσίας, ἐν Λειψία.—67 22 α. Golling γ. Gotting.—72 7 α. Μυελερ γ. Μυελλερ.—75 12 α. ἀπηγορευομένου γ. ἀπαγορευομένου.—76 8 Ἦτον τυπομένη ἢ παρούσα διατριβὴ ὅτε ὁ φίλος μου Κύριος Ν. Β. Μάνεσης ἐν τῷ ἐπιθεωρεῖν εὐμενῶς τὰς διορθώσεις μὲ ἐπιληροφόρησε περὶ τῆς ἐμοῦ ἀγνώστου Ἰταλικῆς πραγματείας ἐπιγραφομένης Delle Leggi Attiche e della Giurisprudenza Regia e Decemvirale intorno al matrimonio ed alla patria potestà, Cenni di Giosafat Ferrari. Napoli 1828. Ἐν αὐτῇ ὁ συγγραφεὺς ὑπέπεσεν εἰς διάφορα λάθη παρὰ πολὺ πιστεῶν εἰς τοὺς λά-

γους τοῦ Πετίτου καὶ ἄλλων νεοτέρων, καὶ τούτους μᾶλλον ἢ τοὺς ἀρ-
 χαίους λαβῶν ὀδηγούς· ὅμως τὸ ἔργοντο εἰ καὶ ἀτελές δὲν εἶναι ἐν τῇ
 παρούσῃ καταστάσει τῶν Ἀττικῶν σπουδῶν ἀνάξιον πάσης προσοχῆς.
 —αὐτ. 24 α. Einiges γ. Einiges—77 28 α. 1849 γ. 1829.—79
 12 α. θαυμασίος γ. θαυμασία.—80 9 α. 1803 γ. 1802.—αὐτ. 41 α.
 ποῖα γ. ποία.—αὐτ. 14 α. 1853 γ. 1853-1854.—αὐτ. 22 α. 1820
 γ. 1802.—81 13 α. ἀξίαν γ. ἀξίαν.—82 5 α. εὐρίσκομεν γ. εὐρίσκα-
 μεν.—83 21 α. ἀρχαί γ. Ἀρχαί.—84 6 α. 1844 γ. 1848.—85 26
 α. II. γ. XII. v. 48 1.—86 4 α. ἦλθον εἰς τὴν ιδέαν γ. ἐνόμισαν.—
 87 7 α. Π γ. Η.—90 24 α. αἰρεῖτο γ. ἤρειτο.—91 10 α. στα-
 νίως γ. συχνάκις.—αὐτ. 12 α. ἰδρῶτας γ. ἰδρώτας.—αὐτ. 43
 α. 1834 γ. 1843.—92 20 α. Ἀναχάρσιδος γ. Ἀναχάρσιος.—
 93 11 α. Ιτεβοελ γ. Τιβοελ.—96 15 α. των γ. του.—97 28
 α. 1818 γ. 1811.—98 22 α. τοῦ γένους των. γ. τοῦ γέ-
 νους των. δὲν ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις καταπιστεύσεις τὴν πίστιν κατα-
 στρέφουσαι καὶ παντοίας δολίας κερδοσκοπίας προκαλοῦσαι, ὅμως
 ὑπῆρχον τοῦ τὰ πατρίδα κατεδηδοκέναι γραφαὶ δι' ὧν οὔτε ἡ πί-
 στις ἐτιμωρεῖτο οὔτε τὸ γένος τοῦ ἀσώτου διεφθείρετο ἀλλὰ ὁ αὐτοῦρ-
 γὸς ἐν τῷ προσώπῳ του προσηκόντως ἠτιμᾶζετο.—99 1 α. 1811 γ.
 1819.—100 2 α. 1833 γ. 1832.—αὐτ. 7 α. κατέστησαν γ. συνέτεινον
 μεγάλως εἰς τὸ καταστῆσαι.—101 1 α. 722 γ. 922.—103 12 α. ὑγιεινὴν
 γ. ὑγιεινήν.—αὐτ. 26 α. 1808 γ. 1800.—111 9 α. ἐπινοήσαντες γ.
 ἐπινοήσαντες.—112 14 α. Ῥώμης γ. Ῥώμης.—113 18 α. ἐξέλεγε γ.
 ἐξέλεγε.—114 28 α. ἄγγραφοι γ. ἄγραφοι.—119 1 α. ἐκτανθῶμεν γ.
 ἐκτανθῶμεν.—αὐτ. 10 α. Μηδίου γ. Μειδίου.—αὐτ. 20 α. ἀφὴν γ.
 ἀφὴν.—121 5 α. εἶδους γ. εἶδος.—135 12-13 α. ἀ-ἀποτελέσματα
 γ. ἀποτελέσματα.

Τὰ ὀρθογραφικὰ ἢ ἄλλα διαφυγόντα ἡμᾶς λάθη διορθῶσαι ἐλπί-
 ζομεν ἢ εὐμένεια τοῦ ἀναγνώστου.

ΑΘΗΝΑΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

